

УНИВЕРЗИТЕТ „СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ“ - СКОПЈЕ

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ - СКОПЈЕ

Европски студии за интеграција

**Меѓународниот кривичен суд за поранешна
Југославија и неговата улога во процесот на
помирување во земјите на поранешна Југославија**

- Магистерски труд -

Ментор:

Проф. д-р Трајан Гоцевски

Кандидат:

Мирлинда Сарачини

Скопје, март 2016

Магистерскиот труд го посветувам

на моите родители...

„Правда е неопходен елемент на процесот на национално помирување. Таа е од суштинско значење за враќањето на мирни и нормални односи меѓу луѓето кои биле принудени да живеат под владеење на теророт. Таа го прекинува циклусот на насилство, омраза и вонсудска одмазда. Затоа, мирот и правдата одат рака под рака.“

(Антонио Касесе, прв Претседател на Меѓународниот кривичен суд за поранешна Југославија).

Апстракт

Меѓународниот кривичен суд за поранешна Југославија и неговата улога во процесот на помирување во земјите на поранешна Југославија

Во областа на меѓународното кривично право и меѓународното хуманитарно право, после Нирнберг, кривичните трибунали за поранешна Југославија и Руанда се најважните трибунали, кои дефинитивно ќе имаат големо влијание во идното развивање на овие две бранши од меѓународното право.

Односот меѓу ретрибутивната правда како што се спроведува и постигнува од страна на МКСЈ, и нејзиното влијание врз процесот на помирување допрва треба правилно да се истражува според нова адекватна методологија која ќе овозможи споредба на различни судови и различни пост-конфликтни држави и општества.

Во овој магистерски труд, ќе биде даден посебен осврт на самиот Меѓународен кривичен суд за поранешна Југославија, и како што се вели и во насловот, на неговата улога во процесот на помирување во земјите на поранешна Југославија.

Имено, Меѓународниот Кривичен Суд за поранешна Југославија (МКСЈ), целосно име *Меѓународен суд за кривично гонење на лица одговорни за тешки кршења на меѓународното хуманитарно право извршени на територијата на поранешна Југославија од 1991*, а кај нас многу подобро познат како Хашки трибунал, е кривичен суд формиран врз основа на резолуцијата 827 на Обединетите нации, усвоена на 25. мај 1993, согласно со Поглавјето VII на Повелбата на ОН. Сместен во Хаг, Холандија, судот досега има покренато обвиненија против 161 лице, од кој двајца македонски државјани, Љубе Бошковиќ и Јохан Тарчуловски.

Клучни зборови: Меѓународно кривично право, Меѓународен кривичен суд, помирување, процес, правда, конфликти, мултиетнички општества, војна, мир, демократија

Abstract

The International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia and its role in the process of reconciliation in the countries of the former Yugoslavia

After Nuremberg, the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia (ICTY) and the International Criminal Tribunal for Rwanda (ICTR) are the most important tribunals for the field of international criminal law and international humanitarian law that will definitely have great impact on the future development of these two branches of international law.

The relationship between retributive justice as it is implemented and achieved by the ICTY, and its impact on the reconciliation process has yet to be properly investigated by adequate new methodology that will allow comparison of different courts and different post-conflict states and societies.

This master's thesis provides an overview of the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, and focuses particularly, as specified in the title, on its role in the process of reconciliation in the countries of the former Yugoslavia. The International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia (ICTY), (full name *International Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for Serious Violations of International Humanitarian Law Committed in the Territory of the Former Yugoslavia since 1991*) is a criminal court established by the UN Security Council Resolution 827 adopted on 25 May 1993, acting upon Chapter VII of the United Nations Charter. It is based in the Hague, the Netherlands, and has indicted 161 individuals, two of which Macedonian citizens, Ljube Boškovski and Johan Tarčulovski.

Key words: International Criminal Law, International Criminal Court, ICTY, reconciliation, process, justice, victims, conflict, multi-ethnic societies, war, peace, democracy

СОДРЖИНА

Вовед	9
Глава 1. Меѓународни кривични судови и трибунали	15
1. Извори на меѓународно кривично право	15
2. Механизми за нормализирање на состојбите и односите	17
2.1. Меѓународни преговори како механизам за нормализирање на состојбите и односите	18
2.2. Мировни мисии	21
2.3. Меѓународни институции за решавање на спорови	24
3. Меѓународни и хибридни кривични судови	24
4. Нирнбершки трибунал или меѓународен воен суд во Нирнберг	30
5. Меѓународен кривичен суд за Руанда	34
6. Меѓународен кривичен суд	36
6.1. Специјален суд за Сиера Леоне	41
6.1. Специјален суд за Либан	43
6.2. Оддел за воени злосторства во БиХ	44
Глава 2. Меѓународен кривичен суд за поранешна Југославија	47
1. Основање на МКСЈ	47
2. Седиште на МКСЈ	50
3. Работни јазици на МКСЈ	51
4. Надлежности на МКСЈ	51
4.1. Кривична надлежност	52
4.2. Надлежност врз лица	53
4.3. Територијална и временска надлежност	54
4.4. Истовремена надлежност и примат	55
5. Трансфер на предмети	56
6. Соработката на државите со МКСЈ	57
7. Кривична постапка	60
8. Структура на МКСЈ	62
8.1. Судски совети	63
8.1.1. Претресен совет	67

8.1.2. Задачи на претресниот совет	67
8.1.3. Жалбен совет	68
8.2. Обвинителство	69
8.3. Секретаријат	71
8.4. Оддел за организација и поддршка на работата на судниците	73
8.5. Оддел за заштита и поддршка на сведоци	73
8.6. Писмено и усмено преведување	76
8.7. Притворска единица	77
8.8. Одбрана	79
9. Односот на Република Македонија со МКСЈ	82
9.1. Истраги и предмети	84
Глава 3. МКСЈ и помирувањето	90
1. Распадот на Југославија	90
2. Анализа на војните во Југославија во периодот 1991-1995	100
3. Фактори кои промовираа поделба	103
4. МКСЈ, мирот и помирувањето	105
4.1. Модели на помирување	107
4.1.1. Помирување преку Мир	110
4.1.2. Помирување преку Вистина	110
4.1.3. Помирување преку Милост	111
4.1.4. Помирување преку правда	112
5. Концептот помирување – Дефиниции	112
6. Аспекти на помирување	115
6.1. Социо- културен аспект	115
6.2. Економски аспект	116
6.3. Политички аспект	116
6.4. Психолошки аспект	117
6.5. Правен аспект	117
6.6. Помирувањето и демократијата	118
Глава 4. Улогата на МКСЈ во процесот на помирување во земјите на поранешна Југославија	122
1. Помошта на меѓународните судови во помирувањето	122
2. Очекувањата и реалноста за работата на МКСЈ и нејзиното влијание во процесот на помирување во поранешна Југославија	125

2.1. Јавно согледување за МКСЈ	129
3. Перцепциите за МКСЈ по примерот на истражувања спроведени во БиХ	134
3.1. Вистина и негирање	136
3.2. Враќање и одржување на мирот	138
4. Перцепциите за МКСЈ по примери на истражувања спроведени на Косово	139
5. МКСЈ и помирувањето по примерот на Република Македонија	144
Препораки	151
Заклучоци	153
Библиографија	160

Вовед

Историјата несомнено покажала дека разни недоразбирања, спорови, конфликти и слично се појавуваат перманентно од почетокот на организирањето на човекот во разни заедници. Паралелно со нив, се појавуваат и напори од разни субјекти со примена на различни постапки и механизми за нивно решавање.

Ова го потврдуваат и парадоксалните настани од минатиот век. Во векот посветен на човекот беа вложени големи напори за обезбедување на четири слободи - слобода на мислење, слобода на вероисповест, слобода од страв и слобода од беда. Сепак, основното право на човекот - правото на живот - беше загрозено како никогаш дотогаш. Векот што го оставивме зад нас беше обележан со Декларацијата за човекови права, но истовремено луѓето убија повеќе припадници на својата врста отколку во текот на целата поранешна историја на човештвото.

Во некои случаи, војната стана „правило“ а мирот „исклучок“. Војните и примирјата станаа секојдневни теми. Се постигнаа бројни мировни договори кои често не нудеа ништо друго освен прекин на војната и „контролиран мир“, (како на пример во БиХ и Косово). Како и самите конфликти, и мировните договори претставуваат вечна светска тема, но тие ретко кога содржат одредби за повторна изградба на доверба и помирување. Впрочем, во постконфликтните општества ретко се зборува за помирувањето, а и кога се зборува, тие гласови најчесто доаѓаат од други и од надвор, а не од самите страни во конфликтот.

По вооружени конфликти и периоди на тешки кршења на човекови права во едно општество, процесот на помирување е една од најакутните задачи – помирување со самиот себеси, помирување со новата стварност, помирување со непријателот, помирување со минатото, итн. Денеска помирувањето е основа за демократски развој на секое постконфликтно општество, а особено е важно за мултиетничките општества кои од националистичко-авторитарни уредувања преминуваат во демократија, бидејќи тие треба да изградат доверба кон новите власти, меѓусебна доверба, и да воспостават основа за коекзистенција и покрај своето горко и крваво минато.

Идејата за помирување во постконфликтни општества е жестоко дебатирана тема во академските, политички и хуманитарни кругови. Некои на овој процес гледаат од морален и квазирелигиозен аспект како индивидуален акт на признавање и прошка. Иако всушност ова е и тесниот смисол на овој поим, многумина го делат мислењето дека ваквиот вид помирување е редок во постконфликтни ситуации. Затоа, кога се зборува за МКСЈ и помирувањето во регионот на поранешна Југославија, многумина сметаат дека е по разумно да се зборува за еден вид 'општествена реконструкција'. Оттука работната дефиниција за помирувањето после внатрешен вооружен конфликт во овој труд би била: „Помирувањето е општествен процес којшто опфаќа меѓусебно признавање на вистината за минатото (од страна на поранешните непријатели), и промена од деструктивни модели на интеракција во конструктивни односи, ставови и однесувања, коишто водат кон оддржлив мир“.

Во овој правец, од големо значење се начинот на кој поранешните непријатели се справуваат со минатото и неговото наследство од злосторства и тешки кршења на човековите права, улогата на политичарите, претставниците на верските заедници, интелектуалците, активистите за човекови права и обичните луѓе во воспоставување нови односи и пронаоѓање на вистинската формула за повторно градење на меѓуетничка доверба, како и постоењето на национални и меѓународни правни механизми за справување со одговорните за таквото наследство. Во овој контекст ќе се опише и Меѓународниот кривичен суд за поранешна Југославија (МКСЈ) како инструмент на меѓународната заедница кој може да допринесе во постконфликтното градење на мирот и воспоставувањето на процесот на помирување во земјите на поранешна Југославија преку утврдување на фактите и одговорноста на сторителите и обезбедување правда за жртвите.

Во овој труд се поаѓа од општата хипотеза дека основна задача на меѓунаордните кривични судови како спроведувачи на казнена правда е да вршат кривично гонење на извршители на тешки кршења на меѓународното хуманитарно право и обезбедат правда за жртвите преку утврдување на фактите и одговорноста на сторителите. Сите други задачи кои им се препишуваат, или пак од нив се очекува да ги спроведат, како на пример враќање и одржување на мирот или пак придонес кон помирувањето, треба да

се сватат како дел од еден поширок мандат, односно мисија, чијшто успех е условен од постоечките реалности на постконфликтните општества кои ваквите судови ги опслужуваат, и нивната подготвеност и решителност за воспоставување на таквите процеси.

Имено, ретрибутивната правда се однесува на идејата дека луѓето заслужуваат да бидат третирани на оној начин на кој тие ги третираат другите луѓе. Ова е еден ретроактивен пристап на правдата со кој се оправдува казната како одговор на прекршувањето на постоечките норми. Значи, централната идеја е дека престапникот го нарушил балансот на владеење на правото и дека казната повторно би го вратила тој баланс назад.

Ретрибутивната правда игра централна улога во постапките кои се водат против кршења на човековите права и воени злосторства.

Односот меѓу ретрибутивната правда како што се спроведува и постигнува од страна на МКСЈ, и нејзиното влијание врз процесот на помирување допрва треба правилно да се истражува според нова адекватна методологија која ќе овозможи споредба на различни судови и различни постконфликтни држави и општества.

Прво, треба да се направи разлика помеѓу мандатот и мисијата на МКСЈ. Иако во документите што го основаат МКСЈ, како мандат се спомнуваат правда за жртвите, казнување на сторителите, враќање и оддржување на мирот, дискусиите за негово формирање првенствено беа фокусирани на одвраќањето на кривичните дела на глобално ниво, како и на масовните злосторства на Балканот; воспоставувањето на вистината за конфликтот и помирувањето се споменуваат во однос на поширок мандат, односно мисија.¹

Второ, поимот помирување бара подробна анализа. Поимот е предмет на повеќе меѓусебно-различни дефиниции. Секоја дефиниција е накако флуидна, отворена и непрецизна, слично на непостоењето на два потполно идентични модели или дефиниции за „федерација“, „транзициска правда“ или „идеологија“.

---

¹ Види: Резолуција 808 наСБОНод 22. февруари 1993 иРезолуција 827 наСБОНод 25. мај 1993.

Трето, треба да се земат во предвид и перцепциите и начинот како се доживува МКСЈ во земјите на поранешна Југославија, било да се тие позитивни или негативни, како и факторите што влијаат врз имиџот на судот во тие земји, и дали таквиот имиџ е резултат на активноста или неактивноста на судот или пак производ на самите општества и на нивната неспособност да прифатат заедничка вистина за минатото, да се соочат со минатото и да најдат пат кон заедничка иднина.

Сите овие услови, кога се користат за истражување на конкретно прашање или воспоставување на врска помеѓу разните елементи и фактори, се менуваат или се прошируваат од нивното првобитно сфаќање. Во јавниот дискурс за помирувањето секој учесник може да примени поинакво разбирање и толкување на поимот помирување и на неговата врска со едно конкретно постконфликтно општество.

Од голема важност е да се напомене и улогата на едукацијата на помладите генерации и потребата за воспоставување на една научна основа за процесот на помирување на сите нивоа на општеството, што воедно претставува и голем предизвик. Посебно битни во овој правец се теоретските знаења за потребата за помирување, носителите на помирување, арените на помирување и тенденциите кои го отежуваат овој процес, и ширењето на таквите знаења меѓу сите субјекти на општеството, а особено меѓу младите како носители и градители на иднината.

Како главна истражувачка цел на трудот е да се направи подетална анализа на позицијата и улогата на меѓународните механизми и институции во градењето на постконфликтниот мир и помирувањето како дел на тој процес, по примерот на МКСЈ, како една таква институција. Целта на трудот ќе биде подетално разработена преку анализа на процесот на десолуција во регионот на поранешна Југославија кој предизвика вооружени и други конфликти и неговите последици кои бараат завршница согласно со меѓународното право, како и преку анализа на механизмите, структурата, надлежностите и постигнувањата на МКСЈ како институција формирана од меѓународната заедница за решавање на таквите последици, и неговата улога во процесот на

помирување во земјите на поранешна Југославија во рамките на нивната постоечка реалност.

Горенаведените цели и задачи на ова истражување може успешно да се реализираат со примена на соодветни методи и техники на научно истражување, кои ќе овозможат да се извлечат веродостојни заклучоци за МКСЈ и неговиот однос со регионот на поранешна Југославија. .

Од методолошка гледна точка, ова истражување има дескриптивен и структурален карактер и ги користи следните методи: аналитичко - синтетички метод, дескриптивен метод, историографски метод и компаративен метод.

Аналитичко-синтетичкиот метод подразбира анализа на набљудуваните појави во реализирањето на поставените цели на МКСЈ. Преку анализа на податоците и теоретските сознанија, како и анализа на предавања на оваа тема, текстови, книги, весници, судски документи и интернет страни, ќе се обработат и објаснат структурата, надлежностите, значењето, целите и задачите на МКСЈ, како и неговата улога и влијание во постконфликтното градење и одржување на мирот во земјите на поранешна Југославија, односно помирувањето како дел од тој процес.

Дескриптивниот метод се користи за формирање на теориска основа на истражувањето со цел да се претстави и теоретски предметот на истражување, а со тоа и да се овозможи и дефинирање на основните поими и утврдување на целите и задачите на истражувањето. При тоа, ќе се користат разни извори на податоци, како што се: стручна литература, статистички податоци, документи од областа на меѓународното право, кривичното право, историски податоци од домашни и странски релевантни извори, како и конкретни домашни и странски примери, односно судски предмети кои се нашле на разгледување пред меѓународните судови.

Со помош на историографскиот метод се осознаваат и користат искуствата од минатото за кои постои верификувана документација, па така ќе се опфатат периодите од пред формирањето на МКСЈ па се до после завршувањето на неговиот мандат.

Преку компаративниот метод ќе се изврши анализа на сличностите и разликите меѓу МКСЈ и другите меѓународни кривични судови, односно изведат заклучоци за постигнувањата на овие судови и дали тие како системи на ретрибутивна правда можат да влијаат во процесот на помирувањето во постконфликтните општества. За анализа на квалитативните податоци ќе се применат следниве техники за собирање на емпириски податоци: опис, анализа на содржина; анализа и интерпретација на податоци; и анализа на практични примери.

Глава 1

Меѓународни кривични судови и трибунали

1. Извори на меѓународно кривично право

Римскиот статут претставува кодификација (систематизација) на меѓународното кривично право, а со основањето на постојаниот Меѓународен кривичен суд (ИСС) конечно ќе се институционализира меѓународното кривично судство. Со Статутот меѓународното кривично судство се институционализира како наддржавно и независно, а истовремено се засилува трендот на универзализација на човековите права. Процесот на имплементацијата и институционализација на меѓународното кривично право преку многубројни инструменти, судските органи и меѓународни тела, се проширува на сите нивоа.

Општите принципи на правото го сочинуваат елементарниот концепт на правото и на правдата, што мора да се почитуваат од секој правен систем. Основа за правата во меѓународното кривично право се основните меѓународни документи за човековите права. Меѓународно-правната заштита на човековите права во секоја организација или заедница, па и во системот на ООН, се протега и врз екстремните облици на кршење на правата на човекот. ОН иницирале и донеле над педесет конвенции, што се темелат врз принципите на Повелбата на ООН од 1945 година и на Универзалната декларација за човекови права од 1948 година. Првите обиди за нивно регулирање преку меѓународни договори се направени во областа на меѓународното воено и хуманитарно право, со кое што се штитат човековите права во вооружените конфликти. Први меѓународни договори во таа област се Женевската конвенција од 1864 година и Хашките конвенции од 1899 и 1907 година.²

Извори на меѓународното кривично право се многуте конвенции, пактови и нивните протоколи. Римскиот статут е последниот во редот меѓународни

---

² д-р Клаус - Дитер Борхард, АБЕЦЕДА на законот на заедницата, 2000, Брисел, стр. 61

договори во којшто се синтетизираат нормите на военото и хуманитарно право, и за утврдување и казнување на злосторствата против човештвото воопшто. Основата на правата во овој мултилатерален Договор е во одредбите на Конвенцијата за спречување и казнување на злосторствата на геноцид од 12. август 1949 година и (двата) Дополнителни протоколи од 8. јуни 1977 година. Во членот 3, што е заеднички за четирите Женевски конвенции за заштита на жртвите на војната од 12. август 1949 година, се дефинира делото геноцид. Елементи на геноцидот се планирањето, непосредно и јавно поттикнување и обидот да се изврши геноцид, како и соучесништвото во геноцид. Со Конвенцијата против мачењето (тортурата) и другите суров и, нехумани или понижувачки казни и постапки од 10. декември 1984 година се настојува да се унапреди општото почитување и прифаќањето на човековите права и темелни слободи, утврдени во Членот 55 од Повелбата на ОН. Се бара доследно остварување на принципите на Универзалната декларација на човековите права (Членот 5), на ставовите и на принципите од Меѓународниот пакт за граѓански и политички права и од Декларацијата за заштита на сите личности од мачење и друго сурово нечовечко или понижувачко постапување или казнување на ОН.³

Во меѓународното хуманитарно право е значајна и примената на Конвенцијата за заштита на културните добра за време на вооружени судири од 1954 година, Конвенцијата за незастаривост на воени и злосторства против човештвото од 1968 година, резолуциите на Генералното собрание за забрана на употреба на одредени видови оружје (од 1961, 72 и 74 година) и на Конвенцијата против мачењето (тортура) и други сурови, нехумани или понижувачки казни и постапки од 10 декември 1984 година.⁴ Сите меѓународни акти и договори што се третираат како извори на меѓународното кривично право, се основа и за нормативниот дел на Римскиот статут. Делата што се инкриминирани (предвидени како казнени, кривични дела) во нив преземени се и во кривичните закони во земјите на поранешна СФРЈ, а вградени се и во македонското кривично законодавство.

---

³ Камбовски, В., Кривично право, стр. 82

⁴ Камбовски, В., Кривично право, стр. 86

2. Механизми за нормализирање на состојбите и односите

Во досегашната практика, споровите помеѓу државите биле од различна природа, но во основа биле политички, економски и воени. Исто така е јасно дека тие никогаш не се јавуваат во чиста форма, туку се комбинирани и по правило настануваат по одреден редослед, прво со споредни прашања (спор околу гранична линија, искористување на некое природно богатство, територија, етнички или верски проблеми, и слично), кои потоа ескалираат и честопати завршуваат со воен судир, односно настојувања за нивно решавање на маса, со преговори, т.е. со политички средства. Разрешувањето на конфликтите претставува мноштво мерки и активности на учесниците во конфликтот за надминување на состојбата, т.е. за отстранување на проблемите и несогласувањата што ги довеле страните до конфликтна состојба, и тие мерки и активности страните ги соопштуваат една на друга. Запознавањето на страните за превземените мерки за решавање на конфликтите може да биде непосредно (преку преговори), и посредно, кога во решавањето се вклучува трета неутрална страна. Сепак, и покрај овие можности за мирно решавање на спорови, за жал конфликтите често се решаваат со употреба на сила и прераснуваат во вооружени судири што го загрозуваат мирот и безбедноста во светот и предизвикуваат голем број жртви и економски последици.

Поради сè поприсутното сфаќање дека споровите треба да се решаваат по мировен пат, без употреба на сила, целиот овој век се прават напори за конституирање на организации и воспоставување на механизми за мирно решавање на меѓудржави или внатрешнодржавни спорови, или пак на институции коишто ќе придонесат кон постконфликтното градење и одржување на мирот. Основно мото за постоењето на ваквите организации е зачувување на светскиот мир и безбедност, и ваквата определба е прифатена од сите меѓународни организации, почнувајќи од Лигата на Народите, па се до ООН, Европската Заедница, НАТО, КЕБС, и слично. Според тоа, во основните документи на овие организации се наведува дека тие ќе се залагаат за мирно решавање на спорови преку преговори и мирољубиви средства, а доколку тие не се почитуваат од страна на земјите, се предвидува и можноста за употреба на други средства (се мисли на употреба на сила).

2.1. Меѓународни преговори како механизам за нормализирање на состојбите и односите

Со зборот „дипломатија“ се означуваат неколку различни работи. Некогаш тој се употребува како синоним за „надворешна политика“. Неговото второ значење е „преговори“, кога се истакнува дека „проблемот може да биде решен со дипломатија“. Следно и поконкретно значење е дека тоа е процес и механизам со кои се водат преговори. Четвртото значење е дека се работи за гранка на надворешната служба. Петтото значење на овој термин е дека се работи за вештина во водењето на меѓународните преговори. Од наведеното, може да се заклучи дека термините „дипломатија“ и „преговори“ се многу тесно поврзани.

Практично, меѓународните преговори претставуваат управување со меѓународните односи преку преговарање. Тие односи се регулираат и управуваат со амбасадори и пратеници. Под меѓународно преговарање се подразбира работата и вештините на дипломатите. Во поширока смисла, меѓународните преговори може да се дефинираат како водење на меѓународните односи меѓу државите и другите меѓународни актери со мирољубиви средства. Во потесна смисла означуваат водење на меѓународните односи со официјални претставници на државите, на меѓународните организации и на другите меѓународни актери.⁵

Меѓународните преговори, во Дејтон во 1995 година, доведоа до завршување на војната во Босна и Херцеговина и до мировна спогодба со која е воспоставена новата државна заедница. Овие преговори беа наречени „мировни договори на близина“ (Proximity Peace Talks), бидејќи се водеа во кругот на американската воздухопловна база во Дејтон, во која зградите на трите преговарачки страни, кои не преговараа директно меѓу себе, беа една до друга оддалечени само десетина метри. Тука, делегациите предводени од Слободан Милошевиќ, Фрањо Туѓман и Алија Изетбеговиќ не комуницираа ниту со јавноста, туку беа изолирани и под силен притисок преговорите да траат сè до постигнување на спогодбата. „Господарите на војната“ во поранешна Југославија не беа ниту

---

⁵ Harold Nicolson, *Diplomacy*, Oxford University Press, London, 1950, p. 15

господари на своето слободно движење од 1. до 21. ноември 1995 година во Дејтон, ниту пак можеа да ги напуштат преговорите во американската воена база без да постигнат резултат.

Сличен модел, кога трета страна активно интервенира на состаноците, беше применет во Рамбује, помеѓу Србија и Косово. Преговорите во Рамбује започнаа на 6. февруари 1999. Соодветните српски и косовски делегации никогаш не се состанаа за да одржат било какви суштински разговори. Наместо тоа, тие беа сместени во посебни конференциски простории на различни спратови од зградата, со голем број на заинтересирани трети страни кои исто така беа присутни, вклучувајќи делегации од САД, Русија, Франција, Италија, Германија, Обединетото Кралство (Контакт Група), ЕУ, ОБСЕ и други. Медијаторите одеа од спрат на спрат за да вршат суштински дискусии. Преговорите беа надгледувани од американскиот Амбасадор во Македонија Крис Хил, австрискиот Амбасадор во Белград Волфганг Петрич и рускиот заменик Министер за надворешни работи Борис Мајорски. Тие за возврат, делегираа голем дел од актуелните дискусии на правните експерти на Контакт Групата предводени од претставник на американскиот Стејт Департамент. Делегацијата на Србија/ФРЈ, која првично тврдеше дека нема ни да присуствува во Рамбује ако членовите на ОВК се присутни, пристигна инсистирајќи на директни наместо непосредни договори. Сепак, се чини дека никакви директни разговори – дури ни во присуство на медијаторите – не се случија во Рамбује.⁶ Во Рамбује, се чини дека ниедна страна не презеде одговорност за изготвување на консекутивни верзии од предложениот договор. Страните работеа на серија на нацрт договори креирани од Контакт Групата. При пристигнувањето, на делегациите им беше дадена една страна со сет на принципи за кои не може да се преговара, кои беа замислени да ги насочат преговорите и да ги постават параметрите на дискусијата. После ова веднаш следувааше сеопфатен нацрт рамковен договор кој ги покриваше политичките аспекти на спогодбата. Страните и медијаторите преговараа 17 дена без да постигнат договор и поминаа два рокови за бомбардирањето на НАТО. Ставовите на страните за рокот би можеле да се парафразираат како „Да, но

---

⁶ “Kosovo’s Elusive Peace,” *The Economist*, 27 February, 1999; Weller, “The Rambouillet Conference on Kosovo,” стр. 227.

ние ќе потпишеме подоцна“ (Косовска страна) и „Но, но ајде да продолжиме да преговараме“ (Србите). Под такви околности, медијаторите одлучија да прогласат делумна победа и да го поштедат режимот на Слободан Милошевиќ од бомбардирање од страна на НАТО. Наместо бомбардирање, беше закажана нова рунда на дипломатија од страна на Контакт Групата: Париските преговори од 15 март 1999. За косовската страна, Париз беше замислен како малку повеќе од церемонија на потпишување. За Србите, Париз беше замислен како можност за понатамошни сесии за нагодување.

Приказната за Париските разговори не е ниту долга ниту комплицирана, но може да се перцепира како одделна од преговорите во Рамбује. Некои критични настани кои влијаеја на Париските разговори се случија во периодот помеѓу Рамбује и Париз: Словенскиот премиер, во соработка со американскиот државен секретар Медлин Олбрајт, водеше тајни разговори со раководството на ОВК. Хашим Тачи беше донесен во Словенија, каде тој тајно се сретна со словенскиот премиер д-р Јанез Дрновшек и амбасадорот Ернест Петрич, кој го убеди Тачи да го преземе врвот на ОВК, додека тие истовремено го убедија Демачи да даде оставка, сите со надеж за олеснување на косовската страна да го потпише нацрт договорот од Рамбује.⁷

На 2. март, Демачи го објави своето повлекување од ОВК, наводно во знак на протест на преговорите во Рамбује, кои резултираа ниту со српско повлекување или прекин на огнот, ниту со независност на Косово.⁸ На крај на преговорите, дури и после потписот на косовската страна, на 19. март, беше направен последен обид да се убедат Србите да потпишат, но без успех. Контакт-групата издаде соопштение обвинувајќи ги Србите дека се обидуваат да „го уништат“ Договорот од Рамбује и ги предупредија да не преземаат било какви воени потези или да не се мешаат со Верификационата мисија за Косово на ОБСЕ. Ова исто така не наиде на одглас бидејќи српските сили во Косово нападнаа

---

⁷ Д-р Ернест Петрич, тековен амбасадор на Словенија во ИАЕА, Интервју со авторот. 23 февруари 2006, „Наша цел [во нашите тајни контакти со Тачи] беше да се избегне понатамошно насилство, протерување и ескалација“

⁸ “Demaci quits the KLA as Kosovars gamble on peace,” Muslimedia, 16-31 март, 1999, достапно на www.muslimedia.com/archives/world99/koso-kla.htm

цивили, повторно доведувајќи го бројот на раселени лица и бегалци на над 200.000.⁹

Понатаму, договорот за внатрешното уредување на малцинските права во Република Македонија, потпишан на 13. август 2001 година помеѓу претставниците на тогашните најголеми политички партии и специјални претставници на ЕУ и на САД, познат како Охридски рамковен договор (ОРД), е склучен во текот на ескалацијата на насилства помеѓу етнички албанската ОНА и македонските вооружени сили во Конфликтот од 2001 година. Поради тоа, многу граѓани, особено од македонска националност, го сметале договорот за насилно изнуден и неприфатлив. Преговорите се одвивале во вилата Билјана во Охрид во текот на јули и август 2001, каде што е и парафиран договорот на 10 август 2001, па оттаму името Охридски договор. Преговорите биле мошне напнати, бидејќи се одвивале паралелно со вооружени непријателства помеѓу двете страни. Во неколку наврати постоела можноста да се прекинат преговорите и конфликтот да ескалира во отворена граѓанска војна. Рамковниот договор беше потпишан на 13. август 2001 година, со кој целосно и безусловно се отфрла употребата на насилството за остварување на политичките цели. Само мирни политички решенија можат да ја гарантираат стабилната и демократска иднина на Македонија. Суверенитетот и територијалниот интегритет на Македонија и унитарниот карактер на државата се неповредливи и мора да се сочуваат. Не постојат територијални решенија за етничките прашања. Во тој контекст, Договорот предвидува целосен прекин на непријателствата, разоружување на етничките албански вооружени групи и нивно целосно распуштање.

2.2. Мировни мисии

Мировните мисии придонесуваат за унапредување на пријателските односи помеѓу земјите, без разлика на нивните установи. Токму овие мисии помагаат во рушење на сите бариери и создавање на поволна клима за одржување на меѓународниот мир и безбедност, економска соработка и воспоставување на

---

⁹ Weller, "The Rambouillet Conference on Kosovo," стр. 227.

секаков вид врски, во зависнот од целите на надворешната политика на секоја земја. Во секоја држава, управувањето на меѓународните односи, преговарањето и склучувањето на меѓународни договори се приоритети на извршната власт со кои се занимаваат посебни оддели задолжени за меѓународни односи.

Како инструмент на колективната безбедност се разработени мировните операции на ОН. Во случај на спорови помеѓу државите, ОН преземаат мерки за мирно решавање на истите. Една од тие мерки се мировните операции. Мировните операции не се воспоставуваат заради уништување на непријателот. Напротив, тие се воспоставуваат за создавање на поволна клима за зачувување на мирот, во согласност со страните во спорот и без употреба на сила (освен во самоодбрана).

Дека ОН вложуваат во својата превентивна политика, зборува и примерот со мировната мисија во Република Македонија заради спречување на конфликтот. Најпрво, како дел од УНПРОФОР, а подоцна и самостојна, мисијата на УНПРЕДЕП е дел од реалноста на Македонија и првата мисија на ОН со ваков карактер. Причините за превентивно распоредување на силите на ОН во Македонија се повеќестрани. Ситуацијата во Македонија, во тој период, била загрижувачка поради можноста од прелевање на војната од север, несигурната економска состојба, односите со соседите, меѓуетничките односи во земјата и сл. Распоредувањето на силите на ОН во северните и западните погранични области помогна Македонија да го преброди тој тежок период. Во почетокот на мисијата како да не беше сфатена вистинската потреба и улога која требаше да ја имаат силите на ОН во Македонија. Ова се потенцира од причина што превентивното распоредување на силите на ОН често пати се поистоветува со мисиите во Босна и Херцеговина и Хрватска. Таквото поистоветување е тотална грешка, бидејќи состојбата во Македонија беше поинаква од онаа во која се наоѓаа Босна и Херцеговина и Хрватска, а најмногу ваквото поистоветување имаше директно негативно влијание врз одговорностите кои ги имаше мисијата на УНПРОФОР. Одговорностите на УНПРОФОР се однесуваа и беа својствени за постконфликтни ситуации, што како такви не одговараа и не беа од полза за Македонија, бидејќи во Македонија немаше војна. Вистинското

значење, мисијата на ОН, го доби со стекнување на својата независност од другите мисии на Босна и Херцеговина и Хрватска.

СФОР, или стабилизационите сили (*The Stabilisation Force*) биле меѓународни воени сили под директна команда на НАТО, чија задача била заштита на Дејтонскиот мировен договор. СФОР ги спроведувал операциите под името Операција заедничка стража (*Operation Joint Guard*) во периодот од 21. декември 1996 година до 19. јуни 1998 година, и под името Операција заедничко ковање (*Operation Joint Forge*) во периодот од 20. јуни 1998 година до 2. декември 2004 година.

Веќе во 2002 година, бројот на трупите е намален на 12.000 војници, за две години подоцна, во 2004 истиот да изнесува околу 7.000.¹⁰

СФОР е наследник на ИФОР, кој подоцна е заменет со ЕУФОР силите на ЕУ од 2. декември 2004 година. СФОР бил поделен во три оперативни зони и тоа: Мостар МНБ(С) - италијанска, француска и шпанска зона; Бања Лука МНД(W)- британска, канадска и холандска зона; и Тузла МНД(H)- американска, полска, руска и шведска зона.

Силите на Косово (*Kosovo Force*), попознати под англиската кратенка КФОР, претставуваат меѓународни мировни сили под водство на НАТО, чија цел е чување на редот и мирот, односно создавање на безбедност на Косово после косовската војна, односно по повлекувањето на југословенските, односно српските сили. КФОР на Косово влегува на 12. јуни 1999 година, врз основа на резолуцијата UN 1244 на Советот за безбедност на ОН.

Понатаму, Мисијата за владеење на правото на Европската унија на Косово и Метохија ЕУЛЕКС КОСОВО, е мисија на полицијата и цивилната администрација на Европската унија на Косово и Метохија. Европската унија прифатила мисијата да биде неутрална по прашањето кое се однесува на статусот на покраината и во однос на нејзината еднострано прогласена независност, а, за возврат, прифатена е од српските власти и едногласно е

---

¹⁰ FM 100-23, Peace Operations, Headquarters Department of the Army, Washington DC, 30 December 1994, str. 1.

изгласана во Советот за безбедност на ОН. Мисијата вклучува 2000 полицајци и судии.¹¹

2.3. Меѓународни институции за решавање на спорови

Во теоријата, споровите глобално се делат на спорови од политичка и спорови од правна природа. Според оваа поделба, определени се и институциите надлежни за нивно решавање. За политичките спорови надлежна е ООН преку своите органи – Генералното собрание и Советот за безбедност. Одредени регионални субјекти, како на пример Европската заедница, Арапската лига, и слично, имаат ваква надлежност но само за регионални спорови.

За правните спорови е надлежен Меѓународниот суд на правдата (*International Court of Justice*). Тој е орган на ОН и под негова надлежност спаѓаат: толкување на меѓународни договори, прашања од мешународното право, кршења на меѓународни обврски и надоместоците кои произлегуваат од таквите кршења, како и давање советодавни мислења во врска со некој спор. Одлуките на овој суд се обврзувачки.

3. Меѓународни и хибридни кривични судови

Меѓународните кривични трибунали (МКТ) се создавале од идејата за јакнење на супранационалниот карактер на нормите на Меѓународно кривично право. Таа идеја се пробива заедно со уверувањето дека треба да постојат меѓународни забрани и дека тие забрани треба да се почитуваат и во услови кога една држава, која е гарант за правдата и законитоста, самата ги повредува. Се разбира дека најтешка повреда на тие норми претставува војната, што во суштина значи негација на правото и неговото супституирање со силата кај која прашањето за правдата има само општо историско значење. Според ова, не е случајно тоа што првобитните обиди за хуманизација на војната на европските

---

¹¹ Perceptions on Transitional Justice, Kosovo 2012, UNDP

простори започнуваат со дефинирањето на потребата од некакво меѓународно учество, посредување или арбитража во помирувањето или во отстранувањето на последиците од војната. Идејата за меѓународна арбитража и претходи на идејата за создавање на меѓународни кривични трибунали.

Идејата за создавање на меѓународни кривични трибунали му се препишува на швајцарецот Густав Мојниер, еден од основоположниците на Црвениот Крст, како реакција на злосторствата извршени за време на франко-пруската војна. Во 1872 година пред Меѓународниот комитет за помош на ранетите во војната, тој предложил создавање петчлен суд (по еден од секоја завојувана страна и три од неутрални земји), чијашто надлежност би се однесувала на пресудување за делата содржани во Женевската конвенција од 1864 година.¹²

Почетокот на новата фаза во развитокот на идејата за меѓународен кривичен суд го обележуваат двете хашки конференции од 1899 и 1907 година. Со актите на овие конференции (на првата се донесени две конвенции и три декларации, а на втората десет конвенции и една декларација) речиси е кодифицирана материјата на военото право и во нив се втемелени основните правила за кршењата на законите и обичаите на војување. Составен дел на овие правила претставуваат и двете за оваа тема релевантни конвенции: Конвенцијата за мирно решавање на меѓународните спорови од 1899 год и Конвенцијата за меѓународен суд за воениот плен на море од 1907 година. Првата од овие конвенции предвидува неколку инструменти за примена на воените правила, а тие се: добри услуги и посредување, анкетни комисии и создавање Постојан арбитражен суд во Хаг. Втората не била никогаш ратификувана и остана само неуспешен обид.

Првиот модерен обид за воспоставување на меѓународна кривична правда се роди по Првата светска војна. Во член 227 од Версајскиот договор се наведува формирањето на еден специален трибунал за да му суди на поранешниот германски император Вилхелм Втори за тешки дела против меѓународниот морал и светоста на договорите. Меѓутоа, по војната, Вилхелм Втори побегна во Холандија која одби да го предаде за да му се суди.¹³

---

¹² <http://law.jrank.org/pages/1369/International-Criminal-Courts-Historical-background.html>

¹³ <http://law.jrank.org/pages/1369/International-Criminal-Courts-Historical-background.html>

Движењата во прилог на кривично гонење за тешки кривични дела врз основа на одговорност на државите, но и врз основа на индивидуална одговорност, се појавија во периодот меѓу двете светски војни. Henri Donnedieu de Vabres им посвети посебно вниманије на примената на странските кривични закони од страна на националните судови и признавањето и приваќањето на меѓународната тежина на репресивните пресуди. Тој ја поддржувал идејата за вистинско меѓународна кривична правда и креирање на еден меѓународен кривичен суд надлежен не само за да им суди на држави, туку исто така и на поединци.¹⁴

Во 1945 година, истребувањето на милиони луѓе од страна на нацистичкиот режим го наложи создавањето на Нирнбершкиот воен суд, кој беше формиран врз основа на Лондонскиот договор од 8. Август 1945 год. Тој претставува и прв чекор кон воспоставување на меѓународна кривична правда. Една година подоцна се формира сличен трибунал, овој пат за да им суди на јапанци нај одговорни за војната – Меѓународниот воен трибунал за Далечниот Исток, познат како Токијски трибунал. Сепак, овие два експерименти не можат да се сметаат како вистински примери на меѓународната правда бидејќи тие ја одразуваа идејата за правда на сојузничките, т.е. “победничката правда”.

Непосредно по Нирнбершкото искуство, Генералното собрание на Обединетите Нации ја призна и прифати потребата за еден перманентен меѓународен суд кои ќе им суди на воени злосторници и извршители на други тешки дела, без разлика на нивната националност или територијата во која биле извршени злосторствата. Конвенцијатата за превенција и репресија на геноцидот од 1948 година ја одразува оваа идеја и предвидува создавање на иден меѓународен кривичен суд. Меѓутоа, непосредниот почеток на Студената војна го одложи овој проект за цели четири децении.

Дури во текот на деведесетите години, со затоплување на меѓународните политички односи, идејата за меѓународна кривична правда се врати на масата на преговори. Во мај 1993 год., соочен со убедливи докази дека на територијата на поранешна Југославија се извршуваа воени злосторства, етничко чистење и геноцид, Советот за безбедност на ОН, постапувајќи врз основа на Седмото

---

¹⁴ <https://www.icrc.org/eng/resources/documents/misc/57jp4m.htm>

поглавје на Повелбата на ОН, го формира Меѓународниот кривичен суд за поранешна Југославија, како прв меѓународен трибунал после судењата во Нирнберг. Во ноември следната година, Советот за безбедност го усвои создавањето на слична институција, овој пат надлежна за кривично гонење на авторите на геноцидот во Руанда - Меѓународниот кривичен суд за Руанда.

Овие настани како и апсењето на генералот Августо Пиноче во Лондон во 1998 година го отворија патот за ново меѓународно движење против неказноста на авторите на најтешките злосторства, и овозможија преговорите за создавање на една перманентна меѓународна кривична надлежност, иако долго суспендирани, да продолжат.

Веќе во почетокот на 1993 година, Генералното собрание на ОН побара од Меѓународната комисија за правни прашања да сработи една нацрт-конвенција за создавање на таква надлежност. На 17. Јули 1998 година, процесот конечно се заокружи со усвојувањето на Римскиот Статут и формирањето на Меѓународниот кривичен суд. Во преамбулата на Статутот се нагласува односот помеѓу правдата и мирот, како и потребата за искорнување на неказноста за најтешките дела кои го спречуваат воспоставувањето на еден траен мир.

Сепак, во некои ситуации се покажа само меѓународен одговор на постконфликтни прашања кои бараат решавање согласно со меѓународното право, не е најефикасната форма за справување со последиците на конфликтите. Ваквите обсервации доведоа до создавање на интернационализирани јурисдикции за подобро разгледување на националните прашања. Овие јурисдикции составени од меѓународни и национални судии, овозможуваат поголемо признавање на жртвите и нивните страдања. Според експертите, ваквите хибридни системи обезбедуваат поефективна, поефикасна и поефтина правда. Специјалниот суд за Сиера Леоне формиран во јули 2002 година беше првиот суд од ваков вид. Судот е резултат на договорот помеѓу ОН и властите на Сиера Леоне, кој беше ратификуван од страна на националниот парламент и стана дел од националниот судски систем на Сиера Леоне, иако во голема мера финансиран од меѓународната заедница. Истото се направи и за Камбоџа во март 2003

година со формирањето на вонредните судски совети во рамките на националните судови на Камбоџа.

Слично решение Советот за безбедност на ОН избра и за Косово во 1999 година, кога го овласти УНМИК да го води судството на Косово, особено кривичното гонење за тешки кривични дела. Во 2000 година, во Источен Тимор, Транзициската Администрација на ОН во Источен Тимор (UNTAET) формира Специјални Панели за процесуирање на тешки кривични дела извршени за време на тамошниот конфликт. Слично, во мај 2007 година, Советот за безбедност на ОН, врз основа на договор со националните власти, го формира и Специјалниот трибунал за Либан за да им се суди на учесниците во нападот во кој меѓу други загина и либанскиот премиер Харири.

За повеќе општества, кривичното гонење како единствен одговор на злосторствата извршени за време на конфликти се покажа како недоволно кога се во прашање обновата на општеството уништено по години војна и враќањето на мирот. За да се помират поранешните непријатели и научат повторно да живеат заедно, потребни се колективни механизми за закрепнување и обновување на односите, нешто што кривичните трибунали како институции во принцип не нудат. Поради тоа, во последните дваесет години во постконфликтните општества се зголеми употребата на комисии за вистината и помирувањето. Со нивното појавување настана и еден нов аспект на транзициската правда, без судии и трибунали, кој на жртвите им придава уште позначајна улога во постапките. Една од најпознатите комисии за вистината и помирувањето е таа на Јужна Африка.

И во регионот на поранешна Југославија се прават напори за формирање на една ваква комисија, за чие основање се залага Иницијативата за РЕКОМ. Имено, РЕКОМ претставува *Регионална комисија за утврдување на фактите за воените злосторства и за другите тешки кршења на човековите права извршени на територијата на некогашна СФРЈ од 1. јануари 1991 до 31. декември 2001 година*. Процесот РЕКОМ започна со дебатата одржана во мај 2006 година, на Првиот регионален форум за транзициска правда, кој беше организиран од Фондот за хуманитарно право (Србија), Истражувачко-документацискиот центар (БиХ) и *Документа* (Хрватска).

Коалицијата за основање на РЕКОМ беше основана на Четвртиот регионален форум за транзициска правда, одржан на 28. октомври 2008 година во Приштина. Во текот на наредните три години, Коалицијата ја поттикна најобемната општествена дебата која била некогаш организирана на овие простори: *консултативен процес* за мандатот на РЕКОМ кој опфати 6.700 претставници на цивилното општество, вклучувајќи ги и организациите за човекови права, жртвите, семејствата на жртвите и на исчезнатите, бегалците, ветераните/бранителите, логорашите, правниците, уметниците, писателите, новинарите и другу угледни поединци.¹⁵ Во вид на тркалезни маси, учесниците ги изнесуваа своите предлози и ставови за мандатот на тоа регионално, меѓудржавно тело за откривање и за јавно изнесување на фактите за воените злосторства и за другите тешки кршења на човековите права, за жртвите и за сторителите. Беа одржани 128 локални и регионални собири и осум меѓународни форуми за транзициска правда. Изнесените ставови се преточени во Предлог Статутот на РЕКОМ, кој потоа беше анализиран од страна на експертска група формирана од претставници на претседателите на земјите и на претседателството на БиХ. По едногодишна работа, на 28. октомври 2014 година, експертската група ги достави до Коалицијата Измените на Предлог Статутот, кои потоа беа усвоени на Собранието на Коалицијата одржано на 14. ноември 2014 година.

Според Предлог Статутот, РЕКОМ е меѓудржавна комисија која ја основаат државите настанати на територијата на поранешна Југославија. Ова вонсудско тело ќе ги истражи наводите за сите воени злосторства и за другите тешки кршења на човековите права во врска со војната; поименично ќе ги попише сите воени жртви, како и жртвите на кривичните дела сторени во врска со војната; ќе ги собере податоците за логорите и другите места на присилно заточеништво. регионалната комисија ќе биде независна од своите основачи. Таа ќе се финансира од донации.

Иницијативата за РЕКОМ ги повикува постјугословенските држави да ја основаат оваа комисија заеднички и да ги утврдат фактите коишто се важни за историјата и за иднината на целиот простор на поранешна Југославија, а кои ќе бидат подеднакво прифатливи за сите некогашни страни во судир. До крајот на

---

¹⁵ <http://www.recom.link/Amendments%20to%20RECOM%20oStatute2015/>

2014 година, Иницијативата за основање на РЕКОМ со свои потписи ја поддржаа преку 580.000 поединци од цела поранешна Југославија.

4. Нирнбершки трибунал или меѓународен воен суд во Нирнберг

Во првите години од Втората светска војна, фашистичките движења при извршувањето на воените операции, како и на окупираните територии, извршија масовни злосторства над цивилното население, ранетите и воените заробеници. Па така, светското население беше револтирано и бараше строго казнување на виновниците, за да не се повтори опростувањето на воените злосторства од Првата светска војна. На Московската конференција од 1943 год., Рузвелт, Сталин и Черчил ја усвоиле Московската декларација, со која изразиле решеност дека ќе ги гонат воените злосторници до „крајот на светот“. До вистински развој на меѓународното казнено право доаѓа непосредно по завршувањето на Втората светска војна, односно со донесувањето на Лондонската спогодба, склучена меѓу четирите големи сили во 1945 година за основање на Меѓународен воен суд за казнување на воените злосторници, со седиште во Нирнберг, кој се состоел од судии и обвинители именувани од САД, СССР, Велика Британија и Франција. Составен дел или анекс на оваа спогодба е Статутот на Меѓународниот воен суд, кој претставува некој вид меѓународен кривичен закон. Со Статутот се утврдени три категории на меѓународни кривични дела:¹⁶

- ✓ злосторства против мирот;
- ✓ воени злосторства; и
- ✓ злосторства против човештвото.

Злосторствата против мирот се состојат во планирање, подготвување и водење агресорска војна. Воените злосторства претставуваат потешки повреди на законите и обичаите на војување против цивилното население, воените заробеници, грабежот и намерното разурнување на цивилни објекти без воена

---

¹⁶Воислав Василески, Меѓународно хуманитарно право, Скопје 2002, стр.517

потреба. Злосторствата против човештвото можат да се извршат и за време на мир со разни нечовечни дејствија врз цивилното население: убиства, истребување, депортација, прогон поради политички или верски убедувања или поради национална припадност, и сл.

На донесувањето на Лондонската спогодба и претходи ставот на сојузничките сили дека по завршувањето на војната ќе им биде судено на извршителите на дотогаш во историјата невидени злосторства на масовни убиства во концентрациони логори, депортации, масовни разурнувања и сл. Со Лондонската спогодба е основан Меѓународен воен суд надлежен да им суди на големите воени злосторници чија дејност не може да се локализира во границите на една држава. Со Нирнбешката пресуда од 1946 год, со која е напишан епилогот на една од најморничавите истории во човековата историја, се развиле и конечно се формулирале основните принципи содржани во Статутот на судот. Покрај Нирнбершкиот процес со кој им е судено на 22 главни воени злосторници, и Токискиот процес со 28 осудени, сојузниците основаа и воени судови во нивните зони на окупација, пред кои се изречени поголем број пресуди за воени злосторства, од кои и значителен број смртни казни.

Од 1945 до 1949 год се одржани тринаесет процеси пред Нирнбершкиот трибунал, од кои на првиот им е судено на главните воени злосторници, а на следните на други извршители на вакви дела врз основа на Законот бр.10 на Надзорниот совет за Германија. Првиот Нирнбершки процес заврши со изрекување на следниве казни: тројца се ослободени од обвинение, дванаесет се осудени на смртна казна, тројца на доживотен затвор и четворица на временска казна затвор. Смртната казна на десет осуденици е извршена со бесење, еден бил во бегство, а еден се самоубил.¹⁷

Во чл.2 од Статутот се вели дека Судот е составен од четворица судии, именувани од четирите големи сили, кои имаат и свои заменици. Според чл.27 и 28, Судот може да изрече смртна казна или која било друга казна што ја смета за праведна, како и конфискација на имот..

---

¹⁷ Владо Камбовски, Меѓународно казнено право, Скопје 1998, стр.381

Со Статутот на Меѓународниот воен суд и во неговите пресуди, формулирани се определени општи начела на меѓународното кривично право, како што се:¹⁸

- ✓ организаторите, водачите и соучесниците во злосторничкото здружение одговараат за сите дела што се извршени од било кој член на здружението во реализацијата на планот или заговорот во чие составување или извршување тие учествувале;
- ✓ организации, групи, партии или влади, чии раководители се прогласени за воени злосторници, може исто така да се сметаат за злосторнички, со што и сите припадници на тие организации можат да бидат изведени пред суд;
- ✓ службената положба на извршителот на делото како шеф на државата или службено лице во државната администрација не ја исклучува одговорноста и не може да се уважува како основа за ублажување на казната;
- ✓ фактот дека обвинетиот работел согласно со наредбите на својата влада или на својот претпоставен не го ослободува од одговорност, но може да се уважи како причина за ублажување на казната, доколку Судот оцени дека тоа е соодветно; и
- ✓ фактот што националното право на извршителот не предвидува одговорност за меѓународно злосторство, не го ослободува од кривична одговорност.

Приговорот на одбраната дека Статутот содржи казни одредби со ретроактивно дејство, со кои според тоа се повредува темелното начело на законитост, е одбиен со аргументот дека делата што се во надлежност на Судот претставуваат казниви дела и според казнените законодавства на државите во кои се извршени.

Со Нирнбершкиот процес добиена е една дотогаш речиси несовладлива пречка за супремација на системот на меѓународната казнена правда, наспроти

---

¹⁸ Воислав Василески, Меѓународно хуманитарно право, Скопје 2002, стр.517

доктрината на апсолутниот суверенитет на државата.¹⁹ Меѓународната казнена правда започнала да функционира само против злосторниците од победените држави, додека повредите сторени од лица на победниците, останале да се пресудуваат пред надлежните национални судови.

Со резолуцијата на Генералното собрание на ОН од 1946 година, потврдени се основните начела од Статутот и од пресудата на Нирнбершкиот суд и прифатени се како основни принципи на позитивното меѓународно кривично право.

Под влијание на Нирнбершките основни кривично-правни принципи, следело донесување на повеќе меѓународни конвенции: Конвенција за спречување и казнување на злосторството геноцид од 1948; Женевските конвенции за заштита на жртвите во војна од 1949 и нивните дополнителни протоколи од 1977; Конвенција за заштита на културните богатства од 1954; Конвенција за незастарување на воените злосторства и злосторствата против човештвото од 1968 и други конвенции кои се во врска со забрани и рестрикции на определени видови оружја.

Судењата во Нирнберг поставија нови стандарди за правдата и за правичното судење; го поттикнаа основањето на меѓународното движење за човекови права; ги потцртаа владеењето на правото и личната одговорност на државните челници што повикуваат на војна. Оваа значајна промена во меѓународното право и стави крај на практиката на користење на државната сувереност како штит за лидерите што свесно се впуштаат во кривични дела против човештвото. Дотолку повеќе, судењата покажаа колку драматично се изменила правната врска помеѓу владите и граѓаните во едно општество, и како тие меѓусебно се восприемаат. Тие го воведоа концептот на меѓународното судење во кое судиите и адвокатите од различни нации ги надминуваат сите јазични пречки, културни навики и административни практики. Во иста мера, судските процеси од Нирнберг имаа влијание и врз други домени од општественото дејствување. Така, Нирнбершкиот кодекс, во кој се изнесуваат насоките за истражувања во хуманите дисциплини на медицината, послужи како подлога за развојот на современата медицинска наука. Тогашното судење на

---

¹⁹ Владо Камбовски, Меѓународно казнено право, Скопје 1998, стр.383

стопанствениците, коишто соработувале со нацистичкиот режим, ја положи основата за современите судски постапки против големите компании и против фирмите што се товарат за злоупотреба или за експлоатација на човечкиот труд во странски земји. Не помалку важно, Нирнбершките процеси извршија силно влијание врз начинот на кој се третираат затворениците во казнено-поправните домови или во други установи со слична намена.

5. Меѓународен кривичен суд за Руанда

Веќе се навршуваат повеќе од 23 години од почетокот на Граѓанската војна во Руанда, за време на која екстремистичките групи на племето Тутси масакрираа над 800.000 лица, во најголемиот број припадници на малцинското племе Хуту.

Меѓународниот кривичен суд за Руанда (МКСР) е основан на 8. ноември 1994 година, со Резолуцијата 955 на Советот за безбедност на ОН, со мандат да врши кривично гонење на лица одговорни за геноцид и други тешки кршења на меѓународното хуманитарно право извршени во Руанда во периодот од 1. јануари до 31. декември 1994 година. Судот официјално ја заврши својата работа на 31. декември 2015.

Првото судење започна во јануари 1997 година, а до декември 2012 година, МКСР ги заврши судските постапки предвидени со неговиот мандат. Во текот на две децении од својата работа во Аруша, Танзанија, МКСР осуди 61 лице на казни во траење до доживотен затвор, за нивната улога во масакрите извршени во Руанда. За 14 обвинети беа изречени ослобододителни пресуди, а предметите на десетмина други им беа предадени на националните судови. МКСР заседаваше вкупно 5.800 денови, подигна обвиненија против 93 лица, издаде 55 првостепени и 45 жалбени пресуди, и ислуша "силно впечатливи сведоштва на над 3.000 сведоци кои храбро сведочеа за некои од најтрауматските настани незамисливи за човештвото", како што се изрази

Претседателот на МКСР, судија Vagn Joensen, пред Советот за безбедност на ОН во декември 2015 година.²⁰

МКСР издаде неколку историски пресуди кои претставуваат пресвртница во меѓународното кривично право, вклучувајќи:

- ✓ првата пресуда од страна на еден меѓународен суд за геноцид, против поранешниот градоначалник, Жан Пол Акајесу, кој во 1998 беше прогласен виновен по девет точки на обвинението за геноцид и злосторства против човештвото. Во оваа пресуда исто така за прв пат беше донесена одлука дека силувањето и другите форми на сексуален деликт конституираат акти на геноцид, доколку се извршени со намера да се уништи, целосно или делумно, една целна група.
- ✓ со осудувањето на Премиерот за време на геноцидот, Жан Камбанда, на доживотен затвор во 1998 година, за прв пат еден Премиер на влада се прогласува виновен за геноцид.
- ✓ „Случајот на Медиумите“ во 2003 година беше првата пресуда од пресудата против Јулиус Штрајхер во Нирнберг по завршувањето на Втората светска војна, во која се испитува улогата на медиумите во контекст на меѓународното кривично право.

Паралелно со судењета пред МКСР, пред националните судови во Руанда се спроведуваа постапки против лица обвинети за планирање на геноцид и извршување на тешки злосторства, вклучувајќи и силувања. До средината на 2006 година, националните судови спроведоа судења на над 10,000 осомничени за геноцид. Во 2007 година, владата на Руанда ја укина смртната казна, која последен пат беше спроведена во 1998 година, кога 22 лица осудени за кривични дела поврзани со геноцид беа погубени. Со укинувањето на смртната казна се отстрани и една голема пречка во префрлувањето на предметите врзани за геноцид од МКСР на националните судови.

Како одговор на проблемот на илјадници обвинети кои сеуште чекаа да им се суди од страна на националните судови и во обид да го започне процесот на правда и помирување меѓу населението, владата на Руанда во 2005 година

---

²⁰ <http://unictr.unmict.org/>

повторно го воспостави системот на традиционален суд на заедницата познат како „Gacaca“ (Гакача), преку кој беа спроведени процеси против околу два милиони лица, поради нивната улога во геноцидот. Дури 65 проценти од обвинетите во овие судски процеси беа прогласени за виновни. Согласно со овој систем, заедниците на локално ниво избираат судии кои ќе ја водат судската постапка против лица осомничени за геноцид и обвинети за сите видови кривични дела освен за кривично дело планирање на геноцид. Овие судови изрекуваа пониски казни доколку обвинетото лице се покајало и сакало да се помири со заедницата. Околу 12.000 вакви судови на заедницата процесираа над 1.2 милиони случаи низ целата земја. *Gacaca* судовите исто така, служеа и за промовирање на помирувањето, со тоа што им овозможуваа на жртвите да ја дознаат вистината за смртта на нивните најблиски, од една страна, а на извршителите на злосторствата да се исповедат за своите злосторства, да се покајат и побараат прошка пред нивната заедница. Судовите *Gacaca* официјално се затворија во мај 2012 година. Освен судовите *Gacaca*, главната улога во процесот на помирувањето во Руанда ја игра Комисијата за национално единство и помирување, формирана во 1999 година, преку нејзините разни едукативни програми за ширење на заедничките човекови вредности.

6. Меѓународен кривичен суд

Во Рим 1998 година, од страна на Генералното собрание на ОН, со резолуција свикана е Дипломатска конференција на која е усвоен Статутот на Меѓународниот кривичен суд, со седиште во Хаг. Статутот стапил во сила кога го ратификувале 60 држави. Тој е резултат на повеќе-децениска работа на Комисијата за меѓународно право на ОН за основање на Постојан меѓународен кривичен суд и за донесување на Кодекс за меѓународни злосторства, односно Меѓународен кривичен законик.

Меѓународниот кривичен суд може да гони само за дела сторени на или по 1. јули 2002 година, датум кога неговиот основачки договор, Римскиот статут, стапи во сила.

Заклучно со 6. Јануари 2015 година, вкупно 123 држави се членки на Судот. Сепак, некои важни држави, како САД, Кина и Индија, се спротивставуваат на МКС и не се негови членки. Република Македонија го има потпишано и ратификувано Римскиот статут, односно е земја-членка на Судот.

Во член 5, став 2 од Статутот се вели дека одредбата за злосторство на агресија има одложено правно дејство, така што ќе стапи во правна сила тогаш кога ќе биде обезбедена општо прифатена дефиниција за агресија, а дотогаш судот не може да суди за тоа злосторство.

Во член 6 е дадена дефиницијата за геноцид која е превземена од Конвенцијата за казнување на злосторството геноцид од 1948, а истата гласи: целосно или делумно умислено уништување на национална, етничка, расна или верска група со вршење убиства на членовите на групата, нанесување тешки физички или психички страдања, ставање на групата во услови на живот пресметани да доведат до нејзино целосно или делумно уништување, наложување мерки насочени кон спречување на раѓања во групата и присилно префрлање на деца од една во друга група. Со тоа се покриени физичкиот и биолошкиот геноцид.²¹

Под злосторства против човештвото се подразбира преземање на акти кои се насочени против цивилното население. Тие се наброени во член 7, а тука спаѓаат: убиство, истребување, доведување во ропска положба (односно трговија со бело робје), депортација или принудно иселување на население, затворање или друго тешко ограничување на физичката слобода, тортура, сексуално насилство (силување, присилување на проституција), прогонување на група или колективитет врз основи кои се недозволени по меѓународното право (политичка, расна, национална и други основи) и други нехумани акти со сличен карактер со кои се предизвикува големо страдање или сериозна повреда на менталното или физичкото здравје.

Во член 8 се опишани воените злосторства со кои се опфатени тешките кршења на Женевските конвенции од 1949 година и на нивните дополнителни протоколи од 1977 година. Тие се однесуваат како на меѓународен така и на внатрешен судир, а тука спаѓаат акти против заштитени лица и објекти, како што се: убиства, тортура, биолошки експерименти, земање заложници и други

---

²¹Владо Камбовски, Меѓународно казнено право, Скопје 1998, стр.399

нечовечки постапки против лица кои директно не учествувале или престанале да учествуваат во непријателствата (ранети, болни, заробени, уапсени), како и уништување или присвојување имот што не е оправдано со воена потреба. Покрај тоа, под воени злосторства спаѓаат и тешките повреди на „законите и обичаите“ на војување што се применуваат во меѓународни вооружени судири, меѓу кои се: употреба на забранети оружја, намерни напади врз цивили, цивилни објекти и хуманитарни и мировни мисии, бомбардирање и напади на населени места или на објекти што не се бранети или не се воени цели. За воени злосторства се сметаат и тешките повреди на „законите и обичаите“ што важат во внатрешен вооружен судир, како што се: намерни напади над цивили или над лица и објекти (транспортни средства, медицински единици) кои се обележани со заштитни знаци предвидени со Женевските конвенции, регрутирање на деца помлади од 15 години, итн.

За разлика од кривичните трибунали за поранешна Југославија и Руанда, јурисдикцијата на овој суд не е ограничена по простор и време, туку има постојан карактер. Покрај тоа, тие трибунали без формирани со резолуции на Советот за безбедност на ОН, додека меѓународниот кривичен суд е основан со Статут, што претставува специјален вид на меѓународен договор помеѓу држави. Меѓународниот суд на правдата, кој исто така е со седиште во Хаг решава правни спорови меѓу држави и дава правни мислења на органи и установи одредени со Повелбата на ОН. За разлика од него, меѓународниот кривичен суд расправа за кривична одговорност на поединци. Покрај организациони и процедурални одредби, Статутот содржи и одредби, со кои се врши парцијална кодификација на одредени меѓународни злосторства, за кои е надлежен Меѓународниот кривичен суд (член 5).²²

Во надлежност на меѓународниот кривичен суд спаѓаат четири категории на меѓународни злосторства:²³

- ✓ воени злосторства;
- ✓ геноцид;
- ✓ злосторства против човештвото; и

---

²²Воислав Василески, Меѓународно хуманитарно право, Скопје 2002, стр.522

²³ М. Шаховиќ, Хроника меѓународне изолације, Београд 2000, стр.112

- ✓ злосторство на агресија.

Меѓународниот кривичен суд е надлежен за судење на наведените злосторства само во однос на државите кои го имаат ратификувано Статутот. Освен тоа Судот може да ја врши својата надлежност ако ја прифаќаат неговата надлежност една или повеќе од следниве држави: државата на чија територија е извршено делото, или ако делото е извршено на брод или воздухоплов на државата чиј државјанин е обвинетиот.²⁴

Судот не работи наместо националните судови и не ги заменува нив, туку ги дополнува, така што пред него не може да се поведе постапка ако националните правосудни системи коректно и ефикасно функционираат. Според тоа, надлежноста на судот има дополнителна (супсидијарна, комплементарна) функција во однос на националните судови. Значи судот ќе интервенира само ако државата не сака или не може да поведе и спроведе ефикасна и правилна кривична постапка против извршителите на меѓународните злосторства од надлежноста на Судот. Обично државата не сака да го стори тоа од политички причини, за да не се откријат злосторствата на политичарите. За разлика од овој суд, трибуналите за поранешна Југославија и Руанда имаат примарна надлежност во однос на националните судови, без оглед на нивната можност и подготвеност за судење.

Можна е ситуација кога национален суд спровел формална кривична постапка и донел осудителна пресуда поради злосторство од надлежност на Меѓународниот кривичен суд. По правило за пресудена работа не е дозволено двапати да се суди. Според начелото *non bis in idem*, никој не може да биде суден пред друг суд за дело за кое бил осуден или ослободен од страна на Меѓународниот кривичен суд и никој што е осуден пред друг суд не може да биде суден пред Меѓународниот кривичен суд.²⁵ Меѓутоа, Меѓународниот кривичен суд може да ја повтори постапката, ако со пресудата на националниот суд не се опфатени сите инкриминации сторени од обвинетиот или дејствијата

---

²⁴Владо Камбовски, Меѓународно казнено право, Скопје 1998, стр.401

²⁵Владо Камбовски, Казнено право - Општ дел, Скопје 2004, стр.178

се квалификувани како полесна форма на кривично дело, или ако е изречена неадекватна казна.²⁶

Постапката пред судот гарантира право на јавно, фер и непристрасно судење, со право на бесплатна одбрана и други права согласно со општо прифатените стандарди за процесната положба на обвинетиот во кривичната постапка. Обвинетиот може да биде осуден на казна затвор до 30 години, а исклучително на доживотен затвор. Покрај казна затвор можат да се изречат како споредни санкции и парична казна и конфискација на противправно присвоени предмети и на имотна корист. Пресудата се изрекува јавно и во присуство на обвинетиот. По жалба против пресудата решава Апелационен судски совет. Статутот содржи и одредби за заштита на сведоците и оштетените лица и право на надомест на штета поради неосновано лишување од слобода.

Покрај општите одредби за соработка и за постапување по барање за соработка, содржани се и одредби за предавање на осомничени лица на Судот, според кои секоја држава потписничка е должна да го предаде бараното лице. Установени се и многу други правила меѓу кои позначајно е тоа дека во случај на паралелно барање за екстрадиција од Судот и од друга држава, предност има барањето на Судот. И покрај сето тоа, екстрадицијата на домашни државјани наидува на уставно - правни и законски пречки во повеќе законодавства. Тука можеме да го спомнеме случајот „Локерби“ како типичен пример. Па така во член 4, став 2 од македонскиот Устав и во член 510 од ЗКП е пропишано правилото дека не е допуштена екстрадиција на домашни државјани, со што се наметнува потребата од нивно итно менување.

Финансирањето на судот се врши од посебен фонд, алиментиран од контрибуции на државите, од средства на ОН со нивно одобрување од Генералното собрание, и од доброволни контрибуции на државите и на други органи, организации и поединци.²⁷

Со основањето и функционирањето на Меѓународниот кривичен суд, не се остварува само правната и моралната обврска за репресија на криминалот, односно казнување на злосторниците, туку нивната праведна осуда треба да

---

²⁶ Воислав Василески, Меѓународно хуманитарно право, Скопје 2002, стр.524

²⁷ Владо Камбовски, Меѓународно казнено право, Скопје 1998, стр.413

претставува најефикасно средство за одвраќање од кршења на меѓународното хуманитарно право. Тој е создаден и за насочување на непријателствата кон мирот, како и за создавање на услови за траен мир, со враќање на довербата на луѓето во правниот систем и во правдата. На дипломатката конференција во Рим, во прилог на усвојување на Статутот на судот, била истакната девизата: „Нема мир без правда“.

6.1. Специјален суд за Сиера Леоне

Специјалниот суд за Сиера Леоне е независно судско тело кое е основано за да им се суди на „оние кои носат најголема одговорност“ за воените злосторства и злосторствата против човештвото во Сиера Леоне, извршени после 30. ноември 1996 година за време на Граѓанската војна во Сиера Леоне. Судот се наоѓа во Фритаун.

На 12. јуни 2000 година, претседателот Ахмед Теџан Каба, напишал писмо до генералниот секретар на ОН, Кофи Анан, барајќи од Меѓународната заедница да им суди на оние кои се одговорни за злосторствата за време на конфликтот. Советот за безбедност на ОН на 14. август 2000 година ја усвои Резолуцијата 1315 барајќи од генералниот секретар да започне преговори со владата на Сиера Леоне за основање на Специјален суд. На 16. јануари 2002 година, ОН и Владата на Сиера Леоне го потпишаа договорот за основање на судот.²⁸

Судот се состои од четири одвоени институции: Секретаријат, Обвинител, Судски совет и Канцеларии на одбраната. Секретаријатот е одговорен за целокупното управување со судот и е именуван од страна на генералниот секретар на Обединетите нации.

Главниот обвинител е именуван на истиот начин. Обвинителот и неговиот тим се задолжени за да ги истражуваат злосторствата, да собираат докази и да поднесуваат обвиненија до судиите.

Овој хибриден суд го сочинуваат еден судски совет, во чиј состав се наоѓаат тројца судии (двајца назначени од Генералниот секретар на ОН, и еден од

---

²⁸<https://www.hrw.org/reports/2005/sierraleone1105/>

владата на Сиера Леоне), и еден жалбен совет, во чиј состав се наоѓаат петмина судии (тројца назначени од Генералниот секретар на ОН, и двајца од владата на Сиера Леоне). Судиите се задолжени за водење на постапката и за донесување на пресудите.. Мандатот на судиите трае 3 години.²⁹

Судот е надлежен да врши кривично гонење на лица кои извршиле злосторства против човештвото, повреди на Член 3 од Женевската конвенција и Дополнителниот протокол 2, и други тешки кршења на меѓународното хуманитарно право, како и некои дела казнени според кривичниот закон на Сиера Леоне.

Карактеристично за овој суд е дека во својот статут (член 4) тој предвидува казна и за регрутација во вооружените сили или активно вклучување и учество во непријателствата, на деца под 15 годишна возраст, како тешко кршење на хуманитарното право. Исто така, во член 7 се нагласува дека Судот е надлежен да им суди и на деца почнувајќи од 15 годишна возраст. Овие два члена всушност се одраз на трагичната природа на конфликтот во Сиера Леоне, каде што децата војници беа првите жртви на конфликтот и истовремено учесници во него.

Од финансиска и административна гледна точка, со оглед на тоа дека не е формиран врз основа на Седмото поглавје на Повелбата на ОН, Судот не е финансиран од ОН, туку од Управниот комитет составен од претставници на повеќе земји, меѓу кои САД и Нигерија.

Судот покренал постапки против вкупно 22 лица. Постапките против 21 лице се завршени: девет се на отслужување на затворска казна, седум веќе ги отслужиле казните, двајца се ослободени, а тројца починале пред завршувањето на постапката против нив. Постапка против едно лице е запрена, кое се води како во бегство, иако се верува дека е починат.³⁰

Судот може да изрече затворска казна или казна со одземање на имотот. Судот нема право да изрече смртна казна.

---

²⁹<http://www.scsl.org/ABOUT/CourtOrganization/Chambers/AppealsChamber/tabid/87/Default.aspx>

³⁰Special Court for Sierra Leone, „About“, Sc-sl.org., 30 November 1996. Retrieved 30 April 2012.

6.1. Специјален суд за Либан

Специјалниот суд за Либан е хибриден суд формиран со договорот помеѓу Обединетите нации и Либанската влада, врз основа на Резолуцијата 1664 на Советот за Безбедност на ОН од 26. Март 2006 година. Советот за Безбедност, постапувајќи согласно со Глава 7 од Повелбата на ОН, го усвои овој договор со Резолуцијата 1757 на 30. Мај 2007. Главен мандат на судот е да им суди на лица обвинети за нападот извршен на 14. февруари 2005 година, во кој загинаа 22 лица, меѓу кои и поранешниот премиер на Либија, Рафик Харири, а многу други беа ранети. Покасно судот се здоби со нова задача, односно да ја прошири својата надлежност и после нападите од 14. февруари 2005 доколку постојат докази дека нападите извршени во Либан меѓу 1. октомври 2004 и 12. декември 2005 или кој било подоцнешен датум одреден од ОН и Либан, биле поврзани или од слична природа и тежина со првиот.

Специјалниот суд за Либија е прв меѓународен кривичен суд надлежен да суди и за кривично дело тероризам извршено над едно конкретно лице.

Судот е составен од четири органи: Судски совети, Секретаријат, Обвинителство и Одбрана. Тој е прв суд во кој Одбраната се појавува како независен орган од Секретаријатот.

Судиите (како меѓународните, така и либанските) ги назначува Генералниот секретар на ОН на тригодишен мандат. Генералниот секретар на ОН, во консултации со либанската влада, го назначува и Обвинителот, кој е меѓународен, а неговиот заменик, либанец, го назначува либанската влада.

Судот ги применува одредбите на либанскиот кривичен закон кои се однесуваат на кривично гонење и казнување на акти на тероризам и кривични дела против животот и интегритетот на поединецот.

Максимална казна што може да одреди Судот е доживотен затвор.

Казната затвор се издржува во држава назначена од Председателот на Судот од листата држави кои изразиле подготвеност да ги прифатат лицата осудени од овој Суд.

Во интерес на правдата и правичноста, како и безбедноста и административната ефикасност беше одлучено седиштето на судот да биде надвор од Либан, односно во Хаг.

Судот е финансиран од доброволни контрибуции на државите (51%) и од либанската влада (49%).

6.2. Оддел за воени злосторства во БиХ

Воспоставувањето на Одделот за воени злосторства на БиХ за прв пат беше предложено на состанокот на Управниот одбор на Советот за имплементација на мирот, на 12. април 2003 година, а било предмет на разговор помеѓу МКСЈ и Канцеларијата на Високиот претставник на ЕУ во текот на 2003 и 2004 година.³¹ Овој оддел формално е основан на 6. јануари 2005.

Структурата, надлежностите, и правилникот за постапка на Специјалниот Оддел за воени злосторства се утврдени со Законот за Судот на Босна и Херцеговина. Судот е надлежен за "кривични дела дефинирани во Кривичниот закон на Босна и Херцеговина и другите закони на Босна и Херцеговина." Кривичниот закон ги опфаќа и воените злосторства, злосторствата против човештвото и геноцидот. Работата на Специјалниот оддел е регулирана со посебен закон, имено Законот за Обвинителството на БиХ, според кој обвинителството има мандат да ги испита и кривично гони извршителите на кривичните дела под надлежност на Судот на БиХ

На почетокот, судиите и обвинителите на Државниот суд и Државното Обвинителство ги именувааше Високиот претставник на ЕУ. Од 2006 година, именувањето го врши Високиот судски и обвинителски совет на БиХ. Во координација со Секретаријатот и Претседателот на Судот или Главниот обвинител. До 2008, секој од петте совети како и жалбениот совет вклучуваа по двајца меѓународни и еден домашен судија. Сека во состав на советите се наоѓаат по двајца домашни и еден меѓународен судија. За разлика од Советите,

---

³¹ Декларација на Управниот одбор на Советот за имплементација на мирот од 12. април 2003 година. Управниот одбор за имплементација на мирот е основан после Конференцијата за имплементација на мирот во Лондон, октомври 1995 година. Неговата основна цел е да обезбеди потполна имплементација на Дејтонскиот мировен договор.

во Обвинителството на Специјалниот оддел за воени злосторства отсекогаш работели повеќе домашни, отколку меѓународни обвинители. Од Јуни 2008, 13 домашни и 5 меѓунаордни обвинители работеле на предмети за воени злосторства. Во советите и пбвинителството се застапени сите три главни етнички заедници на БиХ.

Одделот за воени злосторства ги процесира следниве предмети:

1. Предмети на лица против кои МКСЈ покренало обвинение, проследени согласно со Правило 11 *bis* на Правилникот за постапка и докази на МКСЈ;
2. Предмети од недовршени истраги од страна на МКСЈ, кои му беа проследени на специјалното обвинителство на БиХ за понатамошна постапка;
3. Предмети од истраги спроведени од домашните судови согласно со Правилата на Патот."Од 2004, прегледот и класификацијата на предметите за воени злосторства го врши Државното обвинителство на БиХ. Оние предмети за кои Државното обвинителство на БиХ решава да не ги процесуира пред Одделот за воени злосторства им се враќаат на локалните обвинители надлежни за териториите во кои се извршиле злосторствата (за разлика од местото каде обвинетите живеат или од каде им е потеклото);
4. Предмети против обвинети за кои истрагата започнала после март 2003, кога со судските реформи одредбите кои се однесуваа на воени злосторства беа отстранети од законите на ентитетите. Ваквите одредби сега се дел само на Кривичниот закон на БиХ и надлечен за нивно процесирање е само Државниот суд на БиХ.³²

Босанската влада и понатаму бавно ја спроведува националната стратегија за воени злосторства, усвоена во 2008 година за подобрување на кривичното гонење на воени злосторства на домашно ниво. Обвинителството се уште нема доволни капацитети и средства, особено на окружно и на кантонално ниво. Според сегашните проценки на Организацијата за безбедност и соработка во Европа, постјат повеќе од 1.200 заостанати предмети случаи, кои се однесуваат на неколку илјади осомничени.

---

³² Извор: http://wejp.unicri.it/proceedings/docs/ICTJ_BiH%20WCC_2008_eng.PDF

До септември 2015, Одделот за воени злосторства при Државниот суд на БиХ изрекол 15 првостепени пресуди (3 ослободувачки, 9 осудувачки и 3 делумно ослободувачки) во врска со 24 обвинети, и 18 второстепени пресуди (1 ослободувачка, 15 осудувачки и 2 делумно ослободувачки)кои се однесуваат на 27 обвинети лица, со што вкупниот број на завршени предмети од формирањето на судот во 2005 достигнал 290. Во текот на 2015, Жељка Цвијановиќ, Премиер на ентитетот Република Српска повеќепати ја оспори легитимноста на државниот суд и државното обвинителство.³³

---

³³ Извор: <https://www.hrw.org/world-report/2016/country-chapters/bosnia-and-herzegovina>

Глава 2

Меѓународен кривичен суд за поранешна Југославија

1. Основање на МКСЈ

Меѓународниот суд за кривично гонење на лица одговорни за тешки кршења на меѓународното хуманитарно право извршени на територијата на поранешна Југославија од 1991 година, познат како Меѓународен кривичен суд за поранешна Југославија (МКСЈ), а кај повеќето држави кои настанаа по распаѓањето на Социјалистичка Федеративна Република Југославија (СФРЈ) едноставно како „Хашки трибунал“, беше основан со резолуцијата 827 на Советот за безбедност (СБ) на Обединетите нации (ОН), усвоена на 25. мај 1993 година. На самиот чин на основање му претходеа:

(1) извештај од Комисијата на експерти за широко распространети кршења на меѓународното хуманитарно право на територијата на поранешна Југославија³⁴;

(2) усвојување на Резолуцијата 808 од страна на Советот за безбедност во која Советот донесе одлука за формирање на меѓународен трибунал³⁵; и

(3) извештај на Генералниот Секретар на Обединетите Нации во кој беше анализирана правната основа за формирање на МКСЈ и предложен Статутот на МКСЈ.

---

³⁴ Резолуцијата 780 за основање на Комисијата вели: „барање до Генералниот секретар... итно да се формира непристрасна Комисија на експерти за да изврши испитување и анализа, а со цел да го информира Генералниот секретар за своите заклучоци во врска со докази за тешки кршења на Женевските конвенции и други кршења на меѓународното хуманитарно право извршени на територијата на поранешна Југославија. “Резолуција 780 на Советот за безбедност. Комисијата во својата работа употреби три методи: (1) собирање и анализа на податоци по барани од неа или доставени до неа; (2) водење истраги на лице место, испитување на сведоци и утврдување на факти; и (3) собирање на податоци добиени од истрагите водени од владите во име на Комисијата. М. Cherif Bassiouni, *The Commission of Experts Established Pursuant to Security Council Resolution 780: Investigating Violations of International Humanitarian Law in the Former Yugoslavia*, 5CRIM. L.F. (1994), стр. 290.

³⁵ Пред самото формирање на МКСЈ, Советот за безбедност разгледа три предлози за МКСЈ (францускиот, италијанскиот и шведскиот). Bassiouni, *ибид*, стр. 282.

Имено, МКСЈ се формира како реакција на се почестите извештаи за тешки кршења на меѓународното хуманитарно право и човековите права во поранешна Југославија, особено на територијата на Хрватска и Босна и Херцеговина.

Во текот на 1992 година, во медиумите сè почесто почнаа да се спомнуваат масовни убиства, прогон, етничко чистење, мачење, како и притворни логори со нечовечки усови. Првата резолуција³⁶ во овој правец, Советот за безбедност ја усвои во 1991 година а потоа непрекинато ги повикуваше страните во конфликтот да ги почитуваат правилата на меѓународното право како и налозите на човештвото. Меѓутоа, во ниту една држава која се формира на територијата на поранешна Југославија (меѓународно призната или не во тоа време), немаше расположение за кривично гонење на лицата одговорни за извршени злосторства и нивното изведување пред националните судови. Напротив, систематските злосторства беа составен дел на политиката на одделни влади. Поради опасноста од неказнување на ваквите злосторства невидени во Европа од крајот на Втората светска војна, сè почести станаа предлозите дека наместо неефикасните и неспремни национални судови треба да се формира еден меѓународен кривичен суд пред кој би биле донесени лица осомничени за извршување на тешки кривични дела. Во 1991 не постоеше еден меѓународен кривичен суд кој би ја вршел таа работа. Меѓународниот воен трибунал во Нирнберг, кој им судеше на лидерите на нацистичка Германија по Втората светска војна, престана да постои веднаш по изрекувањето на пресудата во 1946 година, а не постоеше повеќе ниту воениот суд во Токијо кој им судеше на милитаристичките јапански лидери. Поради ладната војна, т.е. стратешките и идеолошки спорови помеѓу социјалистичките држави предводени од Русија и државите на западната демократија на чело со САД, сите иницијативи за формирање на перманентен меѓународен кривичен суд со децении останаа на едно место. Првиот перманентен меѓународен кривичен суд (МКС) се формира дури во 1998 година врз основа на меѓународен договор познат како Римски Статут.

Под притисок на меѓународната јавност, како прифатливо решение за конфликтот во поранешна Југославија се појави основањето на еден *ad hoc* суд

---

³⁶ Види: Резолуцијата 713 на Советот за безбедност.

кој би се занимавал само со настаните на територијата на поранешна СФРЈ од 1. јануари 1991. Нешто покасно беше основан и вториот *ad hoc* суд за да им суди на извршители не меѓународни кривични дела на територијата на Руанда. И двата суда се формираа со одлука на Советот за безбедност на Обединетите нации, кој ги искористи своите (дотогаш ретко користени, поради Студената војна) овластувања за донесување на одлуки врз основа на Седмото поглавје на Повелбата на ОН. Ова поглавје се однесува на ситуации кога Советот за безбедност заклучува дека во некој дел на светот постои опасност од повреда или загрозување на меѓународниот мир и безбедност. Во такви околности, СБ може да ги превземе сите неопходни мерки за решавање на таквата ситуација, меѓу кои најчесто се спомнуваат таканаречените санкции, т.е. прекин на економски и сообраќајни врски, прекин на дипломатски односи, и како крајна мерка воената интервенција.³⁷ СБ заклучи дека повикувањето на кривична одговорност би била една од најефикасните мерки која ќе припомогне конфликтите во поранешна Југославија (и Руанда) – доколку не можат да се спречат и престанат – да се хуманизираат, и борбите, кога веќе не можат да се избегнат, да се водат согласно со правилата на меѓународното хуманитарно право. Ваквото решение изгледаше можно пред се поради тоа што овие правила беа содржани во кривичното законодавство на СФРЈ во моментот кога започнаа судирите, и ниедна од новоформираните држави не ги имаше укинато.

Резолуцијата 827 ја изгласаа сите тогашни членки на СБ – Бразил, островите Кејп Верде, Кина, Цибути, Франција, Унгарија, Јапан, Мароко, Нов Зеланд, Пакистан, Руската Федерација, Шпанија, Обединетото Кралство на Велика Британија, Соединетите Американски Држави и Венецуела.³⁸ Иначе, една резолуција на СБ не може да се усвои доколку некоја од сталниче членки на СБ гласа против, т.е. го употреби своето право на вето. И во тоа време како и денес, стални членки на СБ беа Кина, Франција, Руската Федерација, Обединетото Кралство и САД. Значи, секоја од нив можеше да го спречи усвојувањето на

---

³⁷ UN Charter, Chapter VII, Actions with respect to threats to the peace, breaches of the peace and acts of aggression, член 41 и 42.

³⁸ W. A. Schabas, *The UN International Criminal Tribunals: The Former Yugoslavia, Rwanda and Sierra Leone*

Резолуцијата 827 и со тоа формирањето на МКСЈ, но тоа ниту една од нив не го направи. Исто така, секоја од нив можеше да го спречи понатамошното финансирање на МКСЈ и изборот на судиите во текот на над 20-годишното постоење на МКСЈ, но не го сторија тоа.

2. Седиште на МКСЈ

Седиштето на Меѓународниот суд е во Хаг, Холандија,³⁹ каде што се сместени и други важни меѓународни судски тела, меѓу кои Меѓународниот суд на правдата (МСП) и Меѓународниот кривичен суд (МКС). Оваа одлука Советот за безбедност ја донесе по завршување на преговорите помеѓу Холандската влада и ОН.⁴⁰ Треба да се напомене дека освен во Хаг, судот може да заседава и на некое друго место, доколку е така наложено од страна на Претседателот, а во интерес на правдата⁴¹. МКСЈ исто така разви и пракса на посети на места на настаните (на пример, во предметот *Благојевиќ*, судскиот совет посети многу локации и места на настаните во општините Сребреница, Братунац и Зворник.⁴²)

Познатата зграда на МКСЈ судот ја доби во 1993 година, а со работа почна следната година кога Обвинителот го издаде и првото обвинение против Драган Николиќ, командант на еден од концентрациските кампови во Босна. МКСЈ ја започна својата работа со само 142 вработени (од кои 30 беа волонтери) и со буџет од \$276,000. Во текот на следната година, МКСЈ почна да регрутира вработени од разни држави, чијшто број во 1995 година достигна 200. Првото судење започна на 26. април 1995 во предметот против Душко Тадиќ, босански србин, за злосторства извршени додека служел како стражар во еден логор на територијата на Босанска Крајина.

---

³⁹ Статутна МКСЈ, член 31.

⁴⁰ Договор помеѓу Обединетите нации и Кралството Холандија во врска со седиштето на Меѓународниот суд за кривично гонење на лица одговорни за тешки кршења на Меѓународното хуманитарно право извршени на територијата на поранешна Југославија, Уп Дос. S/1994/848, анекс.

⁴¹ Правилник за постапка и докази на МКСЈ, Правило 4.

⁴² Благојевиќ и други, Предмет бр. ИТ-02-60-Т, Пресуда, 17. јануари 2005, пара. 31, стр. 910.

3. Работни јазици на МКСЈ

Службени јазици на Меѓународниот суд се англискиот и францускиот.⁴³ Сите лица, освен бранителот, кои се појавуваат пред МКСЈ и кои не ги познаваат ниту еден од двата службени јазици, може да го користат сопствениот јазик.⁴⁴ Бранителот на обвинетиот може да поднесе до Судијата претседавач на Советот барање за дозвола за употреба на друг јазик освен работните јазици или јазикот на Обвинетиот. Доколку барањето биде одобрено, трошоците за преводот се на товар на Меѓународниот суд во одреден обем, доколку се постави такво ограничување, што го определува Претседателот, земјаќи ги предвид правата на Одбраната и интересите на правдата.⁴⁵

Обвинетиот има право да го користи својот мајчин јазик.⁴⁶ Оттука, судските постапки се преведуваат симултано на јазикот на обвинетиот и на жртвите, значи на босански-хрватски-српски (БХС), како и на македонски (во предметот Бошкоски и Тарчуловски) и албански (во предметите Милошевиќ, Милутиновиќ и др, Ѓорѓевиќ, Лимај и др, Харадинај и др, Бошкоски и Тарчуловски). Постапките се преведуваат на двата службени јазици и од други јазици, доколку сведоците повикани за сведочење не ги зборуваат службените јазици на судот. На јазикот на обвинетиот се преведуваат писмено сите поднесоци и документи врзани за постапката, докази од судски постапки, изјави на сведоци, пресуди и жалби.

4. Надлежности на МКСЈ

МКСЈ дејствува врз основа на својот Статут, приложен кон Резолуцијата 827 на Советот за безбедност. Текстот на Статутот се базира на постоечките применливи одредби на хуманитарното право и меѓународното кривично право, содржани во меѓународни договори, обичајните правила на меѓународното право, за да би се избегнал приговорот изнесен во Нирнберг од страна на обвинетите водачи на германскиот Рајх, според кој делата за кои тие

---

⁴³ Статут на МКСЈ, член 33.

⁴⁴ Правилник за постапка и докази на МКСЈ, Правило 3 (в).

⁴⁵ Правилник за постапка и докази на МКСЈ, Правило 3 (г).

⁴⁶ Правилник за постапка и докази на МКСЈ, Правило 3 (б).

се теретеа во времето кога биле извршени не биле забранети ниту според германското, ниту според меѓународното право (начелото *nullum crimes, nulla poena sine lege praevia*⁴⁷). Со други зборови, кривичното гонење пред МКСЈ се базира на начелото на законитост, според кое едно лице може да се казни за некое дело само ако делото нависта било забрането и казнено во моментот на неговото извршување. Ова не значи дека начелото на законитост не дозволува прогресивен развој на кривичното право преку судска пракса, или пак, од друга страна, дека секоја пресуда на МКСЈ е во апсолутна согласност со ова начело.

4.1. Кривична надлежност

Статутот предвидува одговорност за сите видови на меѓународни кривични дела, познати и од судењето во Нирнберг, освен за злосторства против мирот (акти на агресија). Статутот го овластува Хашкиот обвинител да поведе кривична постапка против лица од сите националности кои од 1. јануари 1991 година, на територијата на поранешна Југославија, извршиле тешки кршења на меѓународното хуманитарно право, имено: тешки кршења на Женевските конвенции од 1949 година (меѓу кои намерни убиства; тортура или нечовечко однесување, вклучувајќи и биолошки експерименти; намерно предизвикување на големи страдања и нанесување тешки телесни повреди или нарушување на здравјето; уништување и одземање на имот од големи размери кое не е оправдано од воени потреби и е направено на бескрупулозен и противправен начин; присилување на воени заробеници или цивили да служат во единиците на непријателската сила; намерно одземање на правото на воените заробеници или цивили на правилна и редовна судска постапка; противправно депортирање или противправно затворање на цивили и земање на цивили за заложници);⁴⁸ кршења на законите или обичаите на војување (меѓу кои користење на биолошко или други оружја за намерно предизвикување непотребни страдања; безобсирно рушење на градови, гратчиња или села, или пустошења кои не се оправдани со воените потреби; напад, или бомбардирање, со какви било средства на небранети градови, села и други станбени објекти;

---

⁴⁷ Нема кривични дела ниту казни без постоечки закон.

⁴⁸ Статут на МКСЈ, член 2.

заземање, уништување или намерно оштетување на верски, добротворни, образовни, уметнички, научни и историски објекти и дела од уметничка и научна вредност; одземање на јавни или приватни имоти);⁴⁹ геноцид (МКСЈ го дефинира геноцидот како дела извршени со намера во целост или делумно да се уништи некоја национална, етничка, расна или верска група, како убивање на припадници на групата; нанесување тешки телесни или душевни повреди на припадниците од групата; намерно наметнување животни услови на групата со цел да се доведе до нејзино потполно или делумно физичко уништување; воведување мерки кои имаат за цел да се спречи раѓање на деца во групата; насилно префрлување деца од една во друга група);⁵⁰ и злосторства против човештвото (меѓу кои убиство, истребување, поробување; депортирање; затворање, мачење, силување, гонење од политички, расни или верски побуди и други нехумани дела)⁵¹.

4.2. Надлежност врз лица

МКСЈ има надлежност врз поединци, т.е. *физички лица*⁵² кои носат индивидуална кривична одговорност за извршување, организирање, планирање, помагање и поттикнување на горенаведените кривични дела. Службената положба на секое обвинето лице, било да се работи за шеф на држава или влада, или за одговорен државен службеник, не го ослободува лицето од кривичната одговорност.⁵³ Претпоставениот не се ослободува од кривична одговорност ако тој знаел или имал причина да знае дека некој од неговите потчинети врши или веќе извршил такви дела и самиот не презел неопходни и разумни мерки да ги спречи таквите дела или да ги казни извршителите.⁵⁴ Поимот *физичко лице* укажува на тоа дека МКСЈ има надлежност замо врз поединци а не влади, организации, институции, политички партии, итн.

---

⁴⁹ Статут на МКСЈ, член 3.

⁵⁰ Статут на МКСЈ, член 4.

⁵¹ Статут на МКСЈ, член 5.

⁵² Статут, член 7 (1).

⁵³ Статут, член 7 (2).

⁵⁴ Статут, член 7 (3). Златко Алексовски, командант на еден затвор беше меѓу првите обвинети кои се прогласија виновни врз основа на индивидуална и командна одговорност.

4.3. Територијална и временска надлежност

Државите обично имаат кривична надлежност врз кривични дела извршени во нивните суверени територии. Територијалната надлежност на меѓународните кривични трибунали е во срцето на нивното работење како што се гледа и од нивните имиња. Имено, секој од нив го носи името на една постоечка или поранешна суверена држава, и тоа во голема мера го дефинира локусот на кривичните дела за кои се овластени да ги иследат и процесуираат.

Во времето кога се формира МКСЈ, Југославија беше речиси целосно дезинтегрирана. Некогашната федеративна заедница создадена од остатоците на австроунгарската империја во 1919, сега беше распарчена во пет единки – Словенија, Хрватска, Босна и Херцеговина, Македонија, и СРЈ (Србија и Црнагора). Според член 1 од Статутот, Територијалната надлежност на МКСЈ ги опфаќа територијата на поранешната Социјалистичка Федеративна Република Југославија, вклучувајќи ја нејзината копнена површина, воздушен простор и територијалните води.

Временската надлежност на Меѓународниот суд започнува од 1 јануари 1991 година.⁵⁵ Статутот на МКСЈ не спомнува датум кога временската надлежност на МКСЈ завршува. Но, во Статутот приложен кон Резолуцијата 827 се нагласува „до еден датум кој ќе го одреди Советот за безбедност по повторно воспоставување на мирот.“⁵⁶ Во ноември 2000 година, СБ побара од Генералниот секретар да поднесе „извештај во кој ќе ги вклучи оценките и предлозите во врска со датумот кој ќе стави крај на временската надлежност на МКСЈ“.⁵⁷ По неколку месеци, Генералниот секретар одговори дека не е во можност да одреди датум за завршување на временската надлежност на МКСЈ.⁵⁸

---

⁵⁵ Статут на МКСЈ, член 8.

⁵⁶ UN Doc. S/RES/827 (1993), para. 2.

⁵⁷ UN Doc. S/RES/1329 (2000), para. 6.

⁵⁸ Извештај на Генералниот секретар според параграф 6 од Резолуцијата 1329 на СБ (2000), UN Doc. S/2001/154, para. 16.

4.4. Истовремена надлежност и примат

Според Статутот, „МКСЈ и националните судови истовремено се надлежни кривично да ги гонат лицата кои извршиле тешки кршења на меѓународното хуманитарно право на територијата на поранешна Југославија од 1. јануари 1991 година“.⁵⁹ Иако МКСЈ и националните судови имаат истовремена надлежност, Статутот утврдува дека МКСЈ „има примат над националните судови“ и може „во која било фаза на постапката формално да побара од националните судови да му ја отстапат надлежноста“.⁶⁰

За да се избегне прекршување на максимата *non bis in idem*,⁶¹ Статутот забранува повторно судење од страна на националните судови за истите дела на еден обвинет на којшто веќе му е судено пред МКСЈ, без разлика дали на тој му е изречена осудителна или ослободителна пресуда.⁶² Меѓутоа, на лице судено од националните судови за дела кои претставуваат тешки кршења на меѓународното хуманитарно право може потоа да му се суди пред МКСЈ, доколку „делото за кое лицето е судено е оквалификувано како обично кривично дело; или постапката пред националниот суд не била непристрасна или независна, или била осмислена да го заштити обвинетиот од меѓународна кривична одговорност, или кривичната постапка не била совесно спроведена“.⁶³ Во таков случај, при разгледување на казната МКСЈ ќе земе предвид „во колкава мера е издржана евентуалната казна изречена на истото лице од страна на националниот суд за истото дело“.⁶⁴

Постои и друг аспект на односот помеѓу МКСЈ и националните судови во регионот на поранешна Југославија кој не се базира врз обврските на националните судови кон МКСЈ и неговиот примат туку врз нивната партнерска соработка. Овој однос е многу развиен но речиси незабележан од јавноста во земјите на поранешна Југославија, којашто односот со МКСЈ воглавно го сведува на предавање на обвинети и слични обврски. Имено, во рамките на ова партнерство, националните судови кои се занимаваат со воени

---

⁵⁹ Статут на МКСЈ, член 9 (1).

⁶⁰ Статут на МКСЈ, член 9 (2).

⁶¹ BALLENTINE'S LAW DICTIONARY 855 (3-то издание, 1969).

⁶² Статут на МКСЈ, член 10.

⁶³ Статут на МКСЈ, член 10 (2).

⁶⁴ Статут на МКСЈ, член 10 (3).

злосторства имаат пристап во архивите, информациите и доказите на МКСЈ и можат да ги користат истите во постапките кои се водат пред нив. Доказната вредност на таквите материјали ја оценуваат домашните судии во склад со законите во нивните земји. Исто така, во склоп на ова партнерство, организирани се разни семинари и обуки за судии, обвинители и адвокати од регионот на поранешна Југославија.

Во 1996 година, Босна и Херцеговина, Хрватска и Србија го потпишаа Римскиот Договор со кој се воспостави постапката позната како *Правила на Патот (Rules of the Road)*. Според овие Правила, во Босна и Херцеговина не смееше да се уапси под обвинение за воени злосторства ниту едно лице доколку локалното обвинителство не му ги испратил на Обвинителството на МКСЈ списите на предметот и добило од него потврда за постоење на доволно веродостојни докази. Таквите досиеја, Обвинителството на МКСЈ ги подели на неколку групи, меѓу кои предмети кои содржат доволно докази за подигнување на обвинителен акт пред судот во БиХ, предмети кои дополнително треба да се иследат и предмети за кои нема доволно докази за докажување на кривично дело или кривична одговорност. Оваа програма заврши во 2004 година. Во периодот на примена на *Правилата на Патот* Обвинителството на МКСЈ прегледа 1.419 предмети кои се однесуваа на 4.985 осомничени лица, и даде зелено светло за кривично гонење на 848 лица.⁶⁵

5. Трансфер на предмети

Од формирањето на МКСЈ, Обвинителството изврши истраги и собра докази против многу лица осомничени за воени злосторства. Подоцна, согласно со Стратегијата за завршување на работата на МКСЈ, Обвинителството ги распредели предметите според нивната важност, концентрирајќи се само на највисоките лидери, а некои истраги и се прекинаа. Со подигнување на последните обвиненија на крајот на 2014 година предвиден како последен рок за подигнување обвиненија според Стратегијата, на националните судови им се предадоа две категории на предмети: (1) досиеја на предмети кои биле делумно

---

⁶⁵ Пошироко види <http://www.icty.org/sid/96> (страната посетена последен пат на 06.01.2016).

или целосно испитани но за кои Обвинителството не подигнало обвиненија.⁶⁶ Одговорни за довршување на истрагите и евентуално подигнување на обвиненија се релевантните органи на националните судства; и (2) неколку предмети за кои Обвинителството веќе подигнало обвиненија против именувани лица. Од оваа категорија, вкупно 8 предмети во врска со 13 обвинети лица им се предадени на националните судови во регионот на поранешна Југославија, од кои повеќето на БиХ, согласно со Правилото 11бис.⁶⁷

За тоа дали предметот ќе им се упати на националните правосудни органи одлучува Советот за упатување, кој се состои од тројца судии именувани од Претседателот на МКСЈ. Советот нема повеќе вакви предмети за разгледување.

6. Соработката на државите со МКСЈ

Соработката со МКСЈ е сигурно еден од најчуените изрази во јавноста во повеќето земји на поранешна Југославија, како во настапите и изјавите на државните функционери, политичари и јавни личности, така и во извештаите и анализите на медиумите и коментарите на обичните граѓани. Сите знаат дека соработката со МКСЈ е нешто битно, од што зависи нивниот пат кон Европската Унија, а во исто време ја чувствуваат како еден вид товар и често ја доживуваат како неправедна. Но всушност малкумина од нив знаат што сè подразбира соработката со МКСЈ.⁶⁸

Постојат разни видови соработка, меѓу кои и доброволна соработка, но во контекст на МКСЈ, соработката има пред сè карактер на меѓународна правна обврска, а државите не можат да бираат дали сакаат да ја исполнат таквата обврска или не. Правната основа на обврската за соработка со МКСЈ произлегува од резолуциите на Советот за безбедност на ОН донесени врз

---

⁶⁶ Меѓу овие беа и четирите македонски предмети.

⁶⁷ Пошироко *види* <http://www.icty.org/sid/103> (страната посетена последен пат на 06.01.2016). 13-те обвинети чии предмети им беа проследени на националните судови врз основа на правилото 11бис, се: Рахим Адеми, Душан Фуштар, Момчило Грубан, Гојко Јанковиќ, Владимир Ковачевиќ, Душко Кнежевиќ, Пашко Љубичиќ, Жељко Мејакиќ, Мирко Норац, Митар Рашевиќ Радован Станковиќ, Саво Тодовиќ и Милорад Трбиќ.

⁶⁸ Резултатите на испитувањето на јавното мислење спроведено во 2009 година од Белградскиот центар за човекови права и ОБСЕ за ставовите кон воените злосторства и Хашкиот суд покажаа дека 49% од граѓаните не знаеа или не сакаа да одговорат на прашањето какви видови на соработка со МКСЈ постојат, *види* www.bgcentar.org.rs.

основа на Глава VII на Повелбата на ОН. Без соработка со државите, ниту еден меѓународен суд не би можел да функционира. МКСЈ има свои судии, обвинител, иследници, свое обезбедување, персонал, правила, техника, пари, но нема своја полиција ниту територија под негова контрола, ниту пак во моментот на неговото формирање имал докази за злосторствата кои се случиле. Без соработка со државите, иследниците на МКСЈ не би имале пристап до територијата каде што се случиле злосторствата, или каде што се наоѓаат сведоците, за да соберат докази. Исто така, и документацијата која овозможува реконструирање на злосторствата и идентификација на жртвите или одговорните сторители исто е во сопственост на државите. На крајот, државите се тие кои требаат да ги уапсат обвинетите лица доколку тие самите не се предале доброволно пред МКСЈ. Обвинетите кои се прогласуваат виновни и осудуваат на казна затвор исто така треба негде да ги отслужат своите казни, а тоа се казнените установи во надлежност на поединечни држави. Значи, соработката вклучува многу аспекти на работата на МКСЈ – лоцирање, фаќање, апсење и предавање на обвинетите пред МКСЈ, доставување на документација, овозможување на истраги на своја територија, и воопшто прифаќање на приматот на МКСЈ во процесуирањето на злосторствата извршени за време на конфликтите на територијата на поранешна Југославија. Притоа, оваа соработка истовремено подразбира и обврска на државите да им овозможат пристап во доказите и на Обвинителството, и на Одбраната. Сите држави мораат да соработуваат со МКСЈ. Ниту една држава не смее да одбије да соработува под изговор дека нејзиното внатрешно право ја ограничува во овој правец. Значи, оваа обврска не важи само за Србија, Хрватска, Босна и Херцеговина, Македонија, итн, туку за сите држави. Бидејќи најголемиот број на осомничени лица, жртви, сведоци и докажен материјал се наоѓаат на териториите на државите на поранешна Југославија, сосема логично е што врз нив и падна најголемиот товар за исполнување на оваа обврска.

Според член 29 од Статутот на МКСЈ „државите мораат да соработуваат со Меѓународниот суд во истрагата и кривичното гонење на лицата кои се обвинети за тешки кршења на меѓународното хуманитарно право“,⁶⁹ како и „без непотребни одлагања да ги прифатат сите барања за помош или налози

---

⁶⁹ Статут на МКСЈ, член 29 (1).

издадени од Судскиот совет за идентификација и пронаоѓање на лица, земање изјави и доставување на докази, врачување на документи, лишување од слобода или притворање на лица, предавање или трансфер на обвинети до МКСЈ.⁷⁰

Ако една држава не ги исполни таквите барања преку неодговарање на барањата или недоставување на информациите побарани од МКСЈ, Претседателот на МКСЈ има право да ја пријави несоработката пред Советот за безбедност,⁷¹ којшто за возврат може да нареди трговски санкции или дипломатска изолација за таа држава.⁷²

Во пракса, СБ до сега нема превземено вакви остри мерки за недоволна соработка на државите. Но затоа МКСЈ, а пред се Обвинителството, прибегна кон употреба на еден друг механизам за санкционирање на несоработката. Овој механизам во регионот на поранешна Југославија е подобро познат како условување на пристапувањето во ЕУ со соработка со МКСЈ. До примена на механизмот „стап и морков“ дојде кога Европската Унија, чиешто држави се членки на ОН и исто така должни да соработуваат со МКСЈ, одговори на жалбите на МКСЈ изнесени пред ОН и целата меѓународна заедница дека Србија и Хрватска недоволно соработуваат со МКСЈ со тоа што не ги апсат обвинетите и не доставуваат документи потребни за работата на судот, одлучувајќи да го услови пристапот во ЕУ на овие земји со исполнување на нивната меѓународна обврска за соработка со МКСЈ. Европската Унија не го претставува МКСЈ, ниту пак го спроведува неговиот Статут и Правилник, но таа го поддржа и го прифати како свој апелот на МКСЈ бидејќи тој се однесуваше на општоприфатените вредности и почитување на меѓународното право кои се всушност темелот на нејзиното уредување и постоење. Понатаму ЕУ превзема и конкретни мерки од нејзиниот домен. Имено во 2004 година, Советот за безбедност воведо мерки кои ги обврзуваа земјите членки да ги замрзнат финансиските средства на обвинетите кои сеуште се наоѓаа во бегство.

---

⁷⁰ Статут на МКСЈ, член 29 (2).

⁷¹ Правилник за постапка и докази на МКСЈ, Правило 11.

⁷² Christopher Joyner, *Strengthening Enforcement of Humanitarian Law: Reflections on the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia*, 6 DUKE J. COMP. & INT'L L. (1995), стр. 95-96. Џојнер набројува неколку не-воени санкции на располагање на Советот за безбедност, меѓу кои бојкотирање на трговијата на државата, ембарго на извоз на стоки и услуги, разни финансиски ограничувања, забрана на финансиски трансакции, воздушно ембарго и други ограничувања во врска со патување, како и ембарго на трансфер на оружје и воена опрема.

Владите исто така можат да вложат приговор кон исполнување на одредени барања на обвинителството на МКСЈ или одбраната на обвинетиот, доколку оценат дека исполнувањето на таквите барања би ги загрозил националните безбедносни интереси на нивните држави. Во тој случај, постои посебна постапка предвидена во Правилникот на МКСЈ, преку која државата може да вложи приговор пред МКСЈ и да побара да биде ослободена од обврската за исполнување на барањето, или пак да побара модификација на барањето.⁷³

7. Кривична постапка

МКСЈ дејствува врз основа на својот Статут, приложен кон Резолуцијата 827 на Советот за безбедност. Текстот на Статутот се базира на тогашните применливи одредби на хуманитарното право и меѓународното кривично право, содржани во меѓународните договори и обичајните правила на меѓународното право, за да би се избегнал приговорот којшто во Нирнберг го изнесоа обвинетите водачи на германскиот Рајх, според кој делата кои им се ставаа на терет во времето на нивното извршување не биле забранети ниту според германското, ниту според меѓународното право. Со други зборови, кривичното гонење пред МКСЈ се базира на начелото на законитост, според кое едно лице може да се казни за некое дело само ако делото нависта било забрането и казнено во моментот на неговото извршување. Ова не значи дека начелото на законитост не дозволува прогресивен и постепен развој на кривичното право преку судска пракса, или пак, од друга страна, дека секоја пресуда на МКСЈ е во апсолутна согласност со ова начело.

Статутот предвидува одговорност за сите видови на меѓународни кривични дела, познати и од судењето во Нирнберг, освен за злосторства против мирот (акти на агресија). Статутот го овластува Хашкиот обвинител да поведе постапка против лица од сите националности кои од 1. јануари 1991 година на територијата на поранешна Југославија извршиле тешки кршења на Женевските конвенции, хуманитарното право, кршења на законите или обичаите на војување, геноцид и злосторства против човештвото.

---

⁷³ Пошироко *види* Правилник за постапка и докази на МКСЈ, Правило 54бис.

Кривичната постапка се регулира согласно со Правилникот за постапка и докази на МКСЈ. Напишани и менувани и дополнети од страна на судиите на МКСЈ, овие правила го регулираат водењето на судски постапки и обезбедуваат правично судење на обвинетите. Постапките пред МКСЈ се темелат врз комбинација на традициите на англосаксонското обичајно право и континенталното право, што претставува одраз на меѓународниот карактер на судот.

Во МКСЈ, правната постапка ја покренува Обвинителот кој одлучува кога да се отпочне со истрагата, што да се иследи, кои лица ќе бидат кривично гонети и врз кои обвиненија. Откако ќе се увери дека постојат разумни докази дека некое лице извршило кривично дело од надлежноста на судот, Обвинителот го составува обвинителниот акт врз основа на докази собрани од истраги на лице место, документи, и изјави на жртви и други сведоци. Потоа го доставува на потврда кај еден од судиите.

Пред да се обвини и уапси едно лице, судијата мора да даде согласност дека постојат доволно докази за донесување на обвинетиот пред суд. Доколку судијата смета дека постојат доволно докази, тој го потврдува обвинителниот акт и издава налог за апсење.

Откако обвинетиот ќе биде уапсен или доброволно ќе се предаде, тој се префрлува во притворската единица на МКСЈ во Хаг. При првичното појавување пред судот, обвинетиот може да се изјасни за вината во однос на наводите во обвинението. Доколку одлучи да не се изјасни, тогаш Судскиот совет внесува во негово име изјаснување како невин. Доколку обвинетиот се изјасни за невин, се закажува судење. Доколку пак тој се изјасни за виновен, тогаш нема судење, туку се закажува датум за претрес за утврдување на казната.

Обвинетиот може да биде застапен од страна на адвокат на одбраната кој го избира сам или му се доделува од страна на Секретаријатот. Обвинетиот има право и сам да се застапува во постапката против него.

За секое судење се назначуваат тројца судии, од кои едниот мора да биде постојан судија. Судиите се сапознаваат со доказите што во текот на судењето ги изнесуваат страните. Судиите можат да наложат и поднесување на

дополнителни докази и да свикаат сведоци, доколку сметаат дека тоа би им помогнало при донесување пресуда.

Кога страните завршуваат со изнесување докази, судиите ја заклучуваат судската постапка и се расправаат зад затворени врати. Судот јавно ја изрекува пресудата, која моѓе да биде осудителна или ослободувачка.

Двете страни на постапката имаат право да вложат жалба на пресудата на Судскиот совет. Тогаш, крајната пресуда ја донесува Жалбениот совет.

Изречената казна осуденото лице је издржува во некоја од државите што имаат вклучено договор со судот за прифаќање на лица осудени од него.

По отслужување на две третини од казната, осуденото лице може да поднесе барање за предвременно ослободување.

8. Структура на МКСЈ

Структурата на судот е објаснета во извештајот на Генералниот секретар пред Советот за безбедност во врска со нацрт-статутот на МКСЈ:⁷⁴

„Внатрешната организација на Меѓународниот суд треба да ги рефлектира функциите што тој ќе ги врши. Бидејќи Меѓународниот суд се формира за кривично гонење на лица одговорни за тежки кршења на меѓународното хуманитарно право извршени на територијата на поранешна Југославија, ова подразбира еден меѓународен суд составен од судско тело, обвинителство и секретаријат. Функцијата на обвинителството ќе биде да иследи предмети, подготви обвиненија и кривично гони лица одговорни за горенаведените кршења. Судското тело ќе сослуша предмети презентирани пред неговите претресни совети и разгледа жалби на одлуките на претресниот совет преку својот жалбен совет. Секретаријатот ќе ги опслужува како судските тела така и обвинителството.“

---

⁷⁴ Извештај на Генералниот секретар согласно со Став 2 од Резолуцијата 808 на Советот за безбедност од 1993 година; Un Doc. S/25704 (1993), пара. 69.

Оттука, Меѓународниот суд го сочинуваат три органи:

а) Судските совети

б) Обвинителот; и

в) Секретаријатот, кој ги опслужува како Советите, така и Обвинителот.

8.1. Судски совети

Одговорноста на судиите на МКСЈ е да ја утврдат вината или невиноста на обвинетите за воени злосторства во поранешна Југославија и да им изречат казна на оние коишто ќе ги прогласат за виновни. Во текот на судењето, тие внимателно ги слушаат сведоците, анализираат докази од вештачења како и други докази презентирани од страните. Во својата работа судиите ги применуваат највисоките меѓународни правни стандарди и нивните пресуди ги донесуваат врз основа на доказите презентирани од страните. Пред стапување на должност секој судија мора да даде свечена изјава.⁷⁵

Судиите на МКСЈ доаѓаат од најразлични правни системи и носат во МКСЈ богата правна експертиза и разновидни искуства и перспективи. Како што е пропишано со Статутот на МКСЈ, судиите треба да бидат „непристрасни и чесни личности, со високи морални квалитети, и да поседуваат квалификации кои се потребни за избор на највисоките правосудни функции во земјата од која доаѓаат.“⁷⁶ Во својот извештај пред Советот за безбедност, Генералниот секретар нагласи дека при избор на судиите „големо внимание треба да се посвети на нивното искуството во кривичното и меѓународното право, вклучувајќи го и меѓународното хуманитарно право и правото за човекови права“.⁷⁷

Судиите на МКСЈ ги избира Генералното собрание на ОН. Изборната постапка ја започнува Генералниот секретар повикувајќи ги земјите-членки на ОН како и земјите кои не се членки но имаат постојана набљудвачка мисија во

---

⁷⁵ Правилник за постапка и докази на МКСЈ, Правило 14 (А).

⁷⁶ Статут на МКСЈ, член 13.

⁷⁷ Извештај на Генералниот секретар согласно со Став 2 од Резолуцијата 808 на Советот за безбедност од 1993 година; Un Doc. S/25704 (1993), пара. 74.

седиштето на ОН, да кандидираат секоја по максимум двајца судии за местото на постојан судија.

При оваа постапка се води сметка да бидат адекватно застапени главните светски правни системи. Сите кандидати треба да ги исполнуваат барањата утврдени во член 13 од Статутот на МКСЈ. Статутот не дозволува избор на двајца постојани судии државјани на иста држава.⁷⁸

Поднесените кандидатури Генералниот секретар му ги доставува на Советот за безбедност кој составува листа од најмалку 28 а најмногу 42 кандидати за постојани судии на МКСЈ, и листата му ја проследува на Претседателот на Генералното собрание. Генералното собрание потоа од листата избира 14 постојани судии по пат на гласање. За избрани се прогласуваат оние кои добиле апсолутно мнозинство гласови. Доколку два кандидата од иста држава го добијат потребното мнозинство на гласови, се избира тој кој добил повеќе гласови. Постојаните судии се избираат на мандат од четири години, со право на реизбор. МКСЈ има 16 стални судии - 14 избрани од Генералното собрание на ОН, и двајца од МКСП кои според Статутот можат да бидат во состав на Жалбениот совет на МКСЈ.

Во 2000 година, по разни предлози за забрзување на судските постапки,⁷⁹ Советот за Безбедност го одобри воспоставувањето на нова категорија судии познати како *ad litem* судии.⁸⁰ Со тоа се извршија и измени и дополненија на Статутото на МКСЈ кои го овластуваат изборот на ваквите судии. И *ad litem* судиите се избираат од Генералното собрание на ОН од список доставен од Советот за безбедност, и тоа максимум 27 *ad litem* судии од список од најмалку 54 кандидати номинирани од земјите членки и оние со постојана набљудвачка мисија во седиштето на ОН. Тие се избираат на мандат од четири години, а врз основа на Резолуцијата 1597 на СБ од април 2005 година имаат право на реизбор. Од 27-те избрани *ad litem* судии, по барање на Претседателот на

---

⁷⁸ Статутна МКСЈ, член 13 бис (б). Оваа норма не се применувала секогаш во односот *ad litem* – постојани судии. На пример, во 2004 година, во МКСЈ работеа *ad litem* судии од Аргентина (Кармен Марија Аргибал), Холандија (Берт Сварт) и Германија (Албин Есер) истовремено со постојани судии од истите земји (Инес Моника Вејнбергде Рока од Аргентина, Алфонсус Маргинус Марија Ориод Холандија, Волфганг Схомбург од Германија).

⁷⁹ Vidu Daryl A. Mundis, *Improving the operation and Functioning of the International Criminal Tribunals*(2000), какои *American Journal of International Law*, стр. 767-773.

⁸⁰ UN Doc. S/RES/1329 (2000), п ара. 1.

МКСЈ, Генералниот секретар именува судии за работа во претресни совети на МКСЈ на привремена основа. Тие можат да бидат дел од еден или повеќе претресни совети во еден или повеќе предмети во вкупен период од максимум три години. Истовремено во МКСЈ можат да работат најмогу 12 *ad litem* судии. За разлика од постојаните судии, за време на нивниот мандат во Меѓународниот суд *ad litem* судиите немаат право да избираат ниту да бидат избрани за Председател на Меѓународниот суд или за Председатели на Судски совети⁸¹, немаат овластувања да усвојуваат правила за постапка и докази⁸², да прегледуваат обвиненија,⁸³ да вршат консултации со Председателот во врска со распределувања на судии, помилувања или намалување на казни.⁸⁴ Од 2006 година, *ad litem* судиите исто така можат да бидат именувани за резервни судии и во таа функција да учествуваат во која било фаза на судењето, како и да заменат некој судија кој не е во можност да продолжи/присуствува на заседавањата.⁸⁵

Освен нивните основни задачи врзани за судењата, постојаните судии на МКСЈ го усвојуваат и Правилникот за постапки и докази на МКСЈ којшто ги регулира водењето постапки пред МКСЈ, како и други прашања, како на пример прифаќање на докази и заштита на сведоци. Судиите одржуваат пленарни сесии на кои одлучуваат за измени и дополненија на Правилникот, како и за други прашања кои се однесуваат на внатрешното функционирање на советите и вршење на други функции предвидени со Статутот и Правилникот. Освен две редовни пленарни седници годишно, се одржуваат и вонредни седници, обично за усвојување на измените на Правилникот. За да бидат правосилни одлуките, на секоја седница треба да бидат присутни најмалку 10 стални судии.

Постојаните судии на МКСЈ го бираат Претседателот и Потпретседателот на судот, за период од две години, или покус период кој се совпаѓа со траењето на нивниот мандат.⁸⁶ Претседателот заседава со сите пленарни седници на МКСЈ, ја координира работата на Советите, ги надгледува активностите на Секретаријатот и извршува други функции кои му се доверени со Статутот и

---

⁸¹ Статут на МКСЈ, член 13 *quarter* (a).

⁸² Статут на МКСЈ, член 13 *quarter* (б)(i).

⁸³ Статут на МКСЈ, член 13 *quarter* (б)(ii).

⁸⁴ Статут на МКСЈ, член 13 *quarter* (б)(iii).

⁸⁵ UN Doc. S/RES/1660 (2006), пара. 5.

⁸⁶ Правилник за постапка и докази на МКСЈ, Правило 18 (A).

Правилникот.⁸⁷ Претседателот на МКСЈ е член на жалбениот совет на МКСЈ како и на жалбениот совет на МКСР. Потпретседателот на МКСЈ може да заседава како член на Судски совет или како член на Жалбен совет. Тој ги извршува функциите на Претседателот во случај на негово отсуство или неможност да делува.⁸⁸

Регулаторните тела на МКСЈ се Бирото, Координативниот совет и Управниот одбор.

Бирото е составено од Претседателот, Потпретседателот и Претседавачите на Судските совети и оддржува консултации за сите прашања кои се однесуваат на функционирањето на МКСЈ.

Координативниот совет е составен од Претседателот, Обвинителот и Секретарот и е задолжен за координација на активностите на трите органи на МКСЈ со цел да се овозможи ефикасно и ефективно остварување на задачите на МКСЈ. Со него претседава Претседателот на МКСЈ, а состаноци се оддржуваат еднаш месечно.

Управниот одбор е составен од Претседателот, Потпретседателот, еден судија избран на пленарна седница, Секретарот, Заменик-секретарот и Шефот на администрацијата, и ги раководи активностите во врска со административната и правосудна поддршка на работата на судските совети. Тој исто така го подготвува и реализира буџетот на МКСЈ, освен буџетските ставки кои се однесуваат на активностите на Обвинителството.

Судиите на МКСЈ се распоредени во три судски (претресни) совети и еден жалбен совет. За распоредбата на судиите во судските совети одлучува Претседателот на судот, кој најчесто и самиот претседава со жалбениот совет.

---

⁸⁷ Правилник за постапка и докази на МКСЈ, Правило 19 (А).

⁸⁸ Правилник за постапка и докази на МКСЈ, Правила 20 и 21.

8.1.1. Претресен совет

На почетокот на својата работа, судот имаше само два претресни совети. Третиот се формира во 1998 година⁸⁹, а покасно, со доаѓањето на *ad litem* судиите, се формираа и нови секции од по три судии - еден постојан и два *ad litem* - но тие не се сметаат за посебни судски совети тука се дел на судскиот совет на кој припаѓа постојаниот судија. Во 2002 година, веќе постоеја шест претресни совети кои заседаваа на одделни предмети во Хаг, делејќи го работниот ден на претпладневни и послепладневни заседавања заради максимално искористување на трите судници.⁹⁰

Сталните судии од претресните совети можат да постапат и како претпретресен судија пред кого Обвинителството го поднесува Обвинителниот акт за потврда, со тоа што тој судија понатаму не може да учествува во судењето на тој предмет.

8.1.2. Задачи на претресниот совет

Претресниот совет донесува пресуди и изрекува казни на лица прогласени виновни за тешки кршења на меѓународното хуманитарно право под надлежност на МКСЈ. Кога страните во постапката завршуваат со презентација на докази, претседавачот на претресниот совет го прогласува претресот за затворен, а потоа судскиот совет заседава зад затворени врати.

Претресниот совет гласа одделно за секое обвиненије од обвинението, а кога им се суди заедно на двајца или повеќе обвинети во еден предмет, одлуките се донесуваат посебно за секој обвинет. Обвинетиот може да се осуди само ако мнозинството од членовите на претресниот совет се убедени дека вината е докажана вон секое разумно сомнение. Во тој случај, советот го прогласува обвинетиот за виновен по една или повеќе точки од обвинението и изрекува казна за секоја точка од обвинението за која обвинетиот е прогласен за виновен и наведува дали казните ќе се издржат консекутивно или истовремено. Советот е исто така овластен да изрече една единствена казна која ќе го одрази севкупното криминално однесување на обвинетиот.

---

⁸⁹ UN Doc. S/RES/1165 (1998).

⁹⁰ Деветтигодишен извештај на МКСЈ, UN Doc. A/57/379-S/2002/985, анекс, пара. 60.

Доколку пак нема докази за прогласување на вина по која било точка на обвинението, советот донесува ослободителна пресуда и обвинетиот веднаш се пушта на слобода. Сепак, по барање на Обвинителот и откога ќе ги сослуша страните, претресниот совет може да го искористи своето дискреционо право и да наложи обвинетиот да остане во притвор до изрекување на пресудата на жалбениот совет.

Обвинителот и одбраната можат да ги достават сите релевантни информации кои можат да му помогнат на советот во утврдување на соодветна казна. При утврдување на казната, претресниот совет мора да ги земе предвид тежината на кривичното дело, индивидуалните околности на обвинетиот, сите олеснителни и отежнувачки околности, како и општата пракса на изрекување затворски казни на судовите на поранешна Југославија. Понатаму, претресниот совет треба да го земе во предвид и евентуалното време од казната кое обвинетиот веќе го има издржано доколку бил осуден за истото дело или дела од страна на еден национален суд. Максималната казна што претресниот совет може да ја изрече е доживотен затвор.

Пресудата се изрекува јавно, во присуство на обвинетиот, и секогаш е пропратена со писмено образложение. На пресудата и се додаваат евентуалните издвоени или спротивставени мислења на судиите.

8.1.3. Жалбен совет

Жалбениот совет се состои од пет судии, кои ги разгледуваат жалбите поднесени од обвинителот или осуденото лице. Страните можат да поднесат жалби за кој било елемент на првостепената пресуда – наводна грешка во примена на правото или пак наводна грешка во наведување на фактите, како и да приложат дополнителни докази доколку жалбениот совет заклучи дека тие докази не биле достапни за време на судењето а се релевантни, веродостојни и од клучно значење при донесување одлука. Ваквата можност е многу битна затоа што многу важни документи од архивите на поранешна Југославија станаа достапни за МКСЈ дури по завршување на првостепените постапки.

Одкога ќе ги разгледа поднесоците на страните, жалбениот совет донесува пресуда со мнозинство гласови, и може да ја потврди, поништи, или измени одлуката на претресниот совет како и да нареди повторно судење.

8.2. Обвинителство

Во МКСЈ нема истражен судија. Правната постапка ја покренува Обвинителот врз основа на информации добиени или собрани од разни извори, како на пример поединци, влади, меѓународни, невладини или меѓудржавни организации, како и органи на ОН. Обвинителот е тој што одлучува кога да се започне со истрага, што да се испита, против кого да се покрене судска постапка и врз основа на какви обвиненија. Тој делува целосно независно при донесувањето на овие одлуки. Обвинителниот акт се подготвува откако Обвинителот ќе заклучи дека има доволно докази и цврста основа за покренување на постапка, и во него се наведуваат сите обвиненија со кои се товари обвинетото лице. Обвинението добива правна сила откако ќе го потврди претпретресниот судија. Обвинението се соопштува јавно и му се врачува на обвинетиот при прва можност. Меѓутоа, обвинението може да биде и запечатено и недостапно за јавноста доколку Обвинителот заклучи дека неговото објавување причинува ризик од бегство на обвинетиот.⁹¹ Запечатените обвиненија се објавуваат по апсење или доброволно предавање на обвинетиот. До 2006 сите запечатени обвиненија се објавија јавно.

Согласно со стратегијата за завршување на работата на МКСЈ, Обвинителството од крајот на 2004 година веќе не може да подигне нови обвиненија, освен за прекршувања на постапката, како на пример, непочитување на судот, одавање на тајна, загрозување на безбедноста на сведоците, и слично.

На чело на Обвинителството е Обвинителот, назначен од страна на Советот за безбедност кој има мандат од 4 години со можност за продолжување, и Заменик обвинителот назначен од страна на Генералниот секретар на ОН. Обвинителот е независен и не бара ниту добива упатства од надворешни

---

⁹¹ Поранешната обвинителка на МКСЈ Луиз Арбур го бранеше користењето на запечатени обвиненија укажувајќи на 20 неизвршени налози за апсење, пошироко види <http://www.icty.org/sid/97>

агенции, како на пример владини или меѓународни организации, ниту пак од другите две тела на Судот.

Актуелен обвинител е Серж Брамерц од Белгија. Тој беше именуван на 1. јануари 2008. Негов претходник беше Карла дел Понте од Швајцарија (од 15. септември 1999 до 31. декември 2007). Првиот назначен обвинител на МКСЈ беше Рамон Ескобар Салом од Венецуела (од 21. октомври 1993 до 03. февруари 1994), но тој фактички никогаш не ја презеде оваа функција. Првиот вистински обвинител беше Ричард Голдстоун од Јужна Африка (од 15. август 1994 до 01. октомври 1996), а по него Луиз Арбур од Канада (01. октомври 1996 до 15. септември 1999).

Во Обвинителството работат луѓе од разни земји и разни профили - полицајци, судски вештаци и форензичари, аналитичари, адвокати, судски застапници, правни советници, итн – и нивното искуство од националните системи од кои доаѓаат е искомбинирано во еден уникатен меѓународен систем на кривично гонење.

Работата на Обвинителот се состои од спроведување истраги за кривични дела и кривично гонење, т.е. изведување на докази во тек на судската постапка, и по потреба и за време на жалбената постапка. Поради тоа, до скоро Обвинителството имаше сектор за спроведување истраги и сектор за судски постапки, кој пак го сочинуваа одделот за претресна и тој за жалбена постапка. Со промените предизвикани од стратегијата за завршување на работата на МКСЈ, Обвинителството сега работи како еден единствен оддел и неговата работа е претежно фокусирана на изведување докази.

Обвинителот спроведува истраги и покренува постапки во врска со *четири* категории на кривични дела под надлежност на МКСЈ: тешки кршења на Женевските конвенции од 1949 година, кршења на законите или обичаите на војување, геноцид и злосторства против човештвото.

Обвинителството спроведува истраги и покренува постапки само против поединци. Неговите надлежности не опфаќаат политички групи, организации, институции или држави. Обвинителот може да покрене постапка против кое било лице, вклучувајќи и лица заштитетни со традиционалниот концепт на

имунитет, како на пример претседатели на држави, премиери, министри, итн. Еден обвинет може да се терети за две форми на *индивидуална кривична одговорност*. Првата е лично планирање, поттикнување, наредување, помагање и поддржување и извршување на кривичното дело. Оваа одговорност ја вклучува и познатата доктрината на заеднички злосторнички потфат која се однесува на ситуации кога повеќе лица со заедничка криминална намера вршат криминални активности. Било кој од нив кој придонесува кон извршување на кривично дело од страна на групата или членовите на групата, а со цел да се оствари заедничката криминална намера, е предмет на ваквата кривична одговорност.

Вториот вид на кривична одговорност се однесува на положбата, овластувањата и авторитетот на обвинетиот, кога обвинетиот знаел или имал причина да знае дека неговите потчинети се спремаат да извршат или веќе извршиле кривични дела, а тој самиот не превземал потребни и разумни мерки за спречување на истите и казнување на сторителите.

Обвинителството Обвинителството покренa обвиненија против вкупно 161 лице.

8.3. Секретаријат

Третото тело на МКС, Секретаријатот, е одговорен за управување и опслужување на МКСЈ,⁹² и во овој правец има одредени одговорности како кон Советите така и кон Обвинителството. На чело на Секретаријатот е Секретарот, којшто „им помага на Советите, пленарните седници на Меѓународниот суд, на судиите и на Обвинителот во извршувањето на нивните должности. Под надлежност на Председателот, Секретарот е одговорен за административните и за доставните работи на Меѓународниот суд и служи како еден вид комуникациска врска.“⁹³ Секретарот понекогаш е опишан како „неутрален гласник“ на судот.⁹⁴ Меѓу одговорностите на секретаријатот спаѓаат и информирање на јавноста, надворешни односи, подготовка на записници од

---

⁹² Статут на МКСЈ, член 17(1).

⁹³ Правилник за постапка и докази на МКСЈ, Правило 33(А).

⁹⁴ Осми годишен извештај на МКСЈ, UN Doc. A/56/352-S/2001/865, анекс, пара. 208.

состаноци, конференциски услуги, и печатење и издавање на сите документи.⁹⁵ Секретарот е исто така одговорен за *Аутрич* програмата на МКСЈ формирана како обид за промовирање на работата на МКСЈ во земјите на регионот на поранешна Југославија.⁹⁶

Секретарот е именуван од страна на Генералниот секретар на Обединетите нации по консултација со Председателот на МКСЈ на четиригодишен мандат со право на реизбор.⁹⁷ Работата на Секретарот ја надгледува Председателот на МКСЈ.⁹⁸ Во неговата работа го помага Заменик-секретарот којшто ги извршува функциите на Секретарот во случај на негово отсуство од должност или неможност да ја извршува функцијата, или по налог на Секретарот.⁹⁹ Од мај 2009 година, Секретар на судот е Џон Хокинг од Австралија.

Во рамките на Секретаријатот постојат одредени „оддели“ или „единици“ кои ги одразуваат разните одговорности на Секретаријатот. Тие се занимаваат со правни прашања (на пример, Одделот за правни работи на Секретаријатот, Одделот за организација и поддршка на работата на судниците), притвор (Притворската единица), информации, медиуми и комуникација (на пример, секцијата за јавно информирање, единицата за печат, единицата за публикација и документација, единицата за интернет, секцијата за комуникација, службата на електронска поддршка, итн), безбедност (на пример, Службата за безбедност и сигурност) финансиски прашања (на пример, Одделот за буџет и финансии), жртви и сведоци (Единицата за жртви и сведоци), одбрана и правна помош (Одделот за прашања на одбраната), човечки ресурси (Одделот за човечки ресурси), како и конференциски услуги и превод (Службата за конференциски услуги и преведување).

---

⁹⁵ Извештај на Генералниот секретар согласно со став 2 од Резолуцијата 808 на Советот за безбедност, UN Doc. S/25704 91993), пара 90.

⁹⁶ Gabrielle Kirk McDonald, *The international Criminal Tribunals: Crime and Punishment in the International Arena* (2001).

⁹⁷ Статут на МКСЈ, член 17(3).

⁹⁸ Правилник за постапка и докази на МКСЈ, Правило 19 (А).

⁹⁹ Правилник за постапка и докази на МКСЈ, Правило 33 бис.

8.4. Оддел за организација и поддршка на работата на судниците

Овој оддел има за задача да овозможи непречено и ефикасно водење на сите судски постапки, вклучувајќи расправи, конференции, вонпретресни изјави, и воведување на писмени изјави и транскрипти наместо усно сведочење. Одделот ги врши сите потребни организациски и правосудни подготовки за судските постапки и исклучително е одговорен за прием, заведување, репродукција и јавна дистрибуција на судските документи како на пример записници, доказни предмети, налози за апсење, обвиненија, барања, поднесоци и судски налози издадени од судските совети. Во судницата тој е застапен од претставници на Секретаријатот и судските претставници (кои играат улога на офицер за врска помеѓу советите, обвинителот и одбраната) и судските помошници (кои обезбедуваат логистичка поддршка во судницата и врска помеѓу страните во постапката во текот на седниците). Овој оддел исто така ја води електронската база на судските списи и аудио-визуелните записи на судските постапки. Пред неколку години, одделот воведо моќен електронски систем на водење постапка којшто им послужи како модел на МКС и Судот на Босна и Херцеговина при воспоставување на нивните системи за организација на работата на судниците.

8.5. Оддел за заштита и поддршка на сведоци

Успехот на судењата на Меѓународниот суд во голема мера зависи од подготвеноста на сведоците да дојдат и да сведочат пред МКСЈ. Сведоците помагаат да се утврдат фактите за кривичните дела за кои обвинетите се теретат, со што допринесуваат во утврдувањето на одговорноста на обвинетите и создавањето на историски запис за настаните за време на конфликтот во поранешна Југославија.

На Меѓународниот суд дошле околу неколку илјади сведоци да ги произнесат своите приказни или да го споделат своето стручно знаење. На тој начин им помогнале на судиите од Меѓународниот суд во остварувањето на правдата и во утврдувањето на вистината.

Меѓународниот суд е посветен на задачата за пружање на поддршка на сите сведоци кои му пристапуваат на Судот поради сведочење. Меѓународниот суд има специјална служба, Служба за жртви и сведоци, која е посветена на поддршка и заштита на сите сведоци, без разлика на тоа кој ги повикал да сведочат: обвинителство, одбрана или судскиот совет. Ова независно и непристрасно тело ја пружа сета логистичка и психолошка поддршка, како и мерки кои се потребни за искуството на сведоците да биде во најголема мера безбедно и безболно.

Во Меѓународниот суд постои јасна свест за тоа дека на сведоците може да им биде тешко да сведочат за настаните поврзани со војната. Службата за жртви и сведоци има квалификуван и професионален персонал, кој, благодарейќи на работењето во смени, 24 часа на ден, е достапен на сведоците на кои им е потребна психосоцијална помош за време и после нивните сведочења во Хаг.

Со унапредувањето на своите процедури, како и принципи и политика на работа, Службите за жртви и сведоци се залагаат за заштита и безбедност на сите сведоци кои сведочат, како и за тоа искуството од сведочењето да не предизвика понатамошно страдање, патење или траума кај сведоците. Службата за заштита на жртвите и сведоците ги одржува условите во кои сведочењето е можно да се доживее како позитивен настан кој зајакнува и збогатува.

Службата за жртви и сведоци во своето работење е крајно принципиелна, непристрасна и дискретна и се залага сите сведоци да бидат информирани за своите права и да имаат правичен пристап кон услугите на оваа служба.

Службата за жртви и сведоци се состои од следните три единици: Единица за заштита, Единица за поддршка и Оперативна единица. Единицата за заштита се занимава со организација на одговорите на безбедносните потреби, Единицата за поддршка нуди социјално и психолошко советување и помош на сведоците, а Оперативната единица е одговорна за логистичките и административните активности поврзани со сведоците.

Поголемиот дел од сведоците кои сведочеле пред МКСЈ, сведочеле на отворени седници. Меѓутоа, обвинителството и одбраната можат, доколку сметаат дека е

потребно да се заштитат сведоците или нивната приватност, да побараат од Судот примена на заштитни мерки. Тие мерки се предвидени во правилникот за постапката и доказите (правило 75 и 79) и овозможуваат:

- ✓ Бришење од јавните списи на Судот на имињата и податоците со чија помош може да се утврди идентитетот на сведокот;
- ✓ Сведочење преку уреди за изобличување на сликата или гласот на сведокот за време на постапката која се пренесува на телевизија;
- ✓ Доделување на псевдоними на сведоците;
- ✓ Исказ на сведоците во затворена седница;
- ✓ Сведочење од друга локација преку воспоставен видео-конференциски линк.

Со тие мерки, опасноста во која може да се најде сведокот се сведува на најмала можна мера. Иако сите присутни во судницата го знаат идентитетот на сведокот, законот и налозите на судиите ги обврзуваат да ги почитуваат мерките за заштита и со тоа, да го штитат идентитетот на сведокот. Во случај страна во постапката да го обелодени идентитетот на сведокот, истата може да биде прогласена како виновна за непочитување на Судот и може да и биде изречена парична казна во износ од најмногу 100.000 евра или казна затвор во траење од не повеќе од 7 години, или и двете.

Статутот и Правилата на МКСЈ не пружаат доволно во смисла на имплементација на правата за правен лек на жртвите и преживеаните кои пред Судот се појавиле како сведоци. За разлика од МКСЈ, МКС има основ да одлучува и за правата на надомест, на штета на осудените лица.¹⁰⁰ Непостоењето на праксата МКСЈ да одлучува за правата на жртвите на надомест за штета, се образложува со фактот дека одлучувањето за правото на надомест на жртвите сведоци, би допринело за комплексност на постапките

---

¹⁰⁰ Статут на Меѓународниот кривичен суд, член 75

кои се водат пред овој Суд, со што би дошло до значително пролонгирање, односно одолговлекување на самото судење.¹⁰¹

8.6. Писмено и усмено преведување

Двата службени јазици на МКСЈ се англискиот и францускиот. Како персоналот, така и судиите мараат да зборуваат барем еден од овие јазици. Согласно со меѓународните норми за човекови права, сите обвинети имаат право да го користат својот мајчин јазик. Сите судски постапки во МКСЈ се водат на најмалку три а понекогаш и четири јазици, додека повеќето судски документи се преведуваат на два до пет јазици. Затоа толкувачите и преведувачите се од голема важност за сите аспекти на работата на судот.

Во секоја судница има по три или четири звучно-изолирани кабинети од кои се преведува симултано за сите учесници во постапката. Толкувачите говорат во прво лице, а притоа нивниот јазик треба да звучи природно и течно. Толкувачите се должни точно и неутрално да ги пренесат зборовите на говорникот што го преведуваат и да ја почитуваат доверливоста на постапките. Сите грешки во судницата веднаш се коригираат.

Сите темелни правни документи на МКСЈ како на пример, Статутот и Правилникот за постапка и докази на МКСЈ, обвиненијата и пресудите, се преведуваат на англиски, француски, босански-хрварски-српски, а по потреба и на албански и македонски. Освен тоа, документите кои се предлагаат како докази во текот на судењето, како и поднесоците на страните и решенијата на судските совети се преведуваат на еден од службените јазици.

Во МКСЈ, задолжена за севкупниот усмен и писмен превод е Службата за преведување и конференциски услуги во која работат толкувачи и преведувачи со висок степен на професионална подготвеност специјализирани за правни преводи, како и стенографи кои ги запишуваат транскриптите на судските расправи.

---

¹⁰¹ Amnesty International. Čija pravda? Žene Bosne i Hercegovine još čekaju. Amnesty International Publikacije 2009. Strana 15.

Толкувачите и преведувачите се должни да постапуваат согласно со Етичкиот кодекс на МКСЈ и да ги чуваат доверливите информации до кои доаѓаат преку вршење на својата работа и откако ќе заминат од судот. Тие се должни да постапуваат независно, непристрасно и да тежат кон професионална воздржаност.

8.7. Притворска единица

Под раководство и надзор на Секретаријатот е и Притворската единица на Обединетите нации (ПЕОН) во која се сместени лицата против кои е подигнато обвинение до изрекување на нивната крајна пресуда.

Статутот на МКСЈ не содржи одредби во врска со притворни објекти за обвинети во очекување на судење па се до изрекување на пресудата. Судиите на МКСЈ посветија големо вниманије на ова прашање при нивниот прв состанок кон крајот на 1993. На третата пленарна седница, судиите го усвоија Правилникот за притвор на лица обвинети пред МКСЈ.¹⁰² Правилникот ја одразува тогашната преокупацијата на судиите со обезбедување на притворска установа со високи меѓународни стандарди каде што сите затвореници ќе бидат еднакво третирани, како и нивното големо внимание посветено на отстранување на опасноста од репродуцирање на етничкиот конфликт во рамките на затворското население на затворот на МКСЈ.¹⁰³

Притворската единица МКСЈ е истражен центар (притвор) и е под управа на Секретаријатот на Меѓународниот суд. Притворската единица се наоѓа во состав на холандскиот казнен комплекс во Шевенинген при Хаг.

Лицата против кои обвинителството на МКСЈ поднело обвинение се сместуваат во Притворската единица по нивното префрлање во Хаг заради судење. Додека чекаат судење или додека истото е во тек, физичката и емотивната состојба на притворениците е од голема важност. Притворската единица е должна да го чува достоинството на сите притворени лица и да ги штити нивните права како поединци сè додека истите се лишени од слобода.

---

¹⁰² Прв годишен извештај на МКСЈ, UN Doc. A/49/342-S/1994/1007, анекс, пара. 98.

¹⁰³ Ибид, пара. 99-116.

Притворската единица делува во согласност со Правилникот на притворот, кој регулира две клучни подрачја:¹⁰⁴ управување со притворската единица и правата на притворениците.

Притворската единица има сеопфатна притворска програма со полн дневен распоред со која се обезбедува свеж воздух, вежби, медицинска нега, работна терапија, духовно советување, соодветни услови за подготовка на одбраната, информатичка опрема и обука, посети, како и рекреација и спортски активности. Притворениците исто така имаат пристап и до сателитските ТВ станици и дневен и неделен печат од подрачјето на поранешна Југославија.

Во притворската единица се наоѓа добро опремена амбуланта во која работат доктор и негов помошник. Осмислена е така што на притворениците им обезбедува основна здравствена нега и услуги на брза помош. Тоа е од особена важност бидејќи за разлика од ситуациите во поголемиот дел на домашни установи за притвор, просечната старост на притворениците е релативно висока и дека многу од нив стигнуваат во Притворската единица со најразлични здравствени проблеми. Заклучно со 11. мај 2012 година, просекот на годините на притворениците бил 59,6 години. И покрај тоа, благодарение на високите стандарди на здравствените услуги кои ги обезбедува МКСЈ, здравствената состојба на притворениците во поголемиот дел од случаите за време на нивниот престој во притворот се подобрува.

Притворската единица делува во согласност со највисоките меѓународни стандарди за постапување со притворените лица. Како и во сите правни системи, обвинетите пред МКСЈ, се сметаат невини сè додека на суд не се докаже спротивното. Без разлика на тоа за кои злосторства се теретат или во која фаза е нивното судење, кон сите притвореници се постапува идентично. Притворениците не се раздвојуваат врз основ на нивната етничка, национална, верска или класна припадност.

Притворската единица подлежи на чести инспекциски надзори од страна на независни надворешни агенции, како што е Меѓународниот комитет на црвениот крст.

---

¹⁰⁴ Ибид, пара. 99-116.

Лицата осудени за злосторства не ги отслужуваат своите казни во оваа единица, бидејќи таа не е казнен дом. За отслужување на своите казни, тие се префрлаат во затворите надвор од Холандија, односно во држави со кои МКСЈ има потпишано договори за отслужување или извршување на казна.

8.8. Одбрана

Бранителите са задолжени за водење на одбраната во сите фази на постапката. Сите лица кои се обвинети и на кои им се суди пред меѓународниот суд имаат право да бидат застапувани од страна на бранител.

Тоа, како и другите права на обвинетите се содржани во Статутот на Меѓународниот суд и дополнително се регулирани со Правилник за постапката и доказите. Ако обвинетиот сака бранител, може да избере свој бранител или може бранител да му биде доделен од страна на Секретарот на судот.

За да се биде бранител пред МКСЈ, адвокатот мора да ги исполнува следните сулови:

- ✓ мора да има дозвола за адвокатска пракса во некоја држава или да биде професор по право на некој Универзитет;
- ✓ мора писмено и усмено добро да владее со еден од двата службени јазици на судот (англиски или француски). Под одредени околности, бранителот кој обвинетиот лично го ангажира може да биде ослободен од оваа обврска од страна на Секретарот на судот. Дополнително, Секретарот на судот може во исклучителни околности да ги ослободи овие обврски за доделениот кобранител кој не зборува ниту еден од двата службени јазици, но го зборува мајчиниот јазик на обвинетиот;
- ✓ мора да биде член на здржението на бранители кои постапуваат пред Меѓународниот суд, освен доколку Секретарот не оцени дека во дадени околности поинаку;
- ✓ не е прогласуван за виновен во релевантна кривична постапка;

- ✓ неговото однесување не било нечесно или на друг начин дискредитирачко за, штетно за спроведување на правдата или на друг начин го нарушувало угледот на Меѓународниот суд; и
- ✓ не давал лажни или неточни информации во врска со своите квалификации и способност да постапува како бранител, односно нема затаено одредени релевантни информации.

Обвинетите кои немаат финансиски средства за да платат бранители, имаат право да им се додели бранител кој што го плаќа Меѓународниот суд. Ако обвинетиот поседува средства за делумно да го плати бранителот, Меѓународниот суд ќе го плати оној дел на трошоците на одбраната за кои обвинетиот нема доволно средства да ги покрие. Службата за правна помош и притворски прашања при Секретаријатот постапува по сите прашања поврзани со застапувањето и притворот на МКСЈ.

Исто така, според членот 21 од Статутот, обвинетото лице може да избере да се застапува самиот себе. Додека тоа право не е ограничено, во неколку предмети пред МКСЈ судските совети го признале правото на самозастапување и им дозволиле на обвинетите сами да ја водат својата одбрана. Во тие предмети, МКСЈ со посредство на Секретарот обезбедува обвинетите кои се застапуваат самите себе на располагање да им бидат адекватни средства, вклучувајќи и доделување на правни советници и друг помошен персонал за да им помогне во подготовката на одбраната, привилегирана комуникација со одредени категории од членовите на тимот на одбраната, како и можност за фотокопирање и чување на материјали.

Здружение на бранители кои постапуваат пред МКСЈ

Од септември 2002 година, бранителите како група, се застапувани од Здружението на бранители кои постапуваат пред МКСЈ (ADC-ICTY), организација која е независна од МКСЈ. Целта на таа организација е да им обезбеди квалитетна одбрана на обвинетите и пред органите на Меѓународниот суд да ги претставува заедничките ставови на сите бранители кои постапуваат во предметите пред МКСЈ. Покрај тоа, Професионалниот кодекс на бранители

кои постапуваат пред МКСЈ и дисциплинските механизми предвидени со тој кодекс ја создале потребата од постоење на таквото здружение.

Финансирање на правната помош

Правото на бранител, заедно со правото на пресумпцијата на невиност е фундаментално право на сите лица кои се обвинети пред МКСЈ.

Во согласност со Меѓународниот пакт за граѓанските и политичките права и Европската конвенција за заштита на човековите права и основни слободи, обвинетите пред МКСЈ имаат право на квалификуван бранител.

Постапките против обвинетите пред меѓународниот суд се сериозни и комплексни и затоа се потребни и соодветни средства за изведување на доказите на одбраната. Тимот на одбраната обично се состои од главен бранител и, во зависност од големината на предметот, може да биде вклучен и кобранител, правни помошници, истражители и советници.

Кога некој обвинет тврди дека е во слаба имотна состојба и кога ќе побара Меѓународниот суд на да го плати неговиот бранител, до Секретаријатот мора да достави потполни информации за своите финансиски средства како и за финансиските средства на членовите на домаќинството.

Доколку обвинетиот е во состојба дополнително да докаже дека нема средства во потполност или делумно да го плати својот бранител, тогаш, исто така се остварува правото на правната помош. Во зависност од финансиската состојба на обвинетиот, Меѓународниот суд може во целост или делумно да ги покрие трошоците за одбраната. Обвинетите кои сами се застапуваат и кои на ист начин ќе докажат дека немаат средства за да ги платат членовите на својот тим на одбраната може да имаат право на финансирање од страна на Меѓународниот суд.

9. Односот на Република Македонија со МКСЈ

За разлика од Словенија, Хрватска и БиХ, војната во Република Македонија се случи цела декада по десолуцијата на СФРЈ и цели осум години по формирањето на МКСЈ. Македонија стана цел на иследувања и обвиненија на МКСЈ по 2001 година, по потпишувањето на Охридскиот рамковен договор во август 2001 година. Обвиненије беше подигнато само против двајца македонски граѓани – Љубе Бошкоски и Јохан Тарчуловски. Во 2005 година, по објавувањето на обвинението, Македонските власти го уапсија и предадоа на МКСЈ Тарчуловски, додека Бошкоски беше уапсен и предаден од страна на хрватските власти. Во своите годишни извештаи, МКСЈ ја оцени како позитивна соработката со Македонија,¹⁰⁵ за разлика од некои други поранешни републики кои претпочитуваа да не соработуваат во однос на налози за апсење и предавање на обвинети на МКСЈ (се мисли пред се на Србија и Хрватска). На соработката на РМ треба да се гледа во контекст на цела декада на интеракции на државата со меѓународните актери, на почетокот со ОН преку мисијата УНПРЕДЕП, а потоа безбедносните мисии на НАТО и ЕУ.¹⁰⁶

Соработката на Република Македонија со МКСЈ е регулирана со Законот за соработка усвоен во јуни 2007 година.¹⁰⁷ Со овој закон се утврдуваат обврските, условите и видот на соработка меѓу Република Македонија и МКСЈ, како и дека Владата, министерствата, судовите, јавното обвинителство и другите надлежни органи на РМ, целосно ќе соработуваат со МКСЈ.

Со наведениот закон се одредува и односот на нашата земја со МКСЈ и во однос на отстапувањето на истрагата и водење на кривична постапка, постапување по предметите кои се отстапени од страна на МКСЈ, како и се дефинираат надлежните државни органи на Република Македонија.

Согласно со овој закон, соработката со МКСЈ се остварува со примена на Статутот и Правилникот за постапка и докази на МКСЈ, одредбите на Законот за соработка со МКСЈ, како и соодветна примена на одредбите на Кривичниот законик, Законот за кривичната постапка, Законот за внатрешни работи,

---

¹⁰⁵ Извештај на МКСЈ 2002, 40; Извештај на МКСЈ 2003,54; Извештај на МКСЈ 2004, 70; Извештај на МКСЈ 2005, 37; Извештај на МКСЈ 2006, 20.

¹⁰⁶ International Criminal Justice and the Politics of Compliance, Christopher K Lamont

¹⁰⁷ „Службен весник на РМ“ бр. 73 од 13.06.2007 година

Законот за полиција, Законот за извршување на санкциите и другите прописи на Република Македонија.

Законот утврдува дека постапката пред МКСЈ против лице за кривично дело определено со Статутот на МКСЈ, секогаш има предност пред постапката против истото лице и за истото дело поведена пред надлежниот јавен обвинител или надлежниот суд на РМ. Исто така, Законот прецизира дека ако МКСЈ не донесе конечна одлука или не ја запре постапката покрената пред него и одлучи предметот да го отстапи на решавање на надлежниот јавен обвинител или надлежниот суд на РМ, истите се должни да го прифатат и веднаш да ја продолжат постапката.

Законот исто така утврдува дека МКСЈ може, согласно со Статутот, да одлучи да спроведе гонење или да изнесе пред суд лице на коешто претходно му се судело пред надлежен суд на Република Македонија само, ако делото за кое е судено е оквалификувано како обично кривично дело или ако постапката пред националниот суд не била непристрасна или независна, или била смислена обвинетиот да го заштити од меѓународна кривична одговорност, или ако кривичната постапка не била совесно спроведена.

Кривичната постапка предадена на надлежност на МКСЈ може да се продолжи во Република Македонија против истото лице и за истото кривично дело, само доколку биде исполнет еден од следниве услови:

- ✓ Обвинителот на МКСЈ покренал обвинителен акт и доколку Судскиот совет на МКСЈ потоа издал наредба во којашто се наведува дека обвинителниот акт против обвинетото лице или лица се одложува, сè до започнување на постапката пред надлежните судови во Република Македонија;
- ✓ Обвинителот на МКСЈ повел истрага и Судскиот совет на МКСЈ потоа издал наредба во којашто се наведува дека истрагата против обвинетото лице или лица се одложува, сè до започнување на постапката пред надлежните судови во Република Македонија и
- ✓ МКСЈ издал наредба и се прогласил за ненадлежен.

9.1. Истраги и предмети

Во септември 2002 година, Обвинителството на МКСЈ поднесе барање за Налог за превземање на предмети од Македонија. Ова барање беше дискутирано на рочиштето одржано пред МКСЈ на 25 септември 2002, во кое учествуваше и јавниот обвинител на РМ. Обвинителот на МКСЈ побара да му се предадат на Хашкиот суд пет конкретни истраги и обвиненија за наводни злосторства извршени од страна на Ослободителната национална армија (ОНА) и македонските безбедносни сили во Република Македонија во текот на конфликтот во 2001 година, имено предметите¹⁰⁸:

„Раководство на ОНА“ – Предметот се однесуваше на 10 лица наводни членови на раководството на ОНА осомничени за учество во тешки кривични дела извршени од страна на припадници на ОНА за време на конфликтот од 2001 година. Во јануари 2002 година, Јавниот обвинител на Република Македонија достави до МКСЈ предлог за кривично гонење на овие 10 лица, согласно со членовите 2, 3, 5 и 7 од Статутот на Судот. Предлогот беше презентираан на рочиштето од 25. септември.

„Мавровски работници“ - Истрагата за овој случај се однесуваше на настани кои наводно се случиле на 7. август 2001 година на автопатот во изградба во атарот на селото Групчин. Се работи за киднапирање на група од пет градежни работници од страна на припадниците на ОНА. Работниците биле тепани и злоупотребувани за неколку часа. Според Јавното обвинителство на Македонија, две од 23 осомничени лица биле идентификувани и уапсени. Република Македонија постапи во согласност со своите обврски и Правилото 83 од Правилникот за постапка и докази на Судот и обезбеди дополнителни информации по барање на Обвинителот на МКСЈ. След дополнителната истрага, Обвинителот на МКСЈ заклучи дека не може да се подигне обвинение против двете притворени лица.

„Липковска брана“ - Овој предмет се однесуваше на едно физичко лице осомничено дека двапати наредил да се запре водоснабдувањето од Липковското Езеро, оставајќи 100.000 луѓе без вода за период од неколку

---

¹⁰⁸http://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/jud_supplement/supp37-e/misc.htm

недели во текот на летото на 2001 година во Куманово. Во јануари 2002 година, Јавниот обвинител на Република Македонија достави до МКСЈ предлог за кривично гонење на наводниот сторител согласно со членовите 5 и 7 од Статутот на Судот. Предлогот беше презентираан на рочиштето 25. септември.

„Непроштено“ – Овој предмет се однесуваше на откривањето на масовната гробница во регионот на селото Непроштено, Тетово. Во овој предмет македонските власти и Канцеларијата на Обвинителот соработуваа при ексхумацијата на телата.

„Љуботен“ – Овој предмет се однесуваше на убиството на пет лица во селото Љуботен за време на една акција спорведена од македонските безбедносни сили во август 2001. И во овој предмет македонските власти и Канцеларијата на Обвинителот соработуваа при ексхумацијата на телата.

На 25. Април 2005 година, МКСЈ објави дека единственото обвинение кое ќе го покрене во однос на петте проследени македонски случаи ќе биде за предметот Љуботен. Така, Љубе Бошкоски и Јохан Тарчуловски беа единствените од Македонија на кои им се судеше пред еден меѓународен кривичен суд.

Бошкоски беше обвинет за одговорност како претпоставен (член 7(3) од Статутот) за: убиство, безобсирно уништување на градови, гратчиња и села, и сурово постапување (кршење на законите или обичаите на војување, член 3) Тарчуловски беше обвинет за лична кривична одговорност (член 7(1) од Статутот) за: убиство, безобсирно уништување на градови, гратчиња и села, и сурово постапување (кршење на законите или обичаите на војување, член 3)

Судскиот совет ја изрече својата пресуда на 10. јули 2008. Бошкоски беше ослободен од сите обвиненија, додека Тарчуловски беше прогласен за виновен по сите точки на обвинението и му беше изречена казна затвор од 12 години. Првостепената пресуда ја потврди и Жалбениот суд. Претседателот на Меѓународниот суд издаде решение, со кое ја определи Германија за држава во која Тарчуловски ќе ја издржува казната. По издржување на две третини од казната, судот го одобри неговото предвремено ослободување.

Во својата пресуда судот утврди дека во Македонија постоел внатрешен вооружен конфликт. Својот став судот го потпра врз употреба на големи воени сили; употреба на тенкови, авиони и хеликоптери; употреба на тешка артилерија/минофрлачи; по стоење на две организирани воени структури со командна хиерархија, ознаки, униформи, бригади; етничко чистење на села; и голем број раселени лица, и фактот што многу македонски генерали напишаа книги на тема или со наслов „Војната во Македонија“.

Во однос на ОНА и тоа како е дефинирана - дали како терористичка група, група бунтовници, оружена група, борци за слобода, армија или нешто друго, во својата пресуда Судот истата ја дефинира како организирана воена структура, со централна команда, униформи, ознаки, логистика, бригади, команданти и др.

Во пресудата Судот исто така заклучи дека изведените докази не укажаа дека Тарчуловски учествувал во здружен злосторнички потфат, како што се наведува во Обвинението. Резервните полицајци кои биле со него во селото, дејствувале по негова наредба, а не како учесници во здружен злосторнички потфат. Исто така, Судот заклучи дека при извршувањето на полициската акција во Љуботен, Тарчуловски дејствувал по наредба. Според доказите, не можело да се утврди идентитетот на лицето или лицата под чии наредби тој дејствувал, но околностите утврдиле дека се работело за лице или лица на позиција на надреден.¹⁰⁹

Судот понатаму заклучи дека начинот на однесување на полицијата во селото укажувал на намерен и неселективен напад врз жителите на Љуботен, вклучувајќи дела на убиства и сурово постапување, како и неселективно и безобсирно уништување на куќи и друг имот. Судот заклучи дека тоа не било полициска акција за откривање и апсење на припадници на ОНА, туку главната цел на истата била одмаздата против лица од албанска националност во селото заради акциите на ОНА, за која се сметало дека селото ја засолнувало и поддржувало при убивањето на македонските војници, особено во поглед на

---

¹⁰⁹ http://www.icty.org/x/cases/boskoski_tarculovski/cis/en/cis_boskoski_tarculovski_en.pdf

нападот со противпешадиска мина во близина на Љуботен на 10. август 2001 во кој загинале осум македонски војници, и други биле ранети.¹¹⁰

Повеќето аналитичари се согласни дека пресудата е многу значајна за македонското правосудство. Пред сè од формална страна е пример како треба да изгледа една пресуда. Таа е прегледна и јасна. Иако има 300 страни, може веднаш да се оди во оној дел кој ти треба. Исто така од пресудата може да се види дека се применети највисоки стандарди на човекови права и на обвинет во постапка.¹¹¹

Што се однесува до останатите случаи, во кои предмет на истрага беа припадници на ОНА, Канцеларијата на Обвинителот во својот поднесок пред Судскиот совет на МКСЈ, се изјасни дека ниту еден од наводните сторители не го достигнал потребното ниво на одговорност за подигнување обвинение во случај на постоење на доволни докази кои ги поврзуваат сторителите со извршените кривични дела¹¹². На 12. мај 2005 година, Обвинителот на МКСЈ го извести Судскиот совет за нејзината намера да ги врати четирите случаи во надлежност на македонските судови. Оваа одлука е последица на стратегијата за завршување на работата на судот.

Македонските власти постојано го одложуваа датумот за враќање на предметите. Апел за одложување на враќањето на предметите направи и ICG (International Crisis Group), повикувајќи ги Меѓународната заедница и Македонија да лобираат во МКСЈ за одложување на враќањето на четирите предмети најмалку до крајот на 2006 година (а најпожелно до 2008 година), „се додека донаторите работат со владата на забрзување на реформите во правосудството, вклучувајќи специјална обука за судии за тешки кривични дела; техники за истраги на лице место; реални програми за заштита на сведоци; и суд за сериозни кривични дела.“¹¹³

На 16. февруари 2006 година, Обвинителот на МКСЈ се сретна со министерот за правда на РМ за да ги договорат модалитетите на враќањето на предметите. На состанокот беше одлучено процесот на пренасочување да започне во почетокот

---

¹¹⁰ Ибид

¹¹¹ http://www.icty.org/x/cases/boskoski_tarculovski/cis/en/cis_boskoski_tarculovski_en.pdf

¹¹² <http://www.icty.org/fr/node/920>

¹¹³ (ICG, “Macedonia: wobbling toward Europe”, (ICG Europe Briefing No.41, 12 January 2006),

на 2007. Конечно, во првата половина на 2008 година четирите предмети беа вратени во надлежност на македонските судови.

Вратените предмети најнапред беа преведени од англиски и македонски на албански јазик, а потоа Министерството за правда предметите му ги достави на Обвинителството (јуни/јули 2008).¹¹⁴ Основното јавно обвинителство, после извршената процедура и заведување на предметите, материјалот го проследи до истражното одделение на Основниот суд Скопје 1.

Од четирите вратени предмети, постапката пред надлежните македонски судови започна само во предметот *Мавровски работници*, во кој се обвинуваа за извршување на воени злосторства 22 лица, од кои тројца починаа за време на постапката.¹¹⁵ Постапката беше запрена кога во јули 2012 година Собранието на РМ го изгласа таканареченото автентично толкување на Законот за амнестија од 8 март 2002 година.¹¹⁶ Според усвоеното толкување, членот 1 од Законот за амнестија треба да се толкува така што амнестијата се применува на сите сторители на кривични дела поврзани со конфликтот од 2001 година заклучно со 26 септември 2001 година, освен за лицата кои извршиле кривични дела поврзани и во врска со конфликтот, а против кои Меѓународниот трибунал повел постапка.¹¹⁷

Така, автентичното толкување на Законот за амнестија овозможи амнестијата да се примени и во однос на четирите вратени предмети.

Ваквото толкување предизвика жестоки дискусии во правните кругови, дека злосторствата против човештвото не смеат да се третираат *ad acta* и дека

---

¹¹⁴ Интервју со Бисера Лазарова, стручна соработничка во Јавното обвинителство на Македонија, 23. декември 2011. година.

¹¹⁵ S. Rodin, T. Perisin, *Judicial Application of International Law in Southeast Europe*, стр. 214

¹¹⁶ Согласно со Законот за Амнестија, се ослободуваат од гонење, односно се запираат кривичните постапки, но и потполно се ослободуваат од извршувањето на казната затвор, граѓани на Република Македонија, лица со законски престој, како и лица кои имаат имот или семејство во Република Македонија, за кои постои основано сомнение дека подготвувале или сториле кривични дела поврзани со конфликтот во 2001 година, заклучно со 26 септември 2001 година. Амнестијата се однесува и на лица кои и пред 1 јануари 2001 година, подготвувале или сториле кривични дела во врска со конфликтот во 2001 година. Одредбите од член 1, т. 1 и 2, не се однесуваат на лицата кои извршиле кривични дела поврзани и во врска со конфликтот во 2001 година, кои се во надлежност и за кои Меѓународниот трибунал за гонење на лица одговорни за тешко кршење на меѓународното хуманитарно право на територијата на поранешна Југославија од 1991 година ќе поведе постапка (извор Службен весник на Република Македонија” бр.18 од 8 март 2002 год)

¹¹⁷ <http://www.makdenes.org/archive/news/20110719/428/428.html?id=24270606>

ваквото толкување претставува прекршок на нормите *ius cogens* на меѓународното право. Хелсиншкиот комитет за човекови права го нарече автентичното толкување незаконско; Комисионерот за човекови права на Советот на Европа во 2012 го нарече толкувањето 'политички акт' што го зајакнува неказнувањето за тешки кршења на човековите права и меѓународното хуманитарно право, извршени за време на конфликтот од 2001 година, додека пак *Amnesty International* апелираше за правда за вратените предмети нагласувајќи дека злосторствата против човештвото не смеат да станат објект на политички пазарувања и договори.¹¹⁸ Сепак, Уставниот суд на РМ донесе одлука дека толкувањето на законот за амнестија не ги прекршува основните начела на уставноста, и двапати заклучи дека автентичното толкување на Законот за амнестија од страна на Собранието на РМ е уставно.

---

¹¹⁸ S. Rodin, T. Perisin, *Judicial Application of International Law in Southeast Europe*, стр. 214-215

Глава 3.

МКСЈ и помирувањето

Во продолжение, како што е наведено и во самиот наслов, ќе стане збор за МКСЈ и неговиот однос со помирувањето во земјите на поранешна Југославија. Притоа, за да може попрецизно да се анализира овој однос, ќе биде даден краток осврт на процесот на распаѓањето на поранешна СФРЈ и суровите војни водени на нејзините простори во периодот од 1991 до 1995 година (Словенија, Хрватска, БиХ), 1999 година (Косово) и 2001 година (РМ), при што ќе бидат накратко анализирани и факторите кои промовираа поделба и војна. Потоа ќе се опише концептот на помирувањето преку разработка на некои од постоечките дефиниции и модели на помирувањето, како и ќе бидат подетално анализирани некои негови поединечни аспекти, како на пример социо-културниот, економскиот, политичкиот, психолошкиот и правниот аспект, и односот демократија-помирување од прагматична гледна точка.

1. Распадот на Југославија

Кон крајот на седумдесеттите години и почетокот на осумдесетите, СФРЈ западна во најсложената политичка и економска криза од нејзиното постоење. Нејзиниот распад беше навестуван и порано, но се чини дека веќе ја достигна кулминацијата.

Сепак, и од оваа временска дистанца, се уште е тешко точно да се утврдат сите причини и да се лоцира почетокот на распадот на СФРЈ.

Југословенската ера е карактеристична по нејзините осум народи поделени во шест републики и две автономни покраини, пет јазици, три религии и две азбуки, и еден југословен – Тито. Поради турбулентното минато на јужните словени, наследството од внатрешни конфликти и злосторства од втората Светска војна, како и фактот дека не сите републики се ангажираа едномерно за Југославија, Тито знаеше како да владее со државата и истовремено одигра

инструментална улога во нејзиното успешно функционирање. Со неговата смрт, попусти и лепакот што ја држеше федерацијата заедно. Со заминувањето на Тито, иако беше воведено колективно Претседателство во државата и во Сојузот на Комунистите на Југославија (СКЈ), тие органи не можеа да се снајдат и успешно да ја водат државата која остана без дотогашниот неприкосновен авторитет. Титовото име уште десетина години беше употребувано како синоним на иднината и како обединувачко лого на државата, но се појасно стануваше дека нејзе и претстои распаѓање. Од друга страна, крајот на блоковската поделба и рушењето на Берлинскиот ѕид во 1989 година истовремено го означи и почетокот на демократизација на земјите од источна Европа, но и почетокот на новата надворешна политика на САД и на Западот спрема источна Европа, па така и спрема СФРЈ. Новосоздадените светски политички прилики од темел го изменија односот на сила во светската политика и односот на сила во СФРЈ, и истовремено го доведоа во прашање опстанокот на комунистичкиот политички систем во СФРЈ и преминување кон демократија. Југославија ја изгуби нејзината геополитичка и стратешка значајност во очите на Западот (Додер, 1993:4), кој повеќе не беше заинтересиран да се справува со разните центрифугални сили кои на крај и ја поделија и уништија федерацијата.

Летото 1980 година економската нестабилност кулминираше со најголемата инфлација во повоена Југославија, од 45%. Опадна животниот стандард, се зголемие незадоволството и почна да расте националната нетрпеливост. Економската криза го направи своето и СФРЈ се најде во уште подлабоки меѓународни долгови. Во 1986 година, тој долг изнесуваше над 21 милијарди Долари¹¹⁹. Финансиските проблеми и неравномерниот економски развој предизвикаа раздор меѓу шестте републики. Побогатите, како Словенија и Хрватска, не сакаа да бидат повлечени во економските проблеми на федерацијата, ниту пак да ги субвенционираат помалку развиените републики како на пример БиХ и Македонија¹²⁰. По долги недоразбирања, натезања и дискусии која република да предложи претседател на Југословенската влада, во

---

¹¹⁹ Филип Шварм, Тамара Сроза и Биљана Васиќ - Југословенска народна армија 1989 - 1992, кратка историја на распадот: Партиска армија, објавен во Време број 562, 11. октомври 2001

¹²⁰ Christopher Joyner, Strengthening Enforcement of Humanitarian Law: Reflections on the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia, 6 DUKE J. COMP. & INT'L L. (1995)

почетокот на 1989 година за претседател на Владата беше избран Анте Марковиќ, по националност Хрват. Треба да се истакне дека Марковиќ со неколку владини либерални и реформски потези до извесен степен ја врати довербата кај народот. Неговата политика беше безрезервно поддржана во Македонија.

Сепак, Словенија и Хрватска, незадоволни од тоа што воопшто и се случи изборот на премиер, му ја откажаа довербата и одбија да ги уплатуваат обврските кон федерацијата. Србија, пак, како одговор на тоа, изврши упад во платниот промет, присвојувајќи голема сума средства од федерацијата. Барањето за поголем воен буџет од страна на ЈНА, која веројатно имаше тајни планови воено да интервенира, не го одобри Анте Марковиќ и тоа го посочи како причина за да се повлече од премиерската функција.

Политичката криза кулминираше во меѓунационалните и меѓурегионалните односи. Иако во Македонија таа криза не беше така силно изразена како во некои други републики и во покраината Косово, факт е дека и македонското раководство беше затечено и дезориентирано. Тоа немаше сопствена визија, па во југословенскиот врв наизменично го поддржуваше или она што го бараа Словенија или Хрватска – осамостојување или, пак, она што го бараше Србија – задржување на федерацијата со нејзино рекомпонирање. Раководството на Словенија предлагаше раздружување на републиките, а потоа здружување на економска основа, додека Србија не можеше да се откаже од федерацијата со цел сите Срби да живеат во иста држава. Србија не можеше да ја прифати концепцијата за раздружување и поради нејасниот статус на покраините, кои со уставните промени од 1974 година безмалку функционираа како републики. Бензин на огнот долеа и Меморандумот на САНУ за решавање на српското национално прашање, а некои републики него го протолкуваа како тенденција за нова српска доминација во Југославија.¹²¹

Второ, смртта на Тито створи и еден вакуум на моќта кој му го отвори патот на деструктивниот етнички национализам, во чиј епицентар се наоѓаше С. Милошевиќ, во тоа време претседател на комунистичката партија на Србија.

---

¹²¹http://www.trepca.net/english/2006/serbian_memorandum_1986/serbia_memorandum_1986.html

Неговото метеорско издигнување на власт започна со познатиот говор на Косово во април 1987, а само две години покасно тој стана и Претседател на Р. Србија. Со воведување на неговата таканаречена „анти-бирокуратска револуција“, тој ги замени раководствата на Војводина, Косово и Црна Гора со свои лојалисти. Ова значеше дека сега Милошевиќ имаше контрола врз Србија и Црна Гора и можеше да избере 4 од членовите на југословенското председателство¹²². Ваквите развоји предизвикаа незадоволство кај другите југословенски републики, кое кулминира со напуштањето на 14 Конгрес на Комунистичката партија на Југославија од страна на словенечката делегација на 23. јануари 1990.

Трето, во појавувањето на конкурентните етнички национализми во СФРЈ придонесе и нерешеното минато. Под раководство на Тито, наследството од злосторства извршени за време на Втората светска војна никогаш не се спомнуваше. Од народите едноставно се очекуваше да живеат во Титовото братство и единство. Сепак, нерешените прашања од минатото и сеќавањата за трауматски настани секогаш продолжуваат да влијаат врз општественото платно на една држава.¹²³ Така и општественото платно на СФРЈ беше проткаено со потчинети сеќавања, гнев и огорченост, кои лидерите како Милошевиќ и Туѓман ги изманипулираа за нивни цели.

Врз основа на сите овие фактори, скоро да е невозможно да се замисли дека распадот на СФРЈ би можело да се случи на мировен начин.

Конкретниот чин за распадот на СФРЈ беше референдумот на СР Словенија од 23. декември 1990 година, кога 88,5% гласаа за истапување на оваа република од федерацијата. Словенија ја прогласи нејзината независност на 25. Јуни 1991 година. Војната во Словенија помеѓу Југословенската Народна Армија (ЈНА) и Словенечката територијална одбрана би можело да се нарече 'чиста' во однос на бруталностите кои се случија покасно на другите предели на СФРЈ. Во одсуство на една силна етничка компонента, конфликтот брзо се реши. По десет дена војување, под покровителство на Европската економска заедница и

---

¹²² Филип Шварм, Тамара Сроза и Биљана Васиќ - Југословенска народна армија 1989 - 1992, кратка историја на распадот: Партиска армија, објавен во Време број 562, 11. октомври 2001

¹²³ С. Sorabji, *Menaging Memories in Post-War Sarajevo: Individuals, Bad Memories and New Wars*, 2006

Конференцијата за безбедност и соработка во Европа, на 7. Јули 1991 се постигна Брионскиот договор, и кратко потоа, силите на ЈНА се повлекоа од Словенија.

И Хрватска прогласи независност на 25. Јуни 1991. За разлика од Словенија, во Хрватска живееше значително српско малцинство, кое сочинуваше околу 12% од вкупното население на Хрватска. Меѓуетничките односи особено се влошија со победата на Хрватската демократска заедница (ХДЗ) на чело со Туѓман во април 1990 година. Во декември 1990, хрватскиот парламент усвои нов устав во кој статусот на србите се смени од државнотворен/конститутивен народ во малцинство, намалувајќи ги така правата на србите во Хрватска. Истовремено, Милошевиќ и српските националисти ја искористија ситуацијата за да го засилат чувството на закана меѓу хрватските срби. Почна да се шири пропаганда дека ако Хрватска се одвои од Југославија, историјата од Првата светска војна ќе се повтори за србите, и тие ќе останат да живеат во една друга независна Хрватска, овој пат на чело со Туѓман.¹²⁴ Огниште на српскиот отпор во Хрватска во тоа време беше Книн. Во почетокот на 1990 година, Јован Рашковиќ, психијатар, и група српски националисти ја формираа Српската демократска партија, а веќе во јули истата година, партијата најави одржување на референдум за иднината на србите во Хрватска во август истата година. Како одговор на тоа, во август 1990 Туѓман испрати два хеликоптери со припадници на новоформираната хрватска специјална единица со цел да ги обезбедат зградата на општината и полициската станица во Книн. Референдумот се одржа на 25. август 1990 и претседателот на српскиот национален совет, Милан Бабиќ ја прогласи Српската автономна република Крајина а една година подоцна, српското раководство го прогласи и формирањето на новата држава – Република Српска Крајина. Иако де факто војната во Хрватска започна во Книн, најжестоките борби се случија во источна Славонија, поточно во Вуковар. Меѓуетничките односи во Вуковар почнаа да се менуваат во 1990. Тензиите непркинато растеа, а во пролетта 1991, ситуацијата ескалира. Во инцидентите во Борово село загинаа 12 хрватски полицајци и 3 српски цивили. Федералното претседателство ја овласти ЈНА да интервенира и спречи борбите меѓу хрватите и србите. Но, ЈНА не се постави како неутрална страна туку

---

¹²⁴ G.J. Bass, *Stay the Hand of Vengeance: The Politics of War Crimes Tribunals*, 2000, 209

веднаш стапи на страна на србите. Опсадата на ЈНА над Вуковар траеше цели три месеци. Хрватите беа протерани од градот, многумина притворени во кампови, а најмалку 200 лица беа пренесени од локалната болница во Овчара каде што беа убиени.¹²⁵

На 3. Јануари 1992, Специјалниот пратеник на ОН, Сајрус Венс успеа да договори прекин на огнот помеѓу двете страни. Но фактот дека србите сеуште држеа една четвртина на хрватската териотрија значеше дека војната сеуште не беше завршена.

Наредната битка се случи во август 1995 година кога хрватските воени сили ја започнаа операцијата „Олуја“, и повторно го завземаа Книн. Акцијата предизвикаа иселување на околу двесте илјади Срби кои побараа засолниште во Србија,¹²⁶ а оние што не сакаа или не можеа да си заминат (претежно постари срби) беа подложени на тешки кршења на човекови права и многумина убиени при напади на одмазда.¹²⁷

Со заминувањето на Словенија и Хрватска од федерацијата, БиХ се најде во извонредно тешка ситуација – дали да остане дел од остатокот на Југославија и под доминација на Милошевиќ, или пак да прогласи независност? Дали независноста во постоечкиот формат и воопшто беше можна, врз оглед на фактот дека босанските срби сакаа да останат во рамките на новата Југославија? Според податоците од последниот попис на населението во БиХ од 1991 година, босанските срби сочинуваа 31.4% од вкупното население во БиХ, муслиманите 43.7%, а хрватите 17.3%.¹²⁸

Кон крајот на 1991 година, таа побара признавање од страна на Европската економска заедница (ЕЕЦ), барање кое беше одбиено со образложението на Бадинтеровата комисија дека БиХ не ги исполнува потребните услови за признавање. Но, можноста беше оставена отворена со објаснувањето дека оваа одлука би се разгледала повторно доколку БиХ оддржи референдум за независност под надзор на меѓународната заедница. Референдумот беше

---

¹²⁵ Обвинителот против Мрќшиќ, Радик и Шљиванчанин, 2007-494.

¹²⁶ <http://allthingscruise.com/understanding-yugoslavia-why-did-it-break-up-in-the-1990s/>

¹²⁷ Пескин, 2008, 103)

¹²⁸ Cohen, L., *Broken Bonds: Yugoslavia's Disintegration and Balkan Politics in Transition*

одржан на 29 февруари и 1 март 1992 година. На гласање излегоа 63.4% од населението, од кои 92.68 % гласаа за независност.¹²⁹

Од друга страна, на 21. декември 1991, собранието на босанските срби го најави формирањето на Српската Република на БиХ, која пак својата независност од БиХ ја прогласи на 9. Јануари 1992. Така, босанските срби го бојкотираа референдумот на БиХ, и само неколку часа по соопштувањето на резултатите на референдумот, барикади со вооружени лица се поставија во главниот град на БиХ, провоцирајќи ги и првите демонстрации на ненаоружани цивили. БиХ одлучно ја прогласи својата независност на 6. Април 1992 година. А што се случи понатаму, сите знаеме. За цели три години, овој микрокосмос на Југославија стана крваво боиште и сцена на најбрутални и нечовечки насилства од Втората светска војна.

Војната во Бих би можела да се подели на три фази кои се преклопуваат една со друга. Во текот на првата фаза (од 1992 до 1993) Армијата на Босна и Херцеговина (АБиХ) и Хрватската војска (ХВО) ги здружија силите против Војската на Република Српска (ВРС). ВРС, предводена од Ратко Младиќ постигна големи воени успеси, искористувајќи го ембаргото за оружје на ОН врз поранешна Југославија од 1991 година, кое во голема мера им наштети на Босанските Муслимани. За време на оваа фаза беа откриени и првите кампови во општината Приједор.

За време на втората фаза (од крајот на 1992 година до 1994), војното сојузништво меѓу АБиХ и ХВО се распадна, и двете војски се свртеа една против друга. Имено, во ноември 1991 година раководството на босанските хрвати го најави формирањето на Хрватската Заедница на Херцег-Босна која подоцна стана Хрватска Република на Херцег-Босна (ХРХБ). Иако таа никогаш не доби меѓународно признание, самото формирање ја разголи вистината дека двете некогаш здружени страни, се борат за различни цели. Згора на тоа, Планот Венс-Овен од 1993 според кој БиХ се дели на 10 кантони, секој со босанско, српско и хрватско мнозинство, предизвика уште поголем притисок. Иако Планот не беше прифатен поради несогласување на српското раководство, ХВО веднаш се нафати да воспостави контрола врз териториите обележани како

---

¹²⁹ Gallagher, T. (2003), *The Balkans After the Cold War. From Tyranny to Tragedy*, London.

хрватски според овој План¹³⁰. Најоштрите борби помеѓу АБиХ и ХВО се случија во долината Лаштва, кои кулминираа со масакрот во Ахмиќи во април 1993, каде беа убиени 116 босански муслимани¹³¹

За време на третата фаза (од 1994 до 1995), со Вашингтонскиот договор постигнат во март 1994, АБиХ и ХВО ги прекинаа меѓусебните борби и повторно ги здружија силите против ВРС.

Од друга страна, во 1992, ОН ги имаше прогласено Бихаќ, Горажде, Сараево, Сребреница Тузла и Жепа за таканаречени 'безбедни зони' и имаа испратено вкупно 7,600 мировни трупи во тие зони. Кога ВРС ја освои Сребреница на 11. Јули 1995 година, холандскиот баталион ниту бројно, нито по наоруженост, не беше во состојба да и се спротивстави на ВРС. Само за неколку дена, меѓу 7,000 и 8,000 илјади босански муслимани, мажи и машки деца, станаа жртви на геноцид.

Но од воено-стратешка перспектива, работите на терен почнаа да се менуваат. Успехот на операцијата Олуја во Хрватска во август 1995 со која хрватска ја врати Крајина, како и бомбардирањето на позициите на ВРС од страна на НАТО, кои започнаа по нападот на ВРС врз Маркале во Сарајево каде што загинаа 37 цивили, воено ја ослаби ВРС и за прв пат им овозможи на здружените сили на АБиХ и ХВО да остварат значителни воени цели. До летото 1995 година, ВРС контролираше 70% од територијата на БиХ, а сега само 50%. Ваквите промени на терен го отворија и патот за преговори. Преговорите се одржаа во воената база Рајт Патерсон во американската држава Охајо, под покровителство на САД. Ниту Караќиќ, ниту Младиќ не учествуваа на преговорите бидејќи МКСЈ против нив веќе имаше подигнато обвинение. Во име на босанските срби преговараше Милошевиќ, во име на босанските муслимани Изетбеговиќ, а во име на босанските хрвати Туѓман. Договор беше потпишан на 21. ноември 1995 година, по 20-дневни тешки преговори.

Еден од основните принципи на кои почива Дејтонскиот договор е поделбата на БиХ на два ентитета, по клучот 51 % од територијата на Федерацијата БиХ и 49% на Република Српска, како што беше усогласено и со Контакт групата.

---

¹³⁰ E. Vulliamy, *Seasons in Hell: Understanding Bosnia's War*, 1994

¹³¹ J. Clark, *International Trials and Reconciliation*

Дејтонскиот договор истовремено регулира многубројни правни и државни прашања, пред се признавањето на БиХ од соседните држави, поделбата на власта меѓу државата и ентитетите, враќањето на бегалците, статусот на Сараево и други важни прашања.

За многумина аналитичари и учесници во преговорите најважно и неспорно достигнување на Дејтонскиот договор е тоа што со него се стави крај на војната, но овој акт во ентитетски поделената БиХ и денеска е изложен на критика, со постојани барања за негово доградување.

Сметката во човечки животи од тригодишната војна во БиХ беше огромна: над 150,000 луѓе настрадани, околу 30,000 исчезнати и илјадници раселени, а наследството на воени злосторства, етничко чистење и геноцид и ден денес виси како црн облак врз тамошното општество.

Војната на Косово

Во Титова Југославија, Косово беше автономна покраина со големи овластувања, но ова се смени со доаѓањето на Милошевиќ на власт во Србија. Под негово претседателствување, автономијата на Косово се укина и албанците на Косово почнаа да се дискриминираат и абuzuираат. Ваквите промени доведоа до силна поддршка за Ибрахим Ругова и неговиот Косовски Демократски Сојуз. Стратегијата на Ругова за мирен отпор полека почна да се дискредитира од страна на Демократската партија на Албанците која пак, спротивно од очекувањата на Албанците на Косово, во општо не спомнуваше некое можно решение на косовското прашање.¹³² По потпишувањето на Дејтонскиот договор, косовските албанци почнаа да трагаат по еден подиректен начин на отпор кон режимот на Милошевиќ. Ослободителната Војска на Косово (ОВК), која почна да се формира во 1994 година стоеше спремна за да го однесе отпорот на следно ниво. На почетокот, ОВК не наиде на меѓународна симпатија и се до 1998 дури се сметаше за терористичка организација.¹³³ Но по низа српски офанзивы во 1998, перцепциите почнаа да се менуваат, и веќе во почетокот на 1999 година, голем дел на меѓународната

---

¹³² J. Clark, *International Trials and Reconciliation*

¹³³ *Ibid*,

заедница, поготово САД, стапаа на страна на ОВК. По неуспешноста на преговорите во Рамбује, силите на НАТО, без овластување на Советот за безбедност на ОН, извршија воздушни напади врз Србија и Косово цели 78 дена, се додека Милошевиќ конечно се согласи на мировен договор. Со потпишување на Кумановскиот договор, силите на СРЈ се повлекоа од Косово, Косово стана меѓународен протекторат но нејзиниот конечен статус сеуште не беше решен. Никаквиот напредок по прашањето на конечниот статус на земјата само што ја зголеми фрустрацијата кај косовските албанција, која својата точка на вриење ја достигна во март 2004 година. Три дена по ред низ цело Косово настана неред, се напаѓаа српските куќи и манастири и над 4,000 луѓе, претежно срби и роми, беа принудени да се иселат. Осуммина срби и 11 албанци беа убијени.¹³⁴ Овие настани на некој начин го вратија косовското прашање на меѓународната агенда. Четири години подоцна, на 17. Фебруари 2008 година, Косово ја прогласи својата независност, којашто Србија до денес не ја признала. Прашањето на северниот дел на Косово, каде што се наоѓаат четирите општини со српско мнозинство, беше решено со договорот помеѓу Тачи и Дациќ постигнат во април 2013 под покровителство на ЕУ. Според овој договор, северните општини можат да се здружат и создадат еден вид асоцијација за економски, здравствени, образовни и урбанистички прашања, додека за прашања врзани за безбедноста и спроведување на правото надлежни се косовските власти. Договорот не ја обврзува Србија да ја признае независноста на Косово но ги обврзува страните една на друга да не го попречуваат патот кон евентуално членство во ЕУ.

Вооружениот конфликт во Македонија

Во секое општество постои најмалку една основна или клучна причина за вооружен конфликт. Во Македонија тоа беа тензиите помеѓу македонците и албанците, а за нивно зголемување придонесе и тешката економска состојба во која се најде Македонија по нејзиното осамостојување, како последица на распадот на СФРЈ, грчкото економско ембарго, санкциите на ОН кон Србија, како и војната на Косово и кризата со косовските бегалци во 1999 (Фраенкел,

---

¹³⁴ Ker-Lindsay 2010, 20

2001). Не треба да се заборава ни улогата на медиумите, кои само додаваа гориво на веќе распламенетите меѓуетнички односи.

Вооружениот судир во Македонија избувна во пролетта 2001 година, помеѓу македонските безбедносни сили и ослободителната национална армија (ОНА). Меѓународната заедница инсистираше за што побрзо решавање на војната и во мај 2001 беше формирана влада на национално единство. Крајот на конфликтот го обележува потпишувањето на Охридскиот рамковен договор во август 2001, целосно поддржан од САД, ЕУ и ОБСЕ. Силите на НАТО го надгледуваа процесот на предавање на оружје од страна на припадниците на ОНА, а во септември, се одобрија амандманите на Уставот наменети за решавање на главните барања на албанската страна.

ОРД претставуваше повторно основање на македонската држава и опфаќаше значајни промени на Уставот со цел Македонија да се рedefинира како граѓанска држава. Договорот непосредно ги адресира барањата на ОНА со утврдување на статусот на албанскиот јазик како официјален државен јазик и вклучување на легислативна програма за зајакнување на локалната власт.¹³⁵ Битно е да се напомене дека за разлика од Дејтонскиот договор, Охридскиот не ја подели Македонија во етнички ентитети но ги интегрира албанците во една децентрализирана македонска држава.

Сметката во човечки животи од шестмесечната војна во Македонија би можела вака да се сумира: помеѓу 150-250 настрадани, околу 650 ранети, десетици исчезнати и над 100.000 раселени. Наследството на воени злосторства и нивното манипулирање од страна на владата и ден денес го кочат помирувањето во земјата.

2. Анализа на војните во Југославија во периодот 1991-1995

Војните во поранешна Југославија во периодот 1991-1995 ќе бидат запамтени по нивната суровост, вклучувајќи систематски воени злосторства, етничко чистење и геноцид. Од аспект на социјалната психологија и праксата на

---

¹³⁵ Brunnbauer 2002, 4-7

општествена реконструкција, овие војни подигнуваат две важни прашања: прво, дали ужасното насилство беше спонтан израз на „долговековна омраза меѓу народите“, како што тврдат воените лидери, некои автори и дипломати, или резултат на манипулација од страна на политички лидери со националистички агенди? Ваквите спротивставени ставови покренуваат и едно дополнително прашање – дали тогаш помирувањето е воопшто можно, и ако е, како може да се постигне?¹³⁶

Тезата дека војните меѓу југословенските народи беа природно продолжение на поранешни конфликти од историјата, е поддржана од тврдењето дека истите етнички групи воделе крвави битки и за време на Втората светска војна – кои исто така биле проследени со насилство, монструозни злосторства и етничко чистење. Смирувањето на страстите по Втората светска војна во голема мера може да и се припише на авторитарната власт на Јосип Броз Тито, која ги поттисна но не и елиминира, националистичките тензии. Значајни движења се појавија дури и за време на владеењето на Тито и непосредната пост-титова ера (во Хрватска во текот на 1970 и во Косово во 1980 година), кои бараа пошироки национални права.

Сепак, појавата на ваквите движења не ја прикажува целосната слика. Психолошките истражувања за етничка дистанца спроведени во 1989-1990 во Социјалистичка Федеративна Република Југославија (СФРЈ), во пресрет на новите војни, укажуваат на тоа дека всушност „етничката дистанца“ во регионот била многу мала.¹³⁷

Фактички во Босна и Хрватска речиси не постоеше етничка дистанца помеѓу Србите, Хрватите и Бошњациите. Ваквите резултати можеби се одраз на општествено-политички пожелни одговори во комунистичката ера под програмата „Братство и единство“ на Тито. Но, големиот број на етничко-мешани бракови во регионот, сепак, го поткрепува овој наод.¹³⁸ Податоците од пописот на населението од 1991 година укажуваат на тоа дека 36% од браковите во Босна и Херцеговина биле етничко-мешани бракови.

---

¹³⁶ Fatić A., *Međunarodni krivični tribunal za bivšu Jugoslaviju u savremenoj diplomatiji*, *Međunarodni problemi*, vol. 54, br. 1-2, Beograd 2002., str. 50

¹³⁷ Pantić, D., *Jugoslavija na kriznoj prekretnici* (Beograd: Institut Drustvenih Nauka, 1999).

¹³⁸ Petrović, R., *Etnički mesani brakovi u Jugoslaviji* (Beograd: Institut za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta, 1985)

Како тогаш да се разбере екстремната ксенофобија и националистичката реторика која се разви во двете децении по смртта на Тито?

Дел од одговорот на ова прашање лежи во распаѓањето на комунистичката идеологија во поранешна Југославија, што зад себе остави празнина во системот на вредности на општеството. Со оглед на тоа дека политичките и идеолошки транзиции обично се карактеризираат со социјална несигурност, не е зачудувачки дека, како што вели Реалистичката теорија за конфликтот¹³⁹, националните групи во регионот својата безбедност и сигурност ја бараат кај група луѓе со слични грижи. Ваквите сличности најлесно можат да се најдат кај припадниците на сопствената националност, па затоа национализмот претставување и најдиректен пат кон безбедноста. Како резултат на тоа, идеологијата базирана врз етноцентризам се појави и ги замени општествените вредности наметнати под комунистичко владеење. Освен тоа, дистрибутивната економија на социјалистичкиот систем подразбиташе дека за да се добие најголемиот дел од овој процес потребна е блискост со владејачката елита и/или членство во доминантната општествена група (партија, клан, етничка група). Кога доминантната група - комунистичката партија - почна да се распаѓа, обичните граѓани почнаа да размислуваат на која нова група да и се придружат. Со ваквото зачленување, борбата за доминантност на група стана неизбежна.

Вториот дел од одговорот на горенаведениот прашање лежи во авторитаризам. Патријархалната традиција проследена со педесет години на комунистичко владеење го задушија развојот на било какви нови идеи кои би биле спротивни на официјалната идеологија. Југословенското општество стана се повеќе и повеќе авторитарно. На пример, студии во 1970 со помош на мерката за авторитаризам - скала F¹⁴⁰ - дојдоа до резултати кои беа меѓу највисоките во светот. Во таквото општество, авторитарната перспектива е придружена со длабока пасивност, бидејќи обичните луѓе чекаат инструкции за прифатливо размислување и однесување од моќната елита. Во 1980 година, комунистичките лидери, целосно свесни дека системот се распаѓа, облечени во нео-

---

¹³⁹Bobo, L. D., "Whites opposition to busing: Symbolic racism or realistic group conflict?", *Journal of Personality and Social Psychology*, 45

¹⁴⁰Adorno, T. W., Frenkel-Brunswik, E., Levinson, D., Sanford, R. N., *The Authoritarian Personality* (New York: Harper and Brothers, 1950).

националистичка облека и со тотална контрола врз медиумите, го искористија населението кое беше подготвено да ги почитува без резерва или критика. Ваквата авторитарна ригидност во поранешна Југославија заедно со сфаќањето на светот како „црн или бел“ придонесе кон забрзување на поделбата во спротивставени групи¹⁴¹, додека авторитарната агресија ја овозможи силата и суровоста на конфликтот. Заканата од конфликт како и самиот конфликт ја забрзаа поделбата на луѓето во безбедни хомогенизирани средини.¹⁴²

За да се разбере етничката дезинтеграција на поранешна Југославија, потребно е да се земат предвид две општествено-психолошки теории – Теоријата на општествен идентитет¹⁴³ и теоријата на само-категоризација.¹⁴⁴ Овие две теории го концептираат тоа како одредени општествени ситуации, во околности на замислена закана ја забрзуваат како групната кохезија така и диференцијацијата -атрибути кои ја зајакнуваат перцепцијата дека „ние“ сме подобри од „нив“. Процесот служи за зајакнување на позитивниот идентитет на членовите на групата, кое пак резултира во повисоко мислење за самиот себеси. Овој феномен е докажан повеќе пати во текот на годините во лабораториите на социјалните психолози и овозможува увид во брзината со која еден мултикултурен народ, којшто релативно добро функционира, може да се распадне под политичка манипулација.

3. Фактори кои промовираа поделба

Многу е пишувано за улогата на медиумите за време на последните војни во поранешна Југославија. Во месеците пред започнување на војната во јуни 1991 година, печатените и електронските медиуми постојано промовираа етничка хомогенизација, а потоа продолжија да играат улога на воени поттикнувачи..

---

¹⁴¹Улогата на авторитаризмот во процесот на хомогенизација на групи е истакната во неколку социо-психолошки студии, како на пример во Duckitt, J., "Authoritarianism and group identification: A new view of an old construct", *Political Psychology*, 10 (1989): 63-84; Perreault, S., Bourhis, R. Y., "Ethnocentrism, social identification, and discrimination", *Personality and Social Psychology Bulletin*, 25 (1999): 92-103

¹⁴²Види на прим *ep* Levine, R. A. & Campbell, D. T., *Ethnocentrism: Theories of Conflict, Ethnic Attitudes and Behavior*, New York: Wiley, 1972)

¹⁴³Tajfel, H., Turner, J., "An integrative theory of intergroup conflict", in W. Austin & S. Worchel, eds., *The social psychology of intergroup relations* (Monterey, CA: Brooks/Cole, 1979), pp. 33-48

¹⁴⁴Turner, J. C., Hogg, M. A., Oakes, P. J., Reicher, S. D., Wetherell, M. S., *Rediscovering the Social Group: A Self-Categorization Theory*, (Oxford: Blackwell, 1987).

Не само што ги разбудија сеќавањата за злосторствата од минатото, извршени за време на Втората светска војна, туку и погрешно ја информираа јавноста со цел да се шири страв од „непријателската“ етничка група.¹⁴⁵

Заедно со медиумите, комунистичко-националистичкото лидерство почнаа да промовираат активности дизајнирани за претварање на апстрактен страв во голема закана. Во текот на судењето на Слободан Милошевиќ пред МКСЈ беа предочени докази за бројни акции на српската тајна полиција кои имаа за цел да испровоцираат меѓуетнички конфликти. На пример, во март 1992 година, локалните власти во Сараево уапсија вооружена група на срби снабдени со симболи на сите три етнички групи, кои делеле флаери предупредувајќи ги сите три етнички групи за „опасноста од другите две“ групи, и повикувајќи ги да земат оружје в рака да се бранат.¹⁴⁶

Други автрои, пак сметаат дека покрај медиумите, постојат и други три фактори кои ја промовираа поделбата на одреден начин. Имено, тие наведуваат дека еден од нив е пропаста на идеологијата на социјализмот врз која се темелеше југословенскиот политички идентитет по Втората светска војна. Со оглед на тоа дека југословенскиот социјализам беше изразито антинационалистички, национализмот се појави како негова главна алтернатива. Впрочем, по обединувањето на двете германски држави во октомври 1990 година, социјалистичкото движење пропадна во цела источна Европа, а врз начелото на национализмот потоа, на почетокот на деведесеттите години, во Европа се распаднаа уште три држави а на нивните територии се формираа 24 нови држави (заедно со најновата, Косово). Уште најмалку толку територии во еден момент беа прогласиле независност, од никого признаена; во Југославија имаше пет такви територии.¹⁴⁷

Друг фактор е и воведувањето на демократијата во нејзиниот најпримитивен облик кој се сведува на броење гласови без каква било заштита за малцинствата и за неприлагодливите поединци. Со оглед на тоа дека во СФРЈ никој не беше

---

¹⁴⁵Thomson, M., *Forging War: The Media in Serbia, Croatia, Bosnia & Herzegovina* (Luton: University of Luton Press, 1996).

¹⁴⁶ Vojin Dimitrijevic, mr Vidan Hadži-Vidanovic, mr Ivan Jovanovic, Žarko Markovic, dr Marko Milanovic, HAŠKE NEDOUVICE: Poznato i nepoznato o Međunarodnom krivičnom tribunalu za bivšu Jugoslaviju. Beogradski centar za ljudska prava, Dosije studio, Beograd, 2013

¹⁴⁷ Филип Шварм, Тамара Сроза и Биљана Васик - Југословенска народна армија 1989 - 1992, кратка историја на распадот: Партиска армија, објавен во Време број 562, 11. октомври 2001

мнозинство (најбројниот народ, Србите, 1991 година сочинуваа 36,3% од вкупното население), националистичките политичари лесно можеа да заклучат дека демократија на југословенско ниво не им одговара бидејќи не постојат никакви гаранции дека тие ќе излезат како победници. Затоа новите држави се формираа според принципот: подобро помала држава во која ние сме мнозинство, отколку поголема каде што сме малцинство.

Уште еден многу важен фактор во процесот на распаѓањето на СФРЈ е однесувањето на националистичките елити во речиси сите републики, но пред сè во Србија, Хрватска и Словенија. Новите власти брзо го прифатија национализмот како нова легитимација за владеење. Распадот на земјата им овозможи шанса да станат основачи, татковци и владетели на новите држави.

Генерал Вељко Кадиевиќ, генерал на армијата ЈНА, последен министер за одбрана на Социјалистичка Федеративна Република Југославија (Сојузен секретар за одбрана, истовремено началник на Штабот на Врховната команда на вооружените сили на СФРЈ) во периодот на нејзиниот распад од 1988 година до 1992 година, командант на војската која остана без држава, кој почина на 2. ноември во Москва, во 2001 година кога и му стигна повик за сведочење од Хашкиот суд, вината за распадот на Југославија главно ја гледал во улогата на меѓународниот фактор, во уставното уредување од 1974-та според кое ЈНА остана без држава, повампирувањето на национализмот, и во распадот на еднопартискиот социјалистички систем со кој се идентификуваше и со кој се поврзуваше судбината на една земја.¹⁴⁸

4. МКСЈ, мирот и помирувањето

Пред разгледување на односот меѓу работата на МКСЈ и процесот на помирување, треба да се напомене дека во научната литература, помирувањето

---

¹⁴⁸Veljko kadijevic, *Moje viđenje raspada, Vojska bez drzave, Politika, izdavacka delatnost, Beograd, 1993*

често се идентификува како предуслов за стабилен мир и со тоа суштински дел од процесот на градење на мир по решавање на конфликтот.¹⁴⁹

Оттука, се поставува прашањето дали е можно да се постигне стабилен мир без помирување? Имено, не треба да се претпостави дека крајот на секој конфликт ќе биде проследен со помирување. Некои научници тврдат дека во историјата постојат многу примери на граѓански, внатрешно-државни и меѓудржавни конфликти кои завршиле без последователни процеси на помирување, но каде што поранешните непријатели се уште се во можност да живеат еден со друг во релативен мир. Едно објаснување за ова е тоа што порано повеќето војни во светот завршиле со победник и поразена страна, којашто откако ја изгубила војната немала друг избор освен да ги прифати условите на мирот.¹⁵⁰ Историјата на Европа, сепак, укажува на тоа дека диктатот на Победникот може - но не мора - да доведе до стабилен или траен мир. Корисни примери за споредба овозможуваат двете светски војни. Третманот на Германија од страна на победничките држави по Првата светска војна, вклучуваше и огромен репаративен пакет којшто му беше наметнат на Германија. Тој го осиромаша и понижи народот и го отвори патот за подемот на Хитлер и почетокот на Втората светска војна. Од друга страна, по завршувањето на Втората светска војна државите победнички ја вклучија Германија во Маршал планот, што придонесе Германија да стане просперитетна демократска држава и еден од главните столбови на ЕУ.

Понатаму, треба да се одговори и на прашањето за тоа дали помирувањето треба да се третира на ниво на државата или општеството, односно дали помирувањето претставува спонтан процес „од надолу кон врвот“, кој се однесува на емоционалното или психолошкото помирување, или пак планирана социо-политичка стратегија, „од врвот-надолу“, во која важна улога треба да одиграт националните политички и интелектуални елити? Таканаречените „реалисти“ од академската елита која се занимава со ова прашање тврдат дека суверените држави се главните актери во меѓународните односи и дека затоа помирувањето треба да се адресира на ниво на држави. Од

---

¹⁴⁹ S. Kaufman, 'Escaping the Symbolic Trap: Reconciliation Initiatives and Conflict Resolution in Ethnic Wars', *Journal of Peace Research*, 2006, 201.

¹⁵⁰ M. Ross, 'Ritual and the Politics of Reconciliation', in *From Conflict Resolution to Reconciliation*, Bar-Siman-Tov, Yaacov, Oxford: OxfordUniversity Press, 2004: 202.

друга стрна, таканаречените „либерали“, тврдат дека помирувањето засега лични односи или верски искуства на поединци или помали групи, и како такво треба да се адресира на ниво на општеството. Според нив, општественото помирување е единствениот процес кој може да ги натера луѓето да го овековечат значењето на мирот и потоа да го поддржат истиот.¹⁵¹

Трет фактор кој треба да се земе впредвид е тоа дали на помирувањето треба да се гледа како процес или како цел која треба да се постигне. Оние кои на помирувањето гледаат како социо-емоционална појава сметаат дека помирувањето е крајна цел и завршна фаза на процесот на миротворење.¹⁵² Оние пак кои гледаат на помирувањето како процес, нагласуваат дека преку овој процес доаѓа до значајни промени на мотивацијата, целите, верувањата, ставовите и чувствата кај повеќето припадници на групата, и дека ваквите промени треба да бидат земени во предвид. Има и такви кои помирувањето го сметаат истовремено како исход и процес, т.е. *“местото каде што сакаме да стигнеме и нашето патување до тоа место”* (Lederach 1999:24). Прогресивниот карактер на помирувањето укажува на тоа дека тоа непрекинато се развива и менува форма, и ваквата флуидност го прави скоро невозможно неговото прецизно дефинирање. Неговата еластичност како концепт лесно може да асоцира на други слични концепти како на пример мир, коегзистенција и прошка.

4.1. Модели на помирување

Непостоењето физичко насилство во едно општество не говори многу за меѓучовечките и односите меѓу заедниците во едно општество. Со други зборови, не мора да значи дека таму каде што нема физичко насилство, задолжително постои помирување.

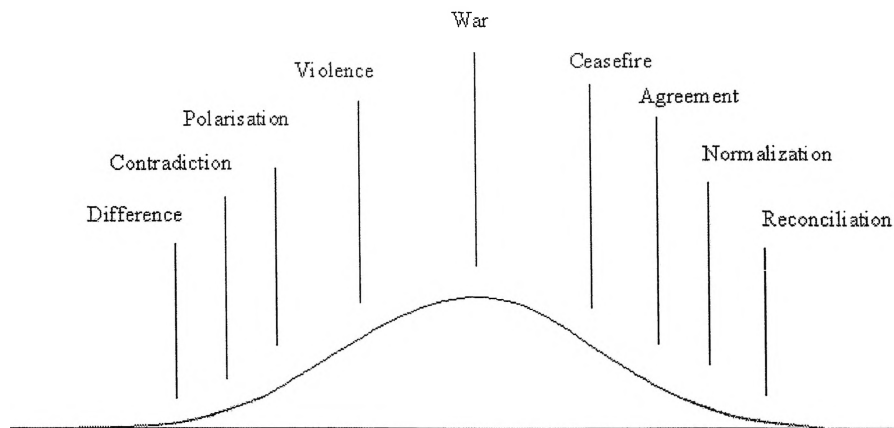
Студиите за конфликтот нудат корисна анализа на динамиката на пред-конфликтниот, конфликтниот и пост-конфликтниот процес. Во пост-конфликтниот процес, како предуслов за постигнување на помирувањето се

---

¹⁵¹Hermann, 2004, 43.

¹⁵²Bar-Siman-Tov, 2004, 47.

наведуваат следните фази: прекин на огнот, постигнување договор и нормализација.

Извор: Модел на ескалација и де-ескалација на конфликт (Ramsbotham, Woodhouse and Miall 2005, 9)

Ваквиот модел, иако корисен до некој степен, не го покрива концептот на транзициска правда. Во последните неколку години, улогата на транзициската правда во постконфликтните општества се здобива со се поголемо значење. Во многу случаи каде што конфликтот се завршил со помош на надворешна интервенција се вршеле и напори за воспоставување на разни механизми на транзициска правда. Сепак, реалностите на постконфликтните општества низ целиот свет укажуваат на фактот дека не постои ефикасен рецепт за тоа како општествата треба да се справат со наследството од масовни злосторства и политичко насилство од минатото. Стручната литература за транзициска правда се занимава со начинот на кој една држава или општество се справува со наследството на масовни злосторства или долгогодишни кршења на човековите права.

ОН ја има усвоено следната дефиниција на поимот транзициска правда: „Поимот транзициска правда опфаќа цел спектар на процеси и механизми поврзани со обидите на општеството да се помири со наследството на масовни

злоупотреби, со цел да се утврди одговорност, обезбеди правда и постигне помирување.¹⁵³

Транзициската правда не се однесува само на казнена или ретрибутивна правда, туку и на други концепти на правдата, како на пример, ресторативна правда, историска правда, репараторна правда, административна правда, уставна правда, итн.

Во пракса е тешко да се направи разлика меѓу концептите помирување и транзициска правда, бидејќи и двата користат механизми на индивидуално, колективно и државно ниво кои се занимаваат со прашања на трауми, мир, правда, вистина, прошка и милост.

Во овој правец, еден користен концепт претставува расчленувањето на помирувањето во четири елементи¹⁵⁴, имено: Мир, Правда, Вистина и Милост.

Извор: Lederach, 1997, 30.

¹⁵³ United Nations Security Council, The Rule of Law and Transitional Justice in Conflict and Post-Conflict Societies: Report of Secretary General, S/2004/616, 23 August 2004, 4.

¹⁵⁴ Lederach, 1997, 30.

4.1.1. Помирување преку Мир

Кога го објаснува значењето на Мирот, Ледерах нагласува дека во пост-конфликтните општества меѓу поранешните завоени страни не постои доверба, па така за да се спречи повторувањето на насилството, потребно е да се креираат структури и механизми прифатени заеднички од сите страни на конфликтот.¹⁵⁵ Во овие мерки се опфаќаат и демобилизацијата на воените сили, демилитаризацијата и разоружувањето, кои би требало да придонесат кон градење на взаемна доверба и позитивна перцепција на спротивната страна, како и на чувство на безбедност.¹⁵⁶

Како предуслови за стабилен мир се сметаат и демократизацијата, која меѓу другото ги опфаќа човековите права, правото на политичко организирање и изразување, и владеењето на законот, како и економскиот развој, којшто според некои автори придонесува кон елиминирање на дискриминациите и нерамноправностите од минатото.¹⁵⁷

4.1.2. Помирување преку Вистина

Разните страни на конфликтот имаат и разни искуства, чувства и размислувања за конфликтот. Затоа, природно е да се очекува дека жртвите ќе се трудат да ја обелоденат вистината за злосторствата познати за нив, додека извршителите на злосторствата ќе се обидуваат да ја негираат или искриват вистината.

Конкурентните и често котрадикторни нарации можат негативно да влијаат врз процесот на помирување, па дури и да поттикнат нови конфликти. Во голем број постконфликтни општества, постојат најмалку две вистини кои го пронаоѓаат патот до колективното сеќавање и историските учебници.¹⁵⁸ Затоа во некои постконфликтни општества (Ел Салвадор, Чиле, Гватемала и Јужна Африка на пример) се воспоставија комисии за вистината. Иако критикувани за нивниот потенцијал да ги остават отворени старите рани за предолго време,

---

¹⁵⁵Lederach, 1997: 28.

¹⁵⁶ *From Conflict Resolution to Reconciliation*, Bar-Siman-Tov, Yaacov, Oxford: Oxford University Press, 2004: 23, 85.

¹⁵⁷ Bar-Tal and Bennink, 2004, 26.Rothstein, 1999, 12.

¹⁵⁸ Kriesberg, 2004, 82-83.

ваквите комисији се сметаат за искрен обид да се постигне помирување меѓу заедниците на постконфликтните општества каде бројот на злосторниците е толку голем што казнените системи не се во можност да ги процесираат сите од нив. Комисиите за воспоставување на вистината можат да функционираат само ако ги вклучуваат и нарациите на жртвите, и тие на извршителите. Се разбира, секогаш постои ризикот дека извршителите нема да ја кажат целата нивна вистина поради страв од кривично гонење за признатите извршени злосторства. Сепак, дури и како нецелосни, нарациите на извршителите на злосторствата, кои обично не постојат во историските и други записи за конфликтите, значително ги надополнуваат вистините за конфликтите.

4.1.3. Помирување преку Милост

Милоста најчесто се опишува како комбинација на елементите Прифаќање, Прощка, Поддршка, Сочувство и Исцелување¹⁵⁹. Се поаѓа од претпоставката дека жртвите се спремни да простат и започнат дијалог со извршителите кои пак се спремни да ја кажат вистината и да се покајат.¹⁶⁰ Многу системи на казнена правда овозможуваат признавање на вина: обвинетото лице има право да се изјасни за виновен во врска со обвиненијата против него, и со тоа да изнуди намалување на казната. Се работи за техничко-правно прашање кое не бара да се докаже дали признавањето на вината е вистинско признавање на вината и искрен чин на каење од страна на сторителот, или пак чин мотивиран од лични интереси, во овој случај намалување на казната. Вакви договори помеѓу обвинителството и обвинетиот за признавање на вината се постигнале и во МКСЈ. Имало такви кои според оценувањата на академската елита биле неискрени, предводени од цинични лични интереси (примерот на Билјана Плавшиќ која ја призна вината со цел да издејствува намалување на казната, што на крајот и се случи), но и навистина искрени и добронамерни (примерот на Милан Бабиќ кој ја призна вината и искрено сакаше да му помогне на Обвинителството во воспоставување на фактите. Неговото сведочење беше од големо значење за докажувањето на криминалните намери на Слободан

---

¹⁵⁹ Види Табела, стр. 113, извор Lederach, 1997.

¹⁶⁰ Lederach, 1997, 28.

Милошевиќ). Сепак, признавањето на вината од страна на обвинети пред МКСЈ не најде на некаква спремност на жртви или сторители за помирување преку Милост.¹⁶¹

4.1.4. Помирување преку правда

За многу теоретичари, правдата е еден од основните компоненти на помирување. Постои концензус дека секое чувство на неправда во постконфликтните општества може да доведе до разгорување на жарот на конфликтот, додека чувството за правда претставува основа за стабилно и мирно општество.¹⁶² Сепак, во литературата за помирувањето правдата не е јасно дефинирана, дали таа се однесува на ретрибутивна, ресторативна, транзициска или историска правда.¹⁶³

5. Концептот помирување - Дефиниции

Во секојдневниот говор, зборот помирување се употребува како да е самообјаснувачко неговото значење, но кога се обидуваме да го дефинираме, очигледно дека поимот не е толку јасен и лесен за дефинирање. Не постои академски концензус за тоа кока да се дефинира поимот помирување. Некои автори го нарекуваат „двосмислен поим“ (Стовер 2007:117), некои други „нејасен и спорен поим“ (De Grieff 2007:127), а други пак „апстрактен поим“ (Charman 2009:144).

Разни автори кои се занимаваат со прашањето на помирувањето поаѓаат од разни негови дефиниции, кои глобално се делат на прости и сложени. Простите дефиниции претежно го дефинираат помирувањето како процес на подобрување на односите помеѓу заедниците до таа мера која му овозможува на општеството да функционира нормално (без конфликт). Сложените пак го

---

¹⁶¹ Geoffrey Nice, 'Zločin i kazna: zašto je haška osuđenica za ratne zločine prerano oslobođena', DANI, 20 November 2009.

¹⁶² Kriesberg, 2004,83-84.

¹⁶³ Bloomfield, 2003,97.

дефинираат помирувањето не само како процес на подобрување на односи, туку и како процес на повторно градење на тие односи и тоа на подлабоко ниво. Постои широк концензус дека ваквото повторно градење на односи не може да се случи без „промена на психолошката оријентација кон другиот“ (Staub et al, 2005:301), т.е. без рехуманизација која се постигнува преку емпатија и доверба.

Во продолжение наведени се неколку дефиниции на помирувањето.

Присилиа Хајнер го дефинира помирувањето како градење или повторно градење на односи во сегашноста коишто не се прогонувани од конфликтите и омразата од минатото. За да утврди дали процесот на помирување е започнат во постконфликтно општество, Хајнер насочува на три обсервации:¹⁶⁴

1. како минатото е интегрирано и како за него се зборува меѓу поранешните непријатели
2. дали односите се базираат врз сегашноста или минатото
3. дали се помириле контрадикторните верзии за минатото, и тоа не во една вистина за минатото, туку во верзија која не се основа врз лаги и негирање.

Даниел Бар-Тал го дефинира помирувањето како психолошки процес за формирање на траен мир. Во овој процес, непријателите од минатото доаѓаат до взаемно признавање и прифаќање, инвестираат интереси и цели во развојот на мирољубиви односи, чувствуваат меѓусебна доверба, имаат позитивни ставови еден кон друг, и ги зимаат во предвид потребите и интересите на другата страна.¹⁶⁵

Џон Пол Ледерах (John Paul Lederach) го дефинира помирувањето како нешто што се состои од две компоненти - фокус и локус.¹⁶⁶ Фокусот на помирувањето се однесува на градење нови и добри односи меѓу поранешните непријатели. Според овој автор, односите се истовремено предизвикувач и решение за конфликтот. Како локус, помирувањето претставува простор, место или

---

¹⁶⁴ Hayner, *Unspeakable Truths: Confronting State Terror and Atrocity*, p 161.

¹⁶⁵ Daniel Bar-Tal, speech held at the “Stockholm International Forum: Truth, Justice and Reconciliation”, April 23–24, 2002.

¹⁶⁶ John Paul Lederach, *Building Peace: Sustainable Reconciliation in Divided Societies* (Washington, D.C.: United States Institute of Peace Press, 1997), p 30.

локација на средба меѓу страните на конфликтот. Во овој простор, траумите од минатото и надежта за иднината треба да се формулираат и спојат преку заедничко разгледување на прашањата на вистината, простувањето, правдата и мирот.

Хуго ван дер Мерве од Центарот за проучување на насилство и помирување во Кејп Таун, Јужна Африка, го дефинира помирувањето како „збир на иницијативи кои ги доближуваат или вклучуваат двете страни во потрага за промени во однос на идентитетот, вредностите, ставовите и моделите на интеракција, кои водат кон односи на соработка“.¹⁶⁷ Ван Дер Мерве го истражува помирувањето од три различни димензии:

1. сфери на односи (во врска со идентитетот, вредностите, ставовите и однесувањето),
2. суштински компоненти на помирувањето (правда, вистина, исцелување и безбедност), и
3. нивоа на помирување (национално, во заедница и индивидуално).

Во својот прирачник за помирувањето, Меѓународниот институт за демократија и помош при избори (ИДЕА, Стокхолм) го дефинира помирувањето како „процес низ кој општеството се движи од поделено минато кон заедничка иднина“.¹⁶⁸ Според ИДЕА, развојот на демократските норми во пост воените општества е од фундаментално значење за овој процес, бидејќи структурната неправда создава основи за нов конфликт.

Хизкиас Асефа (Hizkias Assefa) тврди дека помирувањето се разликува од сите други механизми за ракување со конфликти по пат на својата методологија:

„Во суштина, помирувањето значи доброволна иницијатива на страните на конфликтот да ја признаат сопствената одговорност и вина. Страните не треба да ги комуницираат само своите жалби за делата на непријателската страна,

---

¹⁶⁷ Hugo van der Merwe, “The Truth and Reconciliation Commission and Community Reconciliation: An Analysis of Competing Strategies and Conceptualizations” (George Mason University, 1999).

¹⁶⁸ David Bloomfield, “Reconciliation: An Introduction,” in *Reconciliation after Violent Conflict: A Handbook*, ed. David Bloomfield (Stockholm: International IDEA, 2003), p 4.

туку и самите да размислат за сопствената улога и однесување во динамиката на конфликтот.¹⁶⁹

6. Аспекти на помирување

Во продолжение на овој дел ќе бидат подетално анализирани некои од поединечните аспекти на помирувањето, како што се: социо-културниот аспект, економскиот аспект, политичкиот аспект, психолошкиот аспект, и правниот аспект, како и односот демократија-помирување.

6.1. Социо- културен аспект

Културата претставува богат и комплексен спој на ставови, верувања, и однесувања во однос на сè во едно општество, од храна па се до уметност, политика и религијата.

Културата го обликува начинот на кој гледаме и мислиме за самите себеси и другите. Насилството, стравот и омразата за време на една војна резултираат во оживување на стари митови и стереотипи за објаснување на сопственото нечовечко однесување или однесувањето на други групи, со цел да се оправдат извршените злосторствата за време на вооружениот конфликт. Во постконфликтните општества, општественото и културно платно е проткаено со вакви верувања. Тие можат да се видат во начинот на кој се опишува историјата, во образованието, медиумите, итн. За да се живее во мир, ваквите верувања треба да се трансформираат. За жал не постои универзална метода за да се тоа постигне.

Потрагата за одржлив мир во едно постконфликтно општество мора да започне од сопствените корени, при што од надвор треба да се присвои сето она што може да биде од корист, но самата трансформација општеството треба да ја базира врз сопствениот уникатен сет на традиции и културно наследство.

---

¹⁶⁹ Hizkias Assefa, "The Meaning of Reconciliation," in *PeopleBuilding Peace: 35 Inspiring Stories from around the World*, ed. Paul van Tongeren (Utrecht: European Centre for Conflict Prevention, 1999).

6.2. Економски аспект

Економскиот развој е од суштинско значење за помирувањето. Конкретно, комисиите за вистината низ целиот свет ја нагласуваат важноста на економска компензација на жртвите. „Помирувањето мора да оди рака под рака со економската правда“,¹⁷⁰ вели Алекс Бораине. Луѓето што преживеале злочини и неправда честопати немаат пристап кон образование, работа, право на стан и здравствено осигурување. Во овој правец, Роберт Ротберг вели „репарацијата и компензацијата го зајакнуваат владеењето на правото, помирувањето и целокупниот процес на институционални реформи.“¹⁷¹ Парите никогаш не можат да ја надоместат смртта на најблиските, но можат да им помогнат на преживеаните членови на семејството да изградат подобар живот, како и да послужат како едно официјално симболично извинување.¹⁷²

6.3. Политички аспект

Во нивниот прв систематски обид за истражување на помирувањето на национално и политичко ниво, Лонг и Бреке го испитуваат присуството или отсуството на „настани на помирување“ по еден вооружен граѓански конфликт и последователните односи меѓу поранешните непријатели.¹⁷³ Според нив, во „настани на помирување“ спаѓаат:

- ✓ средби меѓу високи претставници на поранешните спротивставени фракции;
- ✓ јавна церемонија, која ја покриваат сите национални медиуми; и
- ✓ ритуално или симболично однесување кое укажува на мир.

---

¹⁷⁰Alex Boraine беше заменик претседавач на Комисијата за Вистина и Помирување во Јужна Африка во периодот 1995–1998. Цитатот е земен од неговиот воведен говор од “Stockholm International Forum: Truth, Justice and Reconciliation”, April 23–24, 2002.

¹⁷¹Robert I. Rotberg, “Truth Commissions and the Provision of Truth, Justice, and Reconciliation,” in *Truth V Justice: The Morality of Truth Commissions*, ed. Robert I. Rotberg and Dennis Thompson (Princeton, N.J.: Princeton University Press, 2000), p 12.

¹⁷²Hayner, *Unspeakable Truths: Confronting State Terror and Atrocity*, стр. 170.

¹⁷³Long and Brecke, *War and Reconciliation: Reason and Emotion in Conflict Resolution*.

Проучувајќи примери од сите земји кои поминале низ граѓански војни во 20-тиот век, Лонг и Бреке дојдоа до заклучок дека во 64% од земјите во кои имало „настани на помирување“ не се повторило насилен конфликт. Од друга страна пак, само во 9% од земјите во кои немало „настани на помирување“, војната не се повторила. Ваквиот заклучок ја закрепува идејата дека политичките обиди за помирување по еден внатрешен конфликт се од суштинско значење во потрагата за оддржлив мир.

6.4. Психолошки аспект

Истражувањата за траумите покажале дека е од голема важност да се лечат трауматските рани и да се спречи нивното зацементување во физичкото и психичко здравје на жртвите на траума, за да им се овозможи понатамошен нормален живот. Жртвите на мачење и други нехумани дела честопати имаат чувство дека никој не би поверувал во нивните искази, затоа што тоа им го говореле сторителите на тие дела.¹⁷⁴

Затоа, раскажувањето на сопствените искуства од насилни настани пред некого што навистина слуша е од голема важност. Раскажувањето на трауматските искуства кои често зад себе оставаат чувство на длабоко понижување, срам и вина, е еден тежок и болен процес. Затоа е од голема важност како се развива процесот на раскажување и слушање, при што жртвата треба да е свесна дека самото раскажување не води веднаш до исцелување.

6.5. Правен аспект

За многу теоретичари, правниот аспект е еден од основните компоненти на помирувањето. Постои консензус дека секое чувство на неправда во пост-конфликтните општества може да доведе до разгорување на жарот на конфликтот, додека чувството на правда претставува основа за стабилно и

---

¹⁷⁴Lone &Montgomery Jakobsen, Edith, “Treatment of Victims of Torture,” in An End to Torture: Strategies for Its Eradication, ed. Bertil Dunér (New York: Zed Books, 1998).

мирно општество.¹⁷⁵ Сепак, во литературата за помирувањето правниот аспект не е јасно дефиниран дали тој се однесува на ретрибутивна, ресторативна, транзициска или историска правда.¹⁷⁶

Како и секогаш со општествените науки, феномените кои се предмет на едно истражување, во овој случај помирувањето, не се прецизни и константни. Напротив, тие се мошне нејасни и сеопфатни процеси кои наложуваат постојано научно истражување. Но, тоа што е задничко за сите горенаведени дефиниции се следниве три аспекти:¹⁷⁷

- ✓ Помирувањето подразбира меѓусебно признавање на минатите страдања (меѓу поранешните непријатели)
- ✓ Помирувањето подразбира промена од деструктивни модели на интеракција меѓу поранешните непријатели во конструктивни односи, ставови и однесување.
- ✓ Помирувањето е процес кон оддржлив мир.

6.6. Помирувањето и демократијата

Од прагматична гледна точка, најдобра форма на постконфликтно владеење е демократијата. Винстон Черчил изразува сличен прагматизам кога вели дека „Демократијата е најлоша форма на владеење, освен сите оние други форми кои се испробани од време на време“. Таа можеби не е совршена, но во еден несовршен свет е најдобрата опција со која располагаме. Со се поголемото прифаќање на универзалните човекови права како основни начела на владеење, се повеќе и повеќе е јасно дека демократијата е најефективниот начин за имплементација на начелата на еднаквост, застапување, учество, одговорност, и слично. Секако дека секоја демократија е уникатна во поглед на некои свои аспекти, зависно од контекстот, културата и вредностите на едно општество, но сите демократии ги имаат овие начела како основни.

---

¹⁷⁵Kriesberg, 2004,83-84.

¹⁷⁶Bloomfield, 2003,97.

¹⁷⁷Weitekamp, Elmar, “From ‘Instant’ Justice Till Restorative Justice: In Search of New Avenues in Judicial Dealing with Crime”, Changes in Society, Crime and Criminal Justice in Europe, Vol. I, Crime and insecurity in the city, Kluwer law international, The Hague, 1995.

Покрај тоа, демократијата е единствена од формите на владеење по нејзиниот капацитет за менаџирање на конфликти. Во постнасилен или постконфликтен контекст, демократијата претставува еден систем на менаџирање на разлики без да се прибегне кон насилство. Разликите во мислења, верувања, идеологија, култура, итн, се природен дел на секое општество. И самиот конфликт произлегува од таквите разлики. Но, наместо да се искоренат или отстранат истите, демократијата функционира како процес преку кој разликите се истакнуваат, признаваат и решаваат на начин којшто им овозможува да постојат без да го загрозат системот како целина. Со други зборови, демократијата претставува систем за менаџирање на конфликти, и како таква вклучува дебати, аргументации, несогласувања, компромиси и соработка, а сето тоа во рамките на системот кој им дозволува на спротивставените ставови да коегзистираат без да се прибегне кон насилство. Се разбира, понекогаш демократијата не успева, но повеќето примери од светот укажуваат на фактот дека таа е најуспешна во споредба со други алтернативи.

Со промените во природата на насилниот конфликт кои настанаа по завршувањето на Студената војна, демократијата станува уште порелевантна, бидејќи за разлика од претходниот модел на меѓудржавни конфликти помеѓу две или повеќе држави, денес повеќето насилни конфликти започнуваат како внатрешни или интра-државни, т.е. како внатрешни судири во рамките на една држава, како на пример: граѓански војни, угнетувања на малцинства, востанија, етнички или верски ривалства, перцептирана нееднаквост во користењето на ресурсите, итн. Решавањето на интрадржавни конфликти воглавно не бара нови или реформирани владини структури кои не ги искорнале разликите за кои страните во конфликтот се бореле, туку структури кои се дизајнирани да ги менаџираат тие разлики мировно, преку процес на преговарање. Денес, најпопуларниот начин на изградба на таков систем е да се основа врз начелото на почитување на човековите права во форма на демократски структури. Една функционална демократија се гради врз двојн темели: збир на праведни процедури за мирно решавање на прашањата кои го делат општество (политички и социјални структури на владеење) и збир на работни односи меѓу разните групи кои го сочинуваат општеството. Општеството не може да развие такви работни односи доколку структурите не се праведни, и обратно: колку и

да се праведни, структурите не можат да функционираат правилно доколку не постои минимален степен на соработка во односите помеѓу различните групи кои го сочинуваат општеството.¹⁷⁸

Затоа може да се заклучи дека односите се важни, ако не и најважни. И токму во овој момент во игра стапува помирувањето.

Во таканаречените постконфликтни општества, моделот што се појавува е тој каде страните преговараат договор во форма на нови структури за управување. Речиси секогаш, овие структури се демократски. Така, поранешните непријатели - често со долга историја на насилство меѓу нив - се соочуваат со предизвикот на спроведување на новите структури формирани преку преговори, коишто ќе ги менаџираат разликите врз основа на минимална соработка. Една од најголемите пречки за таквата соработка е тоа што, поради насилното минато, нивните односи се базирани врз антагонизам, недоверба, непочитување и најверојатно повредени чувства и омраза. Ваквиот почеток тешко може да се нарече рецепт за оптимизам, без разлика на ефикасноста или совршеноста на новата структура.

Оттука и итната потреба да се адресира прашањето на ваквите негативни односи. Не се мисли на тоа дека непријателите треба да се натераат да се сакаат еден со друг, туку да се поттикне минимална основа врз која ќе може да се развие одреден степен на соработка и взаемна доверба помеѓу нив. За да го постигнат тоа, тие треба да ги испитаат и разгледаат нивните претходни односи и насилно минато. Помирување е токму тој процес. Додека демократскиот компромис произведува решенија во однос на спротивставени прашања, помирувањето се однесува на *односите* помеѓу оние кои ќе треба да ги имплементираат таквите решенија. Ова се однесува не само на политичарите и договарачите на компромисот, туку на целата популација. Односите што треба да се решат не се само тие меѓу пратеници или лидери, туку меѓу цели заедници. Зедниците се тие кои треба да почнат да ги преориентираат негативните и антагонистички односи од времето на војната во односи на соработка кои почиваат врз взаемна почит. Ниту најдобрите демократски

---

¹⁷⁸ The UN International Criminal Tribunals – The former Yugoslavia, Rwanda and Sierra Leone, William A. Schabas, Cambridge University Press, 2006.

системи во светот не би биле способни да преживеат доколку нивните заедници немаат доверба во системот како целина како и меѓусебна доверба. Клучно за процесот на развивање на демократска култура е да се поттикнат потребните односи меѓу заедници, соседи, конституенти, поединци, и така натаму. Во овој смисол, помирувањето ја поткрепува демократијата преку развивање на работни односи потребни за нејзино успешно спроведување. Се разбира, и демократијата го поткрепува помирувањето. Многу автори во литературата за помирувањето постојано укажуваат на тоа дека помирувањето како процес на лекување на односи треба да се поткрепи од економска правда, и политичка и социјална поделба на власта. Демократија и помирувањето затоа се взаемно зависни една од друга.

Глава 4

Улогата на МКСЈ во процесот на помирување во земјите на поранешна Југославија

1. Помошта на меѓународните судови во помирувањето

Додека во правно-научните и академски кругови се дебатира за улогата на МКСЈ во процесот на помирување и воспоставување на траен мир, се јавува потребата за една многу подлабока расправа и анализа на тоа како меѓународните кривични судови можат да допринесат кон реализирање на овие пошироки цели.

Според аналитичарот Дејвид Толберт од Њу Јорк, искуството покажало дека со повикување на одговорност на оние кои извршиле сериозни злосторства, казнената правда демонстрира дека никој не е над законот и се раскрстува со злоставувањата и грозоморните злосторства од минатото. Преку кривично гонење на извршители на злосторства во многу општества се покажало дека човековите права мораат да се сфатат подеднакво сериозно, а со тоа жртвите да можат да се чувствуваат вистински заштитетни.

Меѓутоа, тој однос помеѓу помирувањето и механизмите на казнена правда, каков што е и МКСЈ, станал нејасен по воопштените расправи помеѓу судските службеници и останатите. Тврдењата дека овие правосудни установи можат на некој недефиниран начин да допринесат во процесот на помирување не се секогаш втемелени врз јасно разбирање на казнената правда, ниту пак имаат нормативна основа.

Иако Советот за безбедност на ОН во своите подоснешни документи го задолжува МКСЈ да допринесе кон воспоставување и одржување на траен мир во поранешна Југославија, тој никогаш не дефинирал како. Како еден суд формиран во време кога меѓуетничките конфликти во поранешна Југославија биле во полн ек (а дотогаш сеуште не биле извршени ниту најсверските злосторства, вклучувајќи го и геноцидот во Сребреница) може да послужи како

инструмент, односно средство за примирје? И подеднакво важно, каков концепт на помирување замислил Советот за безбедност? Овие прашања заслужуваат сериозна анализа, бидејќи претходни очекувања постоеле и во однос на други меѓународни судови.

Помирувањето за различни луѓе значи различно нешто. Во Латинска Америка, обидите на многу организации на цивилното општество за утврдување на одговорноста за масовните кршења на човековите права извршени за време на воените диктатури во седумдесетите и осумдесетите години, доведоа до цврсто уверување дека помирувањето станало синоним за неказливост и амнестија, префрлувајќи го товарот на прошката врз жртвите и допуштајќи им на мачителите и убијците да ја избегнат правдата.

Во Јужна Африка во раните деведесети години е применет еден друг пристап. Таму, Комисијата за вистина и помирување, на чело со Дезмонд Туту, заговарала простување и помирување, не само од прагматизам, туку и затоа што ваквите процеси ги отсликувале и вредностите кои се ценат во Африка.

Понатаму, освен различното значење на помирувањето за различните општества, помирувањето во контекст на меѓудржавни конфликти се разликува од помирувањето во контекст на директно насилство помеѓу заедници кои се отуѓиле како последица на граѓански војни или репресија.

Највпечатливиот пример на меѓудржавно помирување денес е секако тој на Франција и Германија. Овие две земји, некогаш силно непријателски настроени една кон друга (особено Франција, која цели три четвртини од векот била понижувана во три војни), дојдоа до помирување, но како? Делумно поради тоа што германското раководство ја призна својата вина и вложи огромни напори за радикална измена на својот однос кон француската држава (значи дошло до вистинско прифаќање на одговорноста), и делумно поради тоа што Франција, без оглед на својата болка и огорченост од доживеаните понижувања, увидела дека е потребно да започне да чекори по нов пат (приваќање на извинување и прошка).

И покрај некои формални извинувања на поранешни шефови на држави, до ваков процес во поранешна Југославија никогаш и не дошло. Извесни српски

политичари дури се и познати по негирање на фактот дека босанските срби навистина извршиле геноцид во Сребреница. МКСЈ ги утврдил фактите за геноцидот во Сребреница, а Меѓународниот суд на правдата (МСП) изрекол пресуда по тоа прашање, но очигледно ова не е доволно за да доведе до признание онакво какво што Германија и понудила на Франција.

Француско-германскиот пример можеби и не е во потполност релевантен за југоловенските околности, каде што некогаш една единствена земја се подели на повеќе независни држави. Во однос на конфликти кои се доживуваат како граѓанска војна и репресивни режими, нашето сфаќање за помирувањето треба да биде пореалистично. Репресијата и внатрешниот раздор го укинуваат општествениот договор. Тоа што граѓаните сметале дека можат легитимно да го очекуваат едни од други и од своите државни институции станува безвредно, бидејќи злосторствата погодуваат во срцето на довербата. Во вакви околности карактеристични за некогаш тесно испреплетените заедници во Босна и Херцеговина, на пример, процесот на помирување треба да се насочи кон она што е неопходно за граѓаните да ја повратат меѓусебната доверба, и можеби уште поважно, довербата во самата држава.

Таа доверба мора да се заслужи. Таа не може да биде изградена врз порекнувања и не може да биде базирана врз рамнотежа на моќта. Таа мора сериозно да го сфати достоинството на учесниците. Признавањето на вистината за тоа што се случило е клучно, токму како и одредениот степен на правдата. Не може да се очекува од луѓето, а најмалку од жртвите, да поверуваат дека под новиот режим нивната правда ќе биде заштитена доколку не се вложат напори за да се задоволи нивната правда за доживеаните злосторства.

Можат ли непристрасни национални судови да помогнат да се врати довербата, доколку покажат дека државата сериозно ги сфаќа злосторствата од минатото? – Веројатно. Може ли истото да се очекува и само од меѓународни кривични судови кои водат долги, комплексни судења, често оддалечени од реалноста на своите конституенти, кои пак веројатно сеуште се борат со прикриените причини за насилство? – Не толку веројатно.

Процесите на казнената правда се важни, но нивна главна цел е водење на правични постапки за често крајно сложени фактички состојби и командни

структури. Затоа, не треба туку така да им се препишуваат сложени и оспорувани цели, како на пример процесот на помирување, очекувајќи дека ограничен број на судења во Хаг некако ќе ги реши сите проблеми на едно постконфликтно општество. Во таа насока, дебатите во Генералното собрание на ОН се во потполност погрешно поставени уште на самниот почеток.

Учинокот на МКСЈ може да се смета како импресивен во споредба со другите меѓународни кривични судови во однос на бројот на обвинети (вкупно 161 лице); факт е дека сите обвинети беа уапсени и дека им се судеше/суди; МКСЈ ги донесе пред лицето на правдата некои од најодговорните за злосторствата извршени во поранешна Југославија и ги утврди фактите за некои од најголемите злосторства по Втората светска војна.

Вистина е исто така дека неговиот допринос во процесот на помирување на земјите од регионот е крајно ограничен. Додека се бараат причините за тоа, можеби нациите и луѓето во поранешна Југославија ќе мора да се помират со фактот дека меѓународните кривични судови не се оспособени да ги исполнат таквите преамбициозни очекувања и дека во случај каков што е случајот со МКСЈ, понекогаш едноставно не постои процес на помирување до кој би можеле да дорпинесат.

2. Очекувањата и реалноста за работата на МКСЈ и нејзиното влијание во процесот на помирување во поранешна Југославија

Очигледно е дека четирите елементи - Мир, Правда, Вистина и Милост - кои се однесуваат на помирувањето, одговараат на дефиницијата за ресторативна правда - систем на правда во чиј центар е жртвата и кој ги идентификува основните потреби на жртвите: информација, валидација, оправдување, реституција, сведоштво, безбедност и поддршка.¹⁷⁹

---

¹⁷⁹Lawrence Kershen, QC states that those elements should be starting point of justice. Quoted in Sir Geoffrey Nice's Lecture, 'War Crimes Courts that Reconcile: Oxymoron or Possibility?', 18 April 2013, GreshamCollege, London, Available at: <http://www.gresham.ac.uk/lectures-and-events/war-crimes-courts-that-reconcile-oxymoron-or-possibility>

Сите горенаведени фактори само што го истакнуваат и стимулираат прашањето зошто и како тогаш да се поврзе помирувањето со ретрибутивната правда што се спроведува во МКСЈ?

Во строго правна смисла, кривично-правниот систем, како класичен пример на ретрибутивни правда, е ориентиран кон сторителот/извршителот и како таков, следи еден мандат кој се занимава со истрага и казнување на индивидуални сторители. Сè повеќе, особено во меѓународните кривични трибунали кои се занимаваат со воени злосторства, не помалку значаен законски мандат е и спроведувањето на правдата за жртвите. На крај, постои и правен мандат за одвраќање, односно очекување дека еден ефикасен систем на казнување неизбежно би резултирал во контролирање на повторувањето на кривичните дела и намалување на нивната стапка.

Кривичното дело и потребата да се справи со него се вечни. Без оглед на идеолошките основи на една држава и нивото на цивилизација на нејзиното општество, криминалот е секогаш присутен. Полицијата и правосудниот систем во ни една национална јурisdикција не поставуваат како цел тотална елиминација на криминалот. Затоа, и кога се формира МКСЈ во 1993 година, една од нагласените цели на судот беше одвраќање од извршување на идни злосторства. Реалноста, за жал, е дека некои од најтешките злосторства на војната се извршија по основањето на МКСЈ, за време на војната во БиХ во 1995 година и Косово во 1998-1999.

Ретрибутивните системи на правда спроведуваат правда за жртвите преку казнување на сторителите, но само преку пресуди и казни за оние прогласени за виновни. Ваквите системи ретко нудат нешто повеќе за жртвите. Точно е дека на жртвите пред постојаниот Меѓународен кривичен суд (МКС) им се ускладени неколку права кои им овозможуваат да побарат надомест, но жртвите пред МКСЈ немаа вакви очекувања. Тие се појавуваа како сведоци, оставајќи зад себе записи на сведоштва. Но нивните сведоштва, иако многу битни, се даваа под строги правила и ригорозен акузаторен правен систем. Многу детали – можеби од емотивно и општествено значење за жртвата – не се вклучуваа во нивните сведоштва поради тоа што судските постапки првенствено ги засега доказната вредност на доказите, а не приказните што

жртвите сакаат и имаат потреба да ги раскажат. За некои жртви, сведочењето пред МКСЈ беше и прво нивно судско искуство. Некои од нив никогаш порано не ги ни напуштиле своите села, и одеднаш се најдоа пред еден суд каде што се зборува странски јазик и каде што обвинетиот или неговиот бранител им поставува прашања. Слободан Милошевиќ, Војислав Шешељ и Радован Караџиќ сами се бранеа пред МКСЈ и имаа право да ги испитаат сведоците. Ваквото искуство ги остави жртвите недопрени, а некои од нив и трауматизирани. Тие не искусија помирување, ниту пак најдоа причина да бидат милостиви, туку напротив, почувствуваа траума врз траума.

И покрај се, очекувањата дека МКСЈ ќе овозможи помирување се преголеми и пренагласени. Некои правници изразуваат скептицизам за ваквите очекувања, и го поставуваат прашањето дали постои барем еден национален суд кадешто судот тврди, или јавноста од него очекува, дека (на пример) во еден случај на сексуален деликт, самото судење и крајната пресуда евентуално ќе доведат до помирување помеѓу сторителот и жртвата? Или пак, дека судењето и крајната пресуда ќе доведат до помирување меѓу некој што ограбил банка и службениците на банката на кој им се заканил, или пак клиентите на банката чии сметки ги ограбил?

Затоа, кога зборуваме за улогата на МКСЈ во процесот на помирувањето во земјите на поранешна Југославија, треба да бидеме свесни за ограничениот мандат на еден ваков суд, како и неговите ограничени ресурси и јавна поддршка.¹⁸⁰ МКСЈ е пред се кривичен суд. Неговиот мандат е да врши кривично гонење на лица одговорни за тешки воени злосторства и да обезбеди правда за жртвите. Понатаму, МКСЈ одговорноста ја става врз лица, т.е има за цел да ја индивидуализира вината, а не да обвинува колективно групи или народи за колективни злосторства. Иако секое лице од кое било ниво на командната хиераркија може да се обвини и осуди за воени злосторства, МКСЈ кривично ги гони само „големите риби“, бидејќи како *ad hoc* или привремен суд нема капацитет да ги гони сите извршители на воени злосторства за време на војните во поранешна Југославија.

И покрај сите ограничувања, би можело да се каже МКСЈ постигна многу.

---

¹⁸⁰ Orentlicher, 2010, pp. 121

Прво, повикувајќи ги на одговорност лицата без разлика на нивната положба, тој ја прекина традицијата на некривност на воените злосторства. МКСЈ подигна обвиненија против шефови на држави, претседатели на влади, началници на главни штабови, министри и многу други лидери од различни страни на конфликтите во Југославија. Благодареејќи на МКСЈ, веќе не се поставува прашањето дали треба лидерите да се повикуваат на одговорност, туку како на најдобар начин да се обезбеди истите да бидат повикани на одговорност. Преку нивното кривично гонење, МКСЈ и физички ги отстрани нив од земјите на поранешна Југославија, стварајќи услови за развој на повисок степен на демократија во тие земји.

Второ, повикувајќи ги поединците на одговорност за злосторствата извршени во поранешна Југославија, МКСЈ остварува правда за жртвите. МКСЈ подигна обвиненија против 161 лице за злосторства извршени над стотици илјадници жртви во конфликтите во Хрватска (1991-1995), Босна и Херцеговина (1992-1995), Косово (1998-1999) и Република Македонија (2001). На илјадници жртви им овозможи да се слушне нивниот глас и да проговорат за своите страдања. Нивните искази и сведочења станаа дел на историјата на кривичното право, со тоа што се чувани во вид на транскрипти и видео снимки од судењата.

Трето, МКСЈ утврди клучни факти во врска со војните и злосторствата извршени во поранешна Југославија. Судиите на МКСЈ анализираа милиони страни на документи, сведоштва на очевидци, преживевани и извршители, форензички податоци, како и дотогаш невидени документирани видео докази. Нивните пресуди допринесоа кон создавањето на историски записи, како и во борбата против демантирањето на злосторството и спречувањето на обидите за ревизионерство. Со други зборови, пресудите на МКСЈ создадоа основа за идни иницијативи на транзициска правда на подрачјето на поранешна Југославија.

Понатаму, уште од своето основање, МКСЈ доследно и систематски го развива меѓународното хуманитарно право. Работата и достигнувањата на Меѓународниот суд го поттикнаа основањето на Меѓународниот кривичен суд и други меѓународни и хибридни судови, докажувајќи дека е можна ефикасна и транспарентна меѓународна правда.

На крај, МКСЈ го поттикна правосудството во поранешна Југославија да го унапреди и продолжи кривичното гонење на лицата одговорни за воени злосторства. Во склоп на своите постојани напори за зајакнување на владеењето на правото и остварувањето на правата на жртвите, МКСЈ непрекинато соработува со домашните судови во регионот, со тоа што им ги проследува доказите и судската пракса, односно го пренесува своето знаење.

2.1. Јавно согледување за МКСЈ

Како што веќе се истакна во овој труд, за да се анализира конкретниот придонес на МКСЈ во процесот на помирување во земјите на поранешна Југославија, треба да се земат во предвид и перцепциите и начинот како се доживува МКСЈ во тие земји, било да се тие позитивни или негативни, како и факторите што влијаат врз имиџот на судот во тие земји, и дали таквиот имиџ е резултат на активноста или неактивноста на судот или пак производ на самите општества и на нивната неспособност да прифатат заедничка вистина за минатото, да се соочат со неа и да најдат пат кон заедничка иднина.

Од почетокот на постоењето на МКСЈ, спроведени се голем број на истражувања, со цел да се обезбеди пристап до јавните перцепции во врска со работата на судот.

Додека ограничен број на жртви од Југословенскиот конфликт имале прилика да сведочат пред МКСЈ, повеќето од останатите жртви ја немале таа можност. Па така, се поставувало прашањето како тогаш сведоците од поранешна Југославија го доживуваат МКСЈ. Истражувањето спроведено од Ерик Стровер¹⁸¹ е и првата подлабока анализа на ставовите на жртвите кои подоцна сведочеле пред МКСЈ. Осумдесет и седум жртви или сведоци биле интервјуирани, од кои, поголемиот број од нив сведочеле за време на истрагата во долината Ласва, како и Вуковар и Челебиќи. Сведоците требале да се изјаснат во врска со три фази поврзани за нивното искуство како сведок во МКСЈ: станување сведок, сведочење на суд и враќање дома. Во врска со првата фаза, Стровер побарал од испитаниците да ја земат во предвид мотивацијата за

---

¹⁸¹ E. Stover: *The Witnesses: War Crimes and the Promise of Justice in The Hague*

сведочење. Од резултатите, Стовер заклучил дека за повеќето испитаници сведочењето претставувало морална должност – морална должност кон други жртви или сведоци, кон семејството, кон соседите или колегите. Сепак, одлуката за сведочење не била едноставна. Стовер опишува како кај дел од испитаниците стравот за себе и семејството бил главен фактор во донесувањето одлука за сведочење. Ова бил случај со сведоци кои живееле во делови кои им припаѓале на други етнички групи, па така многумина од нив одбивале да сведочат. Во крајна линија, неколку потенцијални сведоци решиле да не сведочат затоа што нивни семејства ги преколнувале да не го прават тоа.¹⁸²

Процесот на станување сведок и искуството стекнато од сведочењето разните испитаници развојно го доживеале. Најпозитивните искуства биле опишани од страна на оние сведоци кои поминале низ претходна подготовка пред самиот чин на сведочење, како на пример средби со адвокатите и разгледување на судницата. Од друга страна, неможноста да дадат контекстуални објаснувања за причините на војната многумина од испитаните сведоци ја сметале како негативно искуство. Голем број од нив изразиле желба да останат во контакт со Меѓународниот суд, но само мал број од нив добиле телефонски повици дури и по изрекувањето на пресудата, а само една половина од нив примиле писмо за благодарност. Идентитетот на неколкумина од испитаните кои сведочеле пред МКСЈ бил откриен и покрај доделените заштитни мерки, што ги изложило на закани и заплашување. И покрај сите овие искуства, над ¾ од учесниците во истражувањето (77%) изјавиле дека целокупното искуство од сведочењето во Хаг било позитивно и дека би сведочеле повторно.

Најсеопфатното истражување за перцепциите за МКСЈ било спроведено од страна на Кутњак-Ивковиќ и Хаган (2011).¹⁸³ Биле испитани 3.043 испитаници во Загреб (Хрватска), Сараево (Босна и Херцеговина), Белград (Србија), Приштина (Косово) и Вуковар (Хрватска) помеѓу 1997 и 2005 година. Истражувањето било спроведено во Сараево во 2000 и 2003 година, и во Белград во 2004 и 2005 год. Етничкиот состав на испитаниците од секој град се совпаѓал со доминантниот етнички состав во тој регион или држава.

---

¹⁸² *ibid.*

¹⁸³ S. Kutnjak-Ivkovic, J. Hagan: Reclaiming Justice The International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia and Local Courts

Истражувањето на Кутњак-Ивковиќ и Хаган е корисно за заклучокот дека јавните перцепции за МКСЈ варираат од една во друга држава на поранешна Југославија, и дека ставовите во однос на МКСЈ не останале статични туку се менуваат со текот на времето.

Додека мнозинството од испитаниците сметале дека престапниците мора да бидат казнети, авторите на ова истражување не дојдоа до еден стандарден став за тоа која е најсоодветна јурисдикција за таквиот процес. Испитаниците од Загреб и Приштина го претпочитувале МКСЈ (68.8% и 65.5%) со тоа што испитаниците од Загреб биле порамномерно поделени во своите ставови помеѓу МКСЈ и националните судови. За да се одрази етничкиот состав на градот, испитаниците во Сараево биле главно Босански муслимани (Кутњак, Ивковиќ и Хаган, 2011:11). За време на истражувањето во 2000 год, над 75% од испитаните го претпочитале МКСЈ, изјавувајќи дека овој суд е најсоодветен за да им суди на воени злосторници. Сепак, три години подоцна, претпочитувањето на МКСЈ опадна на околу 43.9% од испитаниците (Кутњак-Ивковиќ и Хаган, 2011:33). Според авторите, една од причините за ваквиот пад на мислењето во Сараево би можело да биде фактот дека за време на првото истражување МКСЈ бил најистакнатиот орган за донесување одлуки поврзани за воени злосторства, додека во текот на второто истражување, судењето на неколкумина обвинети пред националните судови веќе било завршено (2011:32). Што се однесува до Белград, за време на истражувањето спроведено во 2004 година, само 18.3% од испитаниците гледале на МКСЈ како најсоодветен суд, давајќи им предност на прекршочните судови. Зачудувачки, мислењата за МКСЈ биле попозитивни за време на истражувањето спроведено во 2005 година, со 27.3% на испитаниците кои се изјасниле дека институцијата била најсоодветна за да им суди на воени злосторници.¹⁸⁴ Оние кои ја сметаа МКСЈ за најсоодветна надлежна институција, поаѓале од убедувањето дека пресудите се сигурни, и фактот што судиите биле надвор од кругот на домашната политика и помалку подложни на политичко влијание.¹⁸⁵

Перцепциите за правичноста на МКСЈ се разликувале меѓу различните групи на испитаници. Најголемиот дел од испитаниците од Загреб и Приштина го

---

¹⁸⁴ Кутњак-Ивковиќ и Хаган, 2011:33

¹⁸⁵ Кутњак-Ивковиќ и Хаган, 2011:38

сметале МКСЈ за праведен (87.4% и 88.1%), став застапен и кај приближно половина од испитаниците во Вуковар. Истражувањето во Сараево од 2000 година и покажало дека поголемиот дел од испитаниците таму исто така го сметале МКСЈ за праведен (85.9%), но овој број опаднал на 41.9% во 2003 година.¹⁸⁶ Овој пад може да се должи на одлуките на МКСЈ кои испитаниците ги сметаа за спорни. На пример, истакнатата српска политичарка Билјана Плавшиќ во 2003 се согласи да се договори со Обвинителството во врска со признавање на вината, и како резултат и беше изречена помала казна.¹⁸⁷ Испитаниците во Белград претежно не го сметале МКСЈ за праведен. За време на истражувањето спроведено во 2004 година, само 22.9% од испитаниците се изразиле дека МКСЈ е праведен, односно 28.3% во 2005 година. Испитаниците немале високо мислење во однос на независноста на судиите на МКСЈ и сметале дека 'политиката на МКСЈ' игра значајна улога во нивните одлуки и пресуди.¹⁸⁸ Едно подоцнешно истражување на Белградскиот центар за човекови права спроведено во Србија во 2009 година покажало дека само 8% од српскиот народ имале „претежно позитивно мислење“ или „сосема позитивно мислење“ за МКСЈ. Како што одминуваат годините, изгледа дека и поддршката за МКСЈ во Србија постојано опаѓа.

Ваквите наоди дека најмалку во правичноста на МКСЈ веруваат србите, а највеќе го претпочитуваат босанските муслимани воглавно се одразени и во заклучоците на други спроведени истражувања (како на пример од страна на Artz, 2006, Biro et al., 2004; Saxon 2005).

Во литературата се појавуваат различни претпоставки и тези за објаснување на различните перцепции за МКСЈ, особено на наводната анти-српска склоност на судот во неговата работа.

Прво, високата поддршка за МКСЈ од страна на Босанските муслимани би можела да се објасни преку поголемиот број на предмети процесирани од страна на МКСЈ за злосторства извршени над припадници на оваа етничка група. Перцепцијата на Босанските муслимани дека биле најголемите жртви во

---

¹⁸⁶ Кутњак-Ивковиќ и Хаган, 2011:40

¹⁸⁷ Кутњак-Ивковиќ и Хаган, 2011:40

¹⁸⁸ Кутњак-Ивковиќ и Хаган, 2011:46

конфликтот како да се одразува и во мислењето на меѓународната заедница за нивната виктимизација како и во кривичното гонење од страна на МКСЈ.¹⁸⁹

Второ, како што аргументира *Biro*, Едно можно објаснување на незадоволството во однос на МКСЈ кај Србите од Приједор и Хрватите од Мостар лежи во фактот дека овие две групи се најмалку спремни да го признаат постоењето на воени злосторства извршени од страна на припадници на сопствената националност.¹⁹⁰ Обвиненијата на МКСЈ го оспоруваат мислењето на (неколкумина) припадници на овие етнички групи дека нивните припадници биле само жртви а не извршители на воени злосторства. Тие ја нарушуваат перцепцијата дека акти на насилство извршени од припадници на сопствената етничка група биле дел од легитимното водење на војна.

Трето, МКСЈ се соочувал со еден посебен предизвик од страна на држава чијашто политичка култура во последните неколку години била под длабоко влијание на националистички лидери, кои отворено се противеле на неговата работа и јавно го нарекувале анти-српски инструмент на Западните сили.¹⁹¹ Како што се наведува погоре, медиумите заземаа анти-МКСЈ став, опишувајќи го како анти-српска институција во поткрепа на нивните тврдења.

Четврто, истражувањата покажале дека, кога на луѓето во Србија им се поставува пршањето колку ја познаваат работата на МКСЈ, повеќето од нив одговараат со „многу малку“ или „воопшто не.“¹⁹² На пример, во 2005 год. истражувањето спроведено од страна на Белградскиот центар за човекови права покажало дека само 27% од испитаниците избрале „многу добро“, „прилично добро“ или „и да и не“ како одговор, а во 2009 год, овој број се зголемил на 47%. Имајќи ја впредвид оваа стапка на непознавање на работата на МКСЈ, логично е да се претпостави дека луѓето во Србија и немаат доволно знаење за кривичното гонење на несрбите од страна на МКСЈ, што и ги зајакнува перцепциите дека судот е анти-српски настроен и политички мотивиран.

---

¹⁸⁹ *Biro et al.*, 2004:195; Кутњак-Ивковиќ и Хаган, 2011:7

¹⁹⁰ *Biro et al.*, 2004:193-194

¹⁹¹ Orentlicher, 2008:11-12

¹⁹² Анкета спроведена од Белградски центар за човекови права, 2009

Воопшто земено, емпириските студии посветени на односот помеѓу МКСЈ и луѓето во поранешна Југославија не укажуваат на униформно ниво на поддршка за работата на оваа институција. Етничката припадност е очигледна варијабла што се однесува до степенот на поддршката за работата на судот и перцепциите за неговата праведност и легитимност како механизам на меѓународна кривична правда.

3. Перцепциите за МКСЈ по примерот на истражувања спроведени во БиХ

Секоја оценка на влијанието на МКСЈ треба да го земе впреглед начинот како тој е перцептиран од страна на своите контитуенти, и дали и до која мера се смета за легитимен суд.¹⁹³

Скоро сите теренски истражувања извршени во БиХ до пред неколку години покажуваат дека таму има силна поддршка за кривично гонење на воените злосторници одговорни за извршените злосторства. Според истражувањето на јавното мислење во јуни 2005 извршено од Програмата за развој на ОН (УНДП), 64.91% од испитаниците инсистирале дека лицата кои предизвикале неоправдана штета на другите треба да се повикаат на одговорност, без исклучок, додека 19.36% изразиле мислење дека само оние кои навистина извршиле воени злосторства треба да бидат повикани на одговорност. Прашани конкретно за МКСЈ, само 23.29% од испитаните одговориле дека судот извршил добра работа и го оправдал своето постоење, додека 36.82% се изразиле дека судот не ја извршил како што треба својата работа, но сепак е неопходен.¹⁹⁴

Од извршените анкети за односот МКСЈ-правда, произлегува дека најгласни противници на МКСЈ во БиХ се србите и хрватите. Тука треба да се нагласи дека се прави разлика помеѓу правдата како *процес* и правдата како *производ*. Српските и хрватски испитаници пред се ја оспоруваат работата на МКСЈ врз

---

¹⁹³ Donna Arzt, *Views on the Ground: the Local Perceptions on International Criminal Tribunals in the Former Yugoslavia and Sierra Leone (2006)*

¹⁹⁴ UNDP, *Justice and Truth in BiH: Public Perceptions – Early Warning System Special Edition (UNDP, 2005:26-27)*.

основа на правдата како процес. Тие едногласно тврдат дека МКСЈ е против нивните етнички групи и го обвинуваат за игнорирање на кривичните дела извршени над нив од страна на припадници на другите две етнички групи (српските испитаници главно се повикуваат на пресудата во предметот Ориќ, додека Хрватите на предметот за Вуковар). Српските испитаници дури ја оспоруваат неутралноста на МКСЈ и врз основа на фактот дека е формиран од страна на Советот за безбедност, односно држави кои одиграа главна улога во воздушните напади на НАТО над СРЈ. За нив, МКСЈ е синоним на победничка правда (иако МКСЈ беше формиран 6 години пред воздушните напади врз СРЈ).

Од друга страна, и испитаните босански муслимани го оспоруваат судот врз основа на правдата како *процес*. Според нив, судот не покренал доволно обвиненија, и судењата предолго траат, зголемувајќи ја така фрустрацијата на жртвите (иако комплексноста на предметите и огромните волумени на материали и докази бараат време). Тие исто така го оспоруваат судот и врз основа на правдата како *производ*. Имено, скоро сите испитаници сметаат дека изречените казни се преблагии. Карактеристично е дека иако инсистираат дека судот не ги казнувал воените злосторници во доволна мера, многумина од испитаните не се во состојба да се повикаат на конкретни примери. Оние кои се повикуваат на примери, обично ги спомнуваат само оние предмети во кои биле изречени благи казни, а не и највисоките казни изречени од судот (Станислав Галиќ, доживотен затвор, Стакиќ 40 години, Крстиќ 30 години итн). Од горенаведеното, може да се заклучи дека јавното мислење во БиХ не е целосно информирано за работата на МКСЈ, и знаењето е претежно ограничено само на факти кои се однесуваат на припадници на сопствената етничка група (било жртви или осуденици). Интересно е дека за сите испитаници од сите три етнички групи, правдата претставува нешто повеќе од само судење и казнување на воени злосторници. За нив, правдата подразбира пронаоѓање и погребување на телата на исчезнатите, прифаќање на вистината, обезбедување достојни животни стандарди и еднакви права. Во однос на помирувањето, тие сметаат дека правдата е предусловена од економски можности и креирање на работни места. Според нив, доколку луѓето имаат работа и плата, ќе бидат помалку склони за националистичка манипулација, и ќе имаат помалку време за да

размислуваат за ваквите проблеми и бараат вината кај припадниците на другите етнички групи. Со други зборови, луѓето во БиХ сфатиле дека правдата со која се здобија жртвите преку процесите во Хаг е само еден фактор во реконструкцијата на нивните послевојни животи. Како што се изразува Кларин, “Кога влијанието на МКСЈ во земјите на поранешна Југославија би се мерело само врз основа на лошите перцепции за судот во тие земји, најдобро би било МКСЈ да ги затвори своите врати и да не чека да му заврши мандатот.”¹⁹⁵ Мерењето на влијанието на МКСЈ само врз основа на перцепциите на луѓето е проблематично бидејќи перцепциите не секогаш се израз на мислењето на масите, туку одраз на влијанието на домашните медиуми и политичари врз тие мислења. “Јавното мислење во поранешна Југославија не се обликува врз основа на работата на обвинителството и судиите во Хаг. Него во голема мера го обликуваат мислењата на домашните политички, академски и културни елити за МКСЈ, и начинот на кој локалните медиуми ги претставуваат постапките во Хаг.”¹⁹⁶ Една од причините за овој проблем е фактот дека МКСЈ немаше една канцеларија за односи со јавноста првите 6 години од своето постоење, што им овозможи на локалните актери да ги обликуваат перцепциите за судот така како што сакаа.

3.1. Вистина и негирање

Кога зборуваме за тоа коако локалните заедници во БиХ гледаат на односот МКСЈ - вистина, треба да истакнеме две работи.

Прво, иако веруваат дека вистината е неопходна за помирувањето, анкетираниите често не можат да го прифатат фактот дека најверојатно нема да постои само една вистина за војните во БиХ. На некој начин се добива впечаток дека тие впрочем сакаат нешто поконкретно од вистината, како на пример извинување или признавање на вина. Затоа, би можело да се каже дека вистината за нив на крај и не е ни толку битна колку самите секојдневни настани и збиднувања во нивните заедници.

---

¹⁹⁵ Klarin, *The Impact of the ICTY Trials on Public Opinion*, (2009, 89)

¹⁹⁶ Klarin, *The Impact of the ICTY Trials on Public Opinion*, (2009, 90)

Второ, кога го употребуваат терминот вистина, анкетираниите обично мислат на нивната верзија на вистината, а не на фактичката вистина воспоставена од судењата во МКСЈ. Некои ги прифаќаат пресудите на МКСЈ како веродостојни и дел од вистината (на пример муслиманите), други пак (хрватите и србите) како лаги и искривувања на вистината. Согласно со горенаведеното, може да се каже дека иако МКСЈ е еден битен инструмент за воспоставување и документирање на вистината за еден конфликт, степенот на прифаќање на таа вистина од страна на локаните заедници зависи од нивната подготвеност да ја прифатат, признаат и овековечат истата. По вооружени конфликти, етничко чистење и воени злосторства, вистината секогаш е контестирана, дури и кога сите факти се утврдени пред еден суд. Затоа во БиХ не постои една вистина за војната туку повеќе вистини, поточно три конкурентни вистини. Оваа етничка филтрација на вистината до некаде се должи на еден друг елемент, а тоа е негирањето на вистината, односно негирање на фактот дека непријатните настани навистина се случиле и воените злосторства навистина се извршиле.

Според Саксон^{197.}, односот на заедниците кон МКСЈ се сменил кога МКСЈ покренал обвиненија против нивните припадници. На пример, кога МКСЈ покренала обвиненије против босански муслимани за злосторства извршени над босански срби во Челебиќи, - многумина босански муслимани не можеа да сфатат како нивните војници и офицери можат да се обвинат за воени злосторства, бидејќи тие се уверени дека нивната нација била жртва на геноцид извршен од страна на српските и хрватските сили. Истото важи и за анкетираниите хрвати. Анте Готовина и Тихомир Блашкиќ, против кои МКСЈ подигнала обвиненија, тие ги сметале за херои кои го бранеле својот народ, и исто така се убедени дека, на пример, Мостот во Мостар го срушиле самите босански муслимани. Треба да се нагласи дека ниту еден од анкетираниите ги немаше прочитано релевантните пресуди. Со ова се појавува не само проблемот на прифаќање на вистината, туку и проблемот на непозната вистина. Со други зборови, луѓето во поранешна Југославија не само што не ја прифаќаат вистината, туку можеби и незнаат која е таа вистина.

Како заклучок од овие истражувања, произлезе дека и србите, и муслиманите, и хрватите во БиХ се длабоко уверени дека нивните народи биле најголемите

---

¹⁹⁷ Saxon, *Exporting Justice*, 563-4

жртви на конфликтот, дека нивната страна просто се бранела од другите две страни, и дека агресорот бил една или и двете од другите страни. Негирањето на вистината ќе продолжи да постои се додека луѓето не се запознати со фактите, и се додека на нив гледаат преку етнички објектив. Вистината, а со тоа и таа воспоставена пред МКСЈ, не може да придонесе во помирувањето на народите во поранешна Југославија се додека не се признае и прифати од нив.

3.2. Враќање и одржување на мирот

Еден друг критериум за оценување на влијанието на МКСЈ во БиХ е и враќањето и одржувањето на мирот. Тука се работи за еден посложен концепт на мирот - не само мир како одсуство на насилство (негативен мир), туку позитивен мир. Доколку позитивниот мир го толкуваме како нешто за кое е потребно помирување, и ако помирувањето го дефинираме како подобрување и обновување на односи, влијанието на МКСЈ не може да се анализира без една анализа на меѓуетничките односи во БиХ.¹⁹⁸ Од теренската работа спроведена во БиХ од страна на група автори,¹⁹⁹ произлегува дека воопшто земено, во БиХ владеат повеќе „нарушени општествени врски“ отколку „поправени и обновени односи“. Припадниците на една националност воопшто немаат доверба кај припадниците на другата националност; владеат длабоко чувство на предавство од страна на поранешни комшии и пријатели; владеат убеденоста дека припадниците на другата етничка група не се заинтересирани за помирување, чувството дека односите никогаш нема да бидат такви какви биле порано пред војната, и уверувањето дека за доверба и помирување ќе треба да поминат цели низи генерации. Некои од анкетираниите дури тотално ја отфрлуваат можноста за помирување.

Многумина од анкетираниите веруваат дека помирувањето постои во тоа што војната завршила, нема проблеми и немири, луѓето си го тераат својот секојдневен живот, работат задно и пијат кафе заедно. Но, тие сепак нагласуваат дека односите не се исти и дека луѓето не одат на гости еден кај

---

¹⁹⁸ Clark, *From Negative to Positive Peace* (2009)

¹⁹⁹ D. Corkalo, D. Ajdukovic, H. Weinstein, E. Stover, D. Djipa and M. Biro, 'Neighbours Again? Intercommunity Relations after Ethnic Cleansing'.

друг како порано, не слават верски празници заедно, итн. Податоците од истражувањата исто така обелоденуваат дека луѓето воопшто се плашат да разговараат за војната со претставници на една друга етничка група, од страв да не поттикнат нови тензии и проблеми.²⁰⁰ Според Фишер, “целосно и успешно помирување помеѓу отуѓени групи не може да се случи без една адекватна мера на искрен диалог и анализа на конфликтот од заедничка и инеративна природа”.²⁰¹

Од горенаведеното, доколку во БиХ постои негативен мир, може да се заклучи дека МКСЈ не ја реализирал својата цел на повторно воспоставување и одржување на мирот (се мисли на позитивниот мир). Но дали е реално да се очекува од еден меѓународен суд сместен во трета земја да влијае врз внатрешните односи во БиХ? Според горенаведените истражувања, ваквите ставови и однесувања на анкетираниите не се толку обликувани врз основа на работата на еден далечен и погрешно-разбран суд, туку повеќе од непосредните домашни фактори како медиумите, степенот на меѓуетничките контакти и позитивните или негативни искуства со припадниците на другата етничка група. Со други зборови, како условите така и пречките за остварување на помирувањето се домашни и надвор од контролата и влијанието на МКСЈ.²⁰²

4. Перцепциите за МКСЈ по примери на истражувања спроведени на Косово

Иако од вооружениот конфликт од 1999, Косово има постигнато значителен напредок во своите напори насочени кон крајната цел – интеграција во ЕУ, влијанието на тешките кршења на човековите права извршени за време на конфликтот сеуште се осеќа кај граѓаните на оваа земја. Унапредувањето на транзициската правда се смета за главен чекор во надминување на поделбите по етничка линија и реализација на визијата за едно кохезивно мулти-етничко општество.

---

²⁰⁰ Вуди Ј. Кларк ‘Bosnia’s Success Story: Brcko District and the “View from Below”

²⁰¹ R. Fisher: *Social-Psychological Processes in Interactive Conflict Analysis and Reconciliation*

²⁰² James Meernik and Kimi Lynn King *The effectiveness of International Law and the ICTY: Preliminary Results of an Empirical Study* (2001)

Извештајот на УНДП претставува статистички преглед и анализа на перцепциите на граѓаните на Косово за прашања поврзани за транзициска правда, на нивните мислења, разбирања, потреби и желби во однос на институции како МКСЈ, меѓународни судии и обвинители во рамките на косовското судство, судови во Србија кои се занимаваат со процесирање на предмети во врска со воени злосторства извршени за време на војната, домашни судии и обвинители, перцепциите за воените злосторства, одговорноста и кршењето на човековите права пред, за време на и по вооружениот конфликт, прашањето на исчезнатите лица, перцепциите за помирувањето помеѓу етничките заедници, реформите на судството и полицијата и иницијативите за симболична и материјална репарација.²⁰³

Анкетираните се вкупно 1250 лица, претставници на косовското општество, поделени во три категории – косовски албанци, косовски срби, други заедници на не-срби (тука се опфаќаат турците, бошњациите, ромите, ашкалиите и египтијајните). Податоците се споредени и со анкетата спроведена во 2007 година, исто така од страна на УНДП, со цел да се анализираат трендовите на перцепциите во петгодишниот период. Резултатите на истражувањето биле дискутирани и со фокусни групи кои вклучувале експерти, претставници на судството, меѓународните мониторинг организации и локалните невладини организации кои се бават со прашања на транзициска правда.

За целите на овој труд, ќе се анализираат податоците кои директно или индиректно се врзани за МКСЈ.

Меѓу главните заклучоци од спроведената анкета се наведува:

- повеќето испитаници сметаат дека косовските албанци биле главни жртви на кршења на човекови права пред и за време на конфликтот од 1999 година;
- за периодот по конфликтот од 1999 година, 36% од косовските срби и 40.9% од припадниците на другите заедници сметаат дека косовските срби биле главни жртви на кршења на човекови права.
- во споредба со анкетата од 2007, анкетата од 2012, иако над 70% посто на распитаниците се изразија позитивно, покажува дека етничките заедници во

---

²⁰³ Perceptions on Transitional Justice, Kosovo 2012, UNDP

косово не се потполно сигурни дали да ги сметаат извршителите на воени злосторства и други кривични дела како криминалци, што означува пад од 10% меѓу анкетираниите косовски албанци и срби, и 22% меѓу припадниците на другите несрпски заедници.

90.1% од к-албанци, 87.5% од к-срби и 84% од останатите етнички заедници сметаат дека е многу битно за правдата да се казнат сите извршители на воени злосторства – мнозинството испитаници од сите групи сметаат дека главниот инструмент за справување со злосторниците треба да биде кривичното гонење;

- во врска со прашањето за пронаоѓањето на вистината за судбината на исчезнатите лица, без разлика на нивната националност, 94.2% од тоталниот број на испитаници потполно го поддржуваат овој процес, а 4.3% до извесна мера;

- на прашањето колку е битно за правдата да се казнат сите сторители на воени злосторства, 90.1% к-албанци, 87.5% к-срби и 84% од останатите заедници сметаат дека тоа е многу битно. УНДП смета дека овие податоци се многу охрабрувачки особено за процесот на вистината и помирувањето како главни столбови на транзициската правда.²⁰⁴

На прашањето дали мислиат дека претставници на нивните етнички групи извршиле воени злосторства, мнозинство на распитаниците од сите етнички заедници во Косово не се изразија дека членовите на нивните етнички групи извршиле воени злосторства. Иако меѓу анкетираниите косовски албанци се обележа мал пораст на афирмативниот одговор во споредба со анкетата од 2007 година, кај србите се обележа пораст на негативниот одговор со 20%. Ваквите одговори ги ставаат под друга перспектива резултатите на истражувањето во врска со подготвеноста на сите етнички заедници на Косово за да се донесат сите сторители пред лицето на правдата, бидејќи нивната поддршка по се изгледа се основа на перцепцијата дека спротивната страна е сторителот;²⁰⁵

Што се однесува до одговорноста за извршените воени злосторства, испитаните косовски албаници сметаат дека одговорна била Југословенската армија

---

²⁰⁴ Ибид, стр 6.

²⁰⁵ Ибид 7

(33.9%), српската полиција (34.7%) и српските паравоени формации (30.8%). Слично се изразуваат и припадниците на не-српските заедници (31.5%, 33.6% 31.5%), додека испитаните косовски срби, за најодговорни за извршените злосторства за време на војната во 1999 година ги сметаат НАТО силите (34.2%) и ОВК (41.7%). Наодите скоро се поклопуваат со оние од истражувањето спроведено во 2007 година, што значи дека и после пет години, етничките заедници продолжуваат да ја бараат вината кај спротивната страна и не се спремни да гледаат со критичко око на улогата на припадниците на сопствената етничка група во трагичните настани за време на војната. Според УНДП, ваквата неспремност би можела да им се препише на изворите на информации, односно на фактот дека повеќето од испитаниците своите сознанија за извршените воени злосторства ги базираат на медиумски извештаи.²⁰⁶ Ваквиот заклучок повторно укажува на улогата на медиумите, не само во Косово, туку и низ цела поранешна Југославија како инструмент за ширење на пропаганда и меѓуетничка омраза.

За да ја измери ефикасноста и работата на судските институции во и надвор од Косово во однос на воени злосторства, УНДП најпрвин го оцени општото знаење на испитаниците за постапки во врска со воени злосторства водени пред МКСЈ, Косовските судови и Одделот за воени злосторства во Белград. 60% од испитаните косовски албанци, 50% од косовските срби и 25% од припадниците на другите етнички заедници се изразија дека знаат за вакви постапки. Ниската стапка кај припадниците на другите етнички заедници УНДП му ја препишува на фактот дека тие претежно не се репрезентирани во такви постапки, ниту како сторители ниту како жртви.

На прашањето колку се задоволни со работата на меѓународните судии и обвинители, околу 60% од косовските албанци одговориле со многу и делумно, а 65% од косовските срби одговориле дека не се задоволни. Слични одговори биле дадени и во врска со работата на домашните судови. Што се однесува до МКСЈ, и дали судењата спроведени пред него ги исполнуваат меѓународните стандарди, 72.1% од косовските албанци одговориле со да, додека 84% од испитаните косовски срби одговориле со не. Во споредба со резултатите од 2007 година (30%) резултатите од 2012 година укажаа на значително опаѓање

---

²⁰⁶ Ибид, стр. 9.

на процентот на косовските срби кои мислат дека МКСЈ ги задоволува меѓународните стандарди (само 1%). Сличен тренд на одговори беше забележан и кај прашањето дали се задоволни со работата на МКСЈ (80% од испитаните косовски срби одговориле со не). За време на средбата на УНДП со фокусните групи, ваквите резултати се разгледале во однос на ослободителните пресуди изречени од страна на МКСЈ, и еден од учесниците укажал на фактот дека „секоја страна ги смета за праведни само ослободителните пресуди...Доколку се прогласи за виновен некој припадник на мојата страна, тоа е неправедно“.²⁰⁷

Што се однесува до значајноста на откривањето на вистината за сите злосторства извршени во минатото, испитаниците од сите етнички групи имале позитивен став (95.3%). Во однос на најсигурниот начин за откривање на вистината за извршените воени злосторства, судските постапки продолжуваат да се сметаат како најсигурни, иако забележан е пад од 33.3% во 2007 на 26.3% во 2012 година.

Што се однесува до значајноста на помирувањето помеѓу етничките заедници за иднината на косовското општество, 56.3% од вкупниот број на испитаници сметаат дека помирувањето е многу значајно, а 28% како до некоја мера значајно. Сличен тренд е приметен и кај одговорите на прашањето колку е битно за помирувањето откривањето на вистината за воените злосторства, каде 63.2% од вкупниот број испитаници се изразиле позитивно на ова прашање.

Од горенаведените резултати, и во случајот на Косово би можело да се заклучин дека правдата и вистината како главни елементи на помирувањето се гледаат од етнички објектив. Перцепциите на припадниците на разните тамошни етнички заедници за многу прашања поврзани за војната и нејзините последици по се изгледа се обликуваат под влијание на непосредните домашни фактори како политичарите, медиумите, степенот на меѓуетничките контакти и позитивните или негативни искуства со припадниците на другата етничка група. Со други зборови, како и во другите земји на поранешна Југославија, и во Косово условите и пречките за остварување на помирувањето се домашни и надвор од контролата и влијанието на МКСЈ.

---

²⁰⁷ Ибид, стр. 18.

5. MKCJ и помирувањето по примерот на Република Македонија

Во Македонија не постои кривично гонење на воени злосторства. Ваквото отстапување на Македонија од регионалните трендови на кривично гонење на извршители на воени злосторства делумно може да се објасни во однос на речиси единственото постјугословенско искуството на осамостојување од СФРЈ без насилен конфликт, и иронично, во однос на времетраењето, интензитетот и бројот на жртвите на конфликтот во 2001 година, кои ни одблиску не можат да се споредат со последиците на конфликтите во некои од другите држави на поранешна Југославија, па така и бројноста и влијанието на невладините организации и здруженијата на ветерани и жртви се многу помали во споредба со Хрватска, Босна и Херцеговина и Србија (Ламонт 2010: 100), а со тоа и притисокот за мобилизација на иницијативи на транзициска правда е значително помал.²⁰⁸

Република Македонија, слично како и другите поранешни југословенски републики, доживеа повеќекратни режимски транзиции во текот на првите две децении од нејзиното независно постоење: првата ја обележува воспоставувањето на Македонија како независна држава и ратификацијата на првиот пост-комунистички Устав на државата во 1991 година, а втората ја обележува постигнувањето и спроведувањето на Охридскиот рамковен договор од 2001 година (ОРД).

Во првите десет години од нејзината независност, Македонија се спомнуваше како 'оаза на мирот' и пример на успешно 'спречување на конфликт', но кога избувна војната во 2001, многумина сфатија дека конфликтот воопшто не бил спречен. Во секое општество постои најмалку една основна или клучна причина за конфликт. Во Македонија тоа беа тензиите помеѓу македонците и албанците, а за нивно зголемување придонесе и тешката економска состојба во која се најде Македонија по нејзиното осамостојување, како последица на грчкото економско ембарго, санкциите на ОН кон Србија, како и војната на Косово и кризата со косовските бегалци во 1999 (Фраенкел, 2001). Не треба да

---

²⁰⁸ Невладините организации и здруженија на жртви од Македонија и се приклучија на иницијативата РЕКОМ дури во 2010 година (извор. Извештај на РЕКОМ 2010/2011).

се заборава ни улогата на медиумите, кои само додаваа гориво на веќе распламенетите меѓуетнички односи.

Македонците и албанците се разликуваат по нивните различни јазици, религии, култури и обичаи, кои за жал кај нас не се сметаат за богатство, туку оставаат простор за погрешни толкувања и сфаќања кои создаваат негативни стереотипизации и предрасуди. Негативната стереотипизација отсекогаш била присутна меѓу овие две заедници во Македонија. Македонците ги сметаат албанците за нелојални и агресивни (Акерман, 2000), албанците пак ги сметаат македонците за слаби и нечесни (Петроска-Бешка, Поповски и Кениг-Богдановска, 1998). Ваквите стереотипизации се пред се резултат на недоволно општествени контакти помеѓу припадниците на различните заедници. За спречување на конфликт се користат мерки за намалување на нееднаквоста и зголемување на интеграцијата на потенцијалните непријатели на начин што ќе ги идентификува заедничките потреби (Криесберг, 1995). Ваквите активности се можни во општества каде припадниците на разните етнички заедници сеуште сакаат, иако недоволно подготвени, да се дружат и комуницираат за заедничките проблеми. Ваква беше Македонија се до почетокот на конфликтот во 2001 година. Македонците и албанците, иако релативно сегрегирани едни од други, и со свои сомнежи за мотивите на другиот, сепак беа во можност да соработуваат и постигнат некаков прогрес во процесот на градење на меѓуетнички односи. Но тоа се покажа за недоволно во поствоениот период. Последиците од конфликтот во 2001 година создадоа едно цело општество на жртви, во кое секоја заедница гледа на другата како причина за насилството и претрпените трауми. Помирувањето наложува пред се градење на доверба помеѓу оние кои еден на друг гледаат како агресори. Пред војната од институциите се очекуваше да ги надминат предрасудите за да ги натерат заедниците да соработуваат и заедно залагаат за спречување на конфликтот. Сега од нив се очекува да изградат доверба меѓу различните заедници кои се чувствуваат виктимизирани и изневерени. Ваквата задача налага нови алатки и очекувања, алатки кои опфаќаат најосновни активности, како на пример тие на *Nansen Dialogue Center*²⁰⁹ и *Мултикултура* веднаш по завршувањето на

---

²⁰⁹ Се однесува на активностите на оваа организација во Тетово веднаш по војната и нивната работа со младите македонци и албанци, <http://ndc.net.mk>

војната, дизајнирани да се справат со трауми и емотивни реакции за тоа што се случило за време на војната. На граѓаните на македонија сега им треба помирување, а не ‘спречување на конфликт’. Актерите на политичко ниво се тие истите, зедниците се тие истите, земјата е таа истата како и пред војната, но тоа што го разликува периодот на ‘спречување на конфликтот’ од периодот на ‘неопходно помирување’ се токму последиците на војната во 2001 година.

Охридскиот рамковен договор и актуелниот пристап на Македонија кон градење на институциите не ги користат механизмите на транзициска правда. ОРД се спроведува на еден класичен начин на градење на институции и односи каде државата се наоѓа во центарот и главните актери во конципирање на јавните потреби не се граѓаните на Република Македонија и разните организации на цивилното општество, туку етноцентричните и националистички политички партии. Улогата на граѓанското општество е сосема маргинализирана, особено кога станува збор за конфликтот во 2001 година и неговите последици. Ваквата маргинализација е дополнителен показател дека јавно-политичкиот дискурс се предводи од етнички и политички цели на владеачките партии, а не од потребата на граѓаните да ја дознаат вистината.

За да започне процесот на помирување во Македонија преку инструменти на транзициска правда треба да се отстапи од етноцентричниот пристап на градење институции. Значајноста на судските истраги и на постоењето на отворен диалог во врска со злосторствата извршени во 2001 година не треба да се гради врз етнички идентитет или етнички баланс, него врз правда. Ваквиот пристап ќе отвори иницијативи за пронаоѓање на вистината и соработка при справување со минатото. Балансот меѓу владиниот и невладиниот сектор во врска со помирувањето и злосторствата извршени за време на конфликтот во 2001 година треба да се постигне преку јавен дискурс, а како крајна цел треба секогаш да се постави правдата, која за своја основа го има човекот, а не неговата етничка припадност, со цел да се создадат услови за долготрајно помирување и демократска консолидација. Ова може да се постигне пред се преку кривично гонење на воените злосторства и нивните извршители.

Македонија не успеа да им суди на лица осомничени за кривична одговорност за кривични дела според меѓународното право, вклучувајќи воени злосторства, ниту да им обезбеди на жртвите, без разлика дали се тие албанци или македонци, пристап до правда, вистина и целосна репарација. Со автентичното толкување на Законот за амнестија, Македонија ги затвори не само четирите вратени ‘хашки случаи’, туку и сите други можни истраги и судски постапки (како на пример предметот Јама) во врска со кршења на меѓународното хуманитарно право и човековите права извршени за време на вооружениот конфликт, кои е должна да ги иследи и кривично гони за да им овозможи правда и целосна репарација на жртвите.²¹⁰ Македонија не ја прифати фактичката вистина за војната утврдена во Пресудата на МКСЈ во предметот *Обвинителот против Бошкоски и Тарчуловски*, имено дека во Македонија се случи вооружен внатрешно-државен конфликт и дека во Љуботен имаше цивилни жртви на воени злосторства извршени од страна на македонските безбедносни сили.²¹¹ Напротив, таа му се налути на МКСЈ за неговата ‘неправедност и пристрасност’ и приреди за свој граѓанин - хашки осуденик – свечен дочек, каков што заслужуваат вистинските хероји.

Македонија потроши 9.5 милјони евра за само двајца обвинети од МКСЈ²¹², а на жртвите не им овозможи никаква репарација. Целта на репаративните мерки е колку што е можно, “да ги избришат последиците на извршеното незаконско дело и повторно воспостават ситуација, која најверојатно би постоела доколку делото не би се случило”²¹³ Државите се должни да осигурат дека ќе се направи се што е можно за решавање на страдањата на жртвите на тешки кршења на меѓународното хуманитарно право, и гарантираат нивните права на а) еднаков и ефективен пристап до правда, б) адекватна, ефективна и навремена

---

²¹⁰ Извештај на Amnesty International пред Комитетот за човекови права, јуни-јули 2015)

достапен на

http://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CCPR/Shared%20Documents/MKD/INT_CCPR_CSS_MKD_20859_E.pdf

²¹¹ Види *Обвинителот против Бошкоски и Тарчуловски*, Пресуда,

²¹² <http://www.balkaninsight.com/mk/article/how-ex-yugoslav-states-funded-war-crimes-defendants-1>

²¹³ Chorzow Factory Case (Germany v. Poland), Permanent Court of International Justice, 13 September 1928, para 125.

репарација за претрпената штета и в) пристап до релевантни информации во врска со прекршоци и механизми за репарација.²¹⁴

Европскиот суд за човекови права во една од своите одлуки заклучи дека неиследувањето на случаи на исчезнати лица по една воена интервенција претставува понатамошно кршење на забраната на тортурата и другите форми на нечовечко постапување согласно со член 3 на овој Суд.²¹⁵

По извештајот на комисионерот за човекови права на Советот на Европа во април 2013 година, за роднините на киднапираните Македонци го повикаа главниот обвинител повторно да го отвори предметот "Непроштено". Македонија е должна да им обезбеди на преживеаните, жртвите и нивните семејства целосен надомест. Меѓу нив се и семејствата на шестмина етнички Албанци, жртви на присилно исчезнување од страна на македонските власти во 2001 година и семејствата на 13 етнички Македонци и еден Бугарин, киднапирани од страна на ОНА за време на конфликтот во 2001 година.

Во октомври 2012 година, Уставниот суд на Македонија одби да ја разгледа жалбата на семејствата на киднапираните македонци во врска со легитимноста на автентичното толкување на Законот за амнестија.²¹⁶ Семејствата побараа од судот да утврди дали државата има право да го затвори случајот преку одлука на парламентот, која според нив претставува кршење на меѓународното право, според кое не постои статут на ограничувања за воени злосторства.

Македонија не ги спроведува реформите во правосудството. Европскиот суд за човекови права од 2010 изрече многу пресуди во врска со земјите на поранешна Југославија, повеќето од кои се однесуваа на кршења на правото на праведно судење: БиХ: 7 (од вкупно 14), Хрватска: 51 (од вкупно 154), Црна Гора: 1 (од вкупно 3), Србија: 14 (од вкупно 46), Словенија: 2 (од вкупно 220), Македонија: 16 (од вкупно 72). Еден голем број од овие пресуди се однесуваа и на предолгите судски постапки и отсуството на ефективен правен лек:

---

²¹⁴ Член 11, Основни начела на ОН

²¹⁵ Пресуда на Европскиот суд за човекови права во предметот *Kınar против Турција*, пара. 136 и 156-158.

²¹⁶ "Macedonian Court Rejects Review of War Crimes Amnesty", 31 October 2012,

<http://www.balkaninsight.com/en/article/macedonian-court-rejects-review-of-war-crimes-amnesty>

Хрватска: 80, Србија: 18, Словенија: 211, Македонија: 47.²¹⁷ Од друга страна, тековната политичка криза по т.н. скандал на преслушкувани разговори, го ризикува владеењето на правото и човековите права до таа мера што го доведува во прашање кредибилитетот и интегритетот на владата, како и независноста на судството и обвинителството, што укажува на степенот на контролата на владата врз ови институции и непочитувањето на нивната независност.²¹⁸

Слично на примерот на Босна и Херцеговина каде што етничките групи учат различни 'вистини' за војната, кај нас војната дури и не се споменува во учебниците по историја.²¹⁹

Во Македонија не постојат заеднички споменици за македонските и албанските жртви или борци убиени или ранети за време на конфликтот во 2001 година,²²⁰ а има многу кои шират меѓуетничка поделба. Во региони каде што историјата се оспорува, спомениците претставуваат силен симбол на минатото – лица кои за една страна претставуваат херои, за другата се агресори, односно победата за една страна симболизира масовни убиства, додека за другата етничко чистење. Спомениците се идеолошки симболи кои политички ги обележуваат јавните простори и често се користат од владите како средство за градење на нација, а најспектакуларен пример за тоа е случајот на скапото 'преуредување' на Скопје.²²¹

Во македонија дури нема ни случаи кои ги поврзуваат новинарите со иницирање на омраза врз етничка основа и/или негирање на воени злосторства. Статии поврзани со воените злосторства и конфликтот во Македонија се многу ретки, а кога и се пишуваат, медиумите редовно ги толкуваат како прашања од политички интерес.²²²

---

²¹⁷ (извор Европски суд за човекови права, Годишен извештај 2010, статистички податоци стр 156-157.)

²¹⁸ Извештај на Amnesty International пред Комитетот за човекови права, јуни-јули 2015) достапен на http://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CCPR/Shared%20Documents/MKD/INT_CCPR_CSS_MKD_20859_E.pdf

²¹⁹ РЕКОМ, Извештај за 2010/2011

²²⁰ РЕКОМ Извештај 2010/2011

²²¹ <http://www.balkaninsight.com/en/article/ethnic-divisions-set-in-stone>

²²² РЕКОМ Извештај 2010/2011

Помирувањето во Македонија по се изгледа се случи само на ниво на владеечките политички партии. Ја задоволија (не)правдата, со тоа што го затворија поглавјето од војната без никакви кривични гонења и судски постапки, и прифатија една заедничка нивна вистина - дека власта не треба да се испушти од рака по било која цена, па макар и нова војна и нови жртви од сите страни.

Препораки

Од горенаведените примери на односот на МКСЈ и земјите на поранешна Југославија во контекст на процесот за помирување, можат да се извлечат следниве препораки:

Меѓуетничкото помирување во поранешна Југославија не може да се постигне без вистинска правда, која не поаѓа од етничката припадност на сторителите или жртвите. Таа е од исклучителна важност за спречување и елиминација на било кој модел на неказливост за тешките кршења на човековите права што се случија за време на војните во земјите на поранешна Југославија. Законите за Амнестија не треба да се користат за да се избегне одговорност, а со тоа потхрани неказнувањето на воените злосторства. Сите кривични дела поврзани со војната треба да се гонат и осудуваат на непристрасен начин, во целосна согласност со стандардите за праведно судење вградени во меѓународните конвенции за човекови права и судската пракса на меѓународните судови.

Властите треба да обезбедат функционален систем за заштита на сведоци согласно со професионалните стандарди преку распределба на квалификуван и обучен персонал, и доделување соодветни финансиски средства. Сите пријавени случаи на заканување и заплашување на сведоците треба да бидат ефикасно иследени и кривично гонети, и безбедноста на сведоците треба да биде целосно заштитена.

За сите жртви на војната, без разлика на нивната националност, треба да се обезбеди соодветен и пропорционален надомест за претрпените штети за време на војната.

Утврдувањето и признавањето на вистината како еден од најбитните компоненти на транзициска правда бара воспоставување и на механизми кои ќе вршат ефективни истраги и обезбедат вистина за жртвите.

Потребни се постојани заеднички напори за решавање на досега нерешени случаи на исчезнати лица. За таа цел, сите земји треба да ги иницираат или интензивираат пребарувања на државните архиви и сите други извори на

информации за судбината на исчезнатите лица. Меѓу сите земји на регионот треба да постои безусловна размена на информации за исчезнатите лица.

Од суштинска важност е властите да најдат трајни решенија за бегалците и раселените лица. Нерешените прашања кои произлегуваат од присилното раселување за време на војните треба да се решаваат на начин кој ќе им овозможи на бегалци и други раселени лица доброволно враќање во своите домови или постојани места на живеење, доброволно преселување, или пак интеграција во заедницата во која моментално се наоѓаат.

Заклучоци

Меѓународните кривични судови се создадоа од идејата за јакнење на супранационалниот карактер на нормите на Меѓународно кривично право. Таа идеја се пробива заедно со уверувањето дека треба да постојат меѓународни забрани и дека тие забрани треба да се почитуваат и во услови кога една држава, која е гарант за правдата и законитоста, самата ги повредува. Се разбира дека најтешка повреда на тие норми претставува војната, што во суштина значи негација на правото и негово супституирање со силата.

Со основањето на меѓународните кривични судови е завршена една мошне важна фаза во конституирањето на системот на меѓународното кривично право и меѓународната казнена правда. Со нив се постигнати резултатите на еден-вековен процес на воспоставување на меѓународни казнено-правни забрани како израз на заеднички интереси и заедничка цел - зацврстување на неприкосновената позиција на човекот како субјект на меѓународното право и казнена правда, што воедно е и најсилната гаранција за заштитата на неговите слободи и права.

Ефикасното функционирање на целосниот национален и меѓународен систем на казнена правда претставува единствена успешна превентивна мерка, пред се поаѓајќи од се поголемиот пораст на злосторствата и нивната се по застрашувачка трансационална димензија. Само таквиот систем може да дејствува превентивно, одвраќајќи ги потенцијалните извршители од помислата дека можат неказнето да се извлечат од казнена одговорност, барајќи заштита зад одредена држава.

Основна задача на меѓународните кривични судови е да вршат кривично гонење на извршители на тешки кршења на меѓународното хуманитарно право и обезбедат правда за жртвите преку утврдување на вината и одговорноста на сторителите. Сите други задачи кои им се препишуваат, или пак од нив се очекува да ги спроведат, како на пример враќање и одржување на мирот или пак придонес кон помирувањето, треба да се сватат како дел од еден поширок мандат, односно мисија, чијшто успех е условен од подготвеноста и одлучноста на самите држави и општества за таквите процеси.

Односот меѓу ретрибутивната правда што се спроведува и постигнува од страна на меѓународните кривични судови и нејзиното влијание врз процесот на помирување допрва треба правилно да се истражува според нова адекватна методологија која ќе овозможи споредба на различни судови и различни постконфликтни држави и општества.

По постигнување на мировен договор и во услови на отсуство на насилан конфликт, процесот на помирување во постконфликтни општества е несомнено од најголемо значење. Но дали еден меѓународен кривичен суд може да овозможи или обезбеди помирување?

Кога МКСЈ се формира во 1993 година, се претпоставуваше дека тој треба и може да овозможи помирување. Сепак, ниту еден орган на ОН не објасни како да се направи тоа, ниту пак постоеја споредливи преседани кои би помогнале при подобро разбирање на природата и целта на ваквите судови и кого тие опслужуваат, бидејќи МКСЈ беше прв меѓународен *ad hoc* кривичен суд во историјата. Па затоа, при одговор на горенаведеното прашање во однос на МКСЈ, треба да се земат впредвид неколку фактори.

Прво, МКСЈ опслужува еден регион со специфична правна култура или недостаток на правна култура. Од него се очекува да комуницира со една јавност во земји во кои поимот 'независно судство' е научна фантастика а самата јавност се предводи од марксистичката максима "законот е инструмент во рацета на владеечката класа", па не е ни чудо што МКСЈ таму се смета како инструмент за зајакнување на интересите на големите сили во Балканот. Понатаму, меѓународниот кривичен систем е нормативен систем со строги правила и процедури, посебни правни теории, предолги судски постапки и јазични бариери, поради кои многу негови аспекти се неразбирливи за воопшто лаичката јавност во земјите на поранешна Југославија. Фактот дека постапките се водат во страна држава уште и повеќе ја комплицира пристапноста и ценењето на правдата која се спроведува во Хаг.

Второ, јавноста со која од МКСЈ се очекува да комуницира е трауматизирана од долгата историја на кривичо однесување и злосторства, а нејзиниот мозок исперен со националистички пропаганди кои ширеа (и продолжуваат да шират) омраза, страв и одмазда. Перцепциите за МКСЈ во изминатите 20

години се формирале повеќе под влијание на ставовите и интересите на локалните политички и интелектуални елити, отколку од тоа што навистина постигнал или не постигнал судот.

Трето, јавноста во земјите на поранешна Југославија е слабо информирана за работата на судот. Постапките не се соодветно покриени од регионалните медиуми кои епизодно, селективно и пристрасно известуваат за судот. Па така, МКСЈ јавно се критикува и нарекува неправичен и пристрасен суд, иаку домашните судови не нудат подобра алтернатива и скоро секогаш заостануваат зад сите други институции кога од истата таа јавност се бара да ја изрази својата доверба во домашните институции.

Четврто, за да може да придонесе во процесот на помирување, фактите утврдени од МКСЈ преку водените судски постапки мора да се прифатат од локалните заедници и овековечат во една прифатлива вистина. За да се постигне тоа, локалните заедници во земјите на поранешна Југославија треба да веруваат во правичноста и непристрасноста на судот и праведно да ги разберат неговите процедури и пресуди. Сепак, тие се селективни кога се работи за фактите утврдени во пресудите на МКСЈ. Оние што не се совпаѓаат со нивната вистина просто се занемаруваат, оспоруваат и манипулираат за да би се докажала наводната неправичност и пристрасност на судот. Згора на тоа, сите страни на конфликтите во поранешна Југославија се сметаат самите себеси за жртви, па затоа им е и тешко да го прифатат непријатниот факт дека и тие самите извршиле злосторства. Помирувањето не може да се оствари се додека општествата продолжуваат да ја негираат вистината, да се сметаат самите себеси за жртви а другите за агресори, и да тврдат дека самите само се бранеле а другите ги напаѓале. Оттука не е ни зачудувачки фактот што ги дочекуваат осудените од МКСЈ како народни херои при нивното враќање дома.

Па сега се поставува прашањето: Што би можел да направи МКСЈ за да го подобри својот јавен имиџ, или барем на локалните елити и медиуми да им ја отежни работата при искривување и манипулирање на неговата порака? Дали како еден *ad hoc* меѓународен суд треба да се занимава и со прашања на јавни перцепции и промоција на својата праведност и непристрасност?

Националните судови не го прават тоа, но од МКСЈ таквото нешто, по некое непишано правило, сепак се очекува.

Знаци на еден процес на помирување (од врвот-надолу) во земјите на поранешна Југославија се појавија во првата декада од овој век со бранот на политичко-општествените промени кој го зафати регионот во 2000 година со смртта на Туѓман и падот на Милошевиќ, под поддршка и притисок на меѓународната заедница и нејзината политика на условување. Се воспоставија политички контакти на неколку нивоа и се обновија културните размени и економските врски. Локалните правосудства со помош на МКСЈ и меѓународната заедница почнаа да се обучуваат од нула во однос на кривично гонење на воени злосторства; парламенти усвоија декларации за осуда на злосторствата, а цивилните општества се потрудија да го продлабочат и пренесат процесот на ниво на локалните заедници воспоставувајќи односи и врски помеѓу разните здруженија на жртви и инаугурирајќи иницијативи за воспоставување на фактите и вистината, како на пример РЕКОМ.²²³

Без оглед на сите ограничувања, МКСЈ придонесе кон овој процес преку своите истраги и пресуди кои ги утврдија фактите и одредија одговорноста, два неопходни елементи на процесот на помирување (Вистина и Правда).

За миг се чинеше како да вистината утврдена од МКСЈ полека преминува во взаемно прифаќање на она што се случило во минатото и признавање дека имало жртви и страдања и меѓу припадниците на 'другата' страна. За жал, актуелните меѓуетнички состојби во земјите на поранешна Југославија укажуваат на тоа дека и таа ембрионска форма на помирување од првата декада на овој век стигна до мртва точка. Силни политички и општествени сили ги влечат народите во спротивни страни и вршат поларизацијата меѓу разните заедници. На Балканот сеуште нема навистина одговорни политички, верски и интелектуални елити, кои се подготвени да се соочат со демоните од минатото на начини кои обединуваат, а не начини кои промовираат поделба.

Мерките за справување со трауматското минато се неизбежни и основни за освестување на општеството кое излегло од еден конфликт обележан со тешки кршења на човековите права, етничко чистење и геноцид. Каква ќе биде

---

²²³ М. Кларин, *Elusive Justice*, FICHL Policy Brief Series No. 31 (2015)

иднината на овие општества, зависи од начинот на изградба на процесот на помирување. Барањето на вината кај 'другиот' само што ја продолжува агонијата и го одложува освестувањето како знак на зрелост на индивидуата и општеството. Кон обнова може да се тргне само ако секој првин тргне од самиот себеси, од претпоставката дека и тој можеби сноси дел од вината и одговорноста. Ништо нема да се реши само со осуда на лидерите, без да се изменат условите кои на нив им овозможуваат постоење.

Политичките раководства во повеќето земји на поранешна Југославија не ги сметаат мултинационалните општества како решение кое ги чува и негува интересите на сите конституенти, па затоа и преферираат еднонационални држави. Праксата покажала дека тие прифаќаат мултинационална држава само под услов да нивната национална група биде доминантна. Последица на ваквите сфаќања е вечната поделба на „Ние и Тие“, „Нас и Нив“ и „Наше и Нивно“, каде што „Нашето“ е секогаш подобро од „Нивното“ и секогаш загрошено од „Нив“ и „Нивното“. Но, и покрај обемото етничко чистење спроведено во последните две децении, државите на просторот на поранешна Југославија и понатаму се мултиетнички, иако во денешно време повеќе по бројот на различните националности кои живеат во нив отколку по нивната мултиетничка содржина. Затоа е неизбежно да се работи кон враќање на довербата во мултинационални општества.

Мултинационалните општества не претставуваат извор на конфликт се додека не се појават стремежи за да од нив се создадат повеќе еднонационални општества. Тврдењето дека припадници на различни националности не можат да живеат заедно поради различните култури на кои им припаѓаат претставува нова форма на расизам, таканаречен културен расизам. Во овој случај, расизмот само го сменил надворешниот лик но неговата внатрешна динамика и методологија останале исти - сегрегација на луѓето врз основа на нивната припадност кон една нацијонална група. Не треба да се заборава дена не се објективните разлики меѓу културите оние кои го отежнуваат соживотот, туку систематски-креираната слика на една стварност во која се истакнуваат тие разлики, во која тие разлики се претставуваат како многу битни и ја оневозможуваат комуникацијата. Вистина е дека разликите се често извор на конфликти. Меѓутоа, таму каде што има разлики, има и размена; таму каде што

постои размена, постои и напредок. Таму каде што нема размена, има стагнација. Затоа се смета дека ширењето на знаења за овие вредности може да биде позитивен катализатор во ваквите општества и да им помогне на граѓаните да градат поотворени ставови за различноста, и да знаат да ја препознаат политиката и политичарите кои заговараат неможност за коегзистенција.

Стварање на научна основа за воспоставување на процесот на помирување на сите нивоа на општеството и меѓу самите носители на помирувањето ќе претставува предизвик за научната елита. Од посебно значење ќе биде ангажманот на владините институции и невладините организации кон ширење на знаења за помирувањето и на култура на човекови права, меѓуетничко разбирање и мирно решавање на конфликти, а посебно односот на возрасните кон младите. На возрасното општество во земјите кои се формираа по распадот на поранешна Југославија им предстои прашањето и задачата на помирување - помирување со непријателот, со стварноста, со самиот себе. Овие процеси тешко можат да се остварат доколку страните на ги прифаќаат сите луѓе како исти – вклучувајќи го и непријателот. Едукацијата за човековите права и меѓунационалното разбирање може да допринесе кон остварувањето на овие цели, бидејќи човековите права и меѓунационалното разбирање имаат иста основа на вредности. Иако сме различни по пол, национална, етничка или верска припадност, сите имаме исти основни потреби и исти права на основна заштита. Ваквите знаења можат да помогнат да се свати дека стварноста има повеќе лица и дека нашата вистина е само дел на таа стварност во која постојат и други вистини. Искуствата покажале дека едукацијата на луѓето кои доживеале воени трауми може да допринесе кон тоа да жртвите повторно го довижеат непријателот/другиот како човек, а самите себеси како нешто повеќе од жртва. На овој начин на „другиот“ му се враќа човечкиот лик.

Ширењето на знаењата за ваквите вредности допринесува и кон градење почит за други култури и национални групи. Меѓу другото, ваквите знаења допринесуваат кон подобро разбирање на мерките кои властите се должни да ги превземат во однос на „слабите“ групи на општеството, какви што се малцинствата во широк смисол на зборот, или малцинствата во потесен смисол на зборот т.е. оние граѓани кои не биле протерани но станале малцинства како

последица на стварање на нови држави, и раселените лицае кои по војните се вратиле во своите поранешни огништа.

На комплексноста на помирувањето укажува и фактот дека тоа често не се „случува“ кај генерацијата која учествувала во војната. За овој процес треба време, и тоа долго време. Во германија тоа се случи дури во 60-те години, а кога тоа ќе се случи на Балканот, кој знае! Затоа, резултатите на денешните напори за помирување ќе се видат дури во иднина. Можеби тогаш елементите Вистина и Правда кои произлегуваат од пресудените и утврдените факти од страна на МКСЈ ќе послужат како солидна основа врз која општествата на поранешна Југославија ќе можат да изградат процес на помирување, или ако ништо друго, ќе му ја отежнат работата на кој било иден националистички водач што ќе се обиде да ги искриви настаните од деведесетите и одговорноста за нив, со цел да ги вовлече балканските народи во уште една рунда на крвави пресметки. Дотогаш, да не ја бараме вината за моменталното непостоечко помирување кај МКСЈ, туку веднаш да се нафатиме за оваа тешка и долга работа што ни претстои!

Библиографија

1. Ackerman, A 1999, *Making Peace Prevail: Preventing Violent Conflict in Macedonia*, Syracuse Univ. Press, Syracuse, New York, USA
2. Alshuler, Albert, The Defense Attorney's Role in Plea Bargaining, *The Yale Law Journal*, Vol. 84, No. 6. (May, 1975), pp. 1179-1314.
3. Alshuler, Albert, The Prosecutor's Role in Plea Bargaining, *The University of Chicago Law Review*, Vol. 36, No. 1. (Autumn, 1968), pp. 50-112.
4. Alshuler, Albert, The Trial Judge's Role in Plea Bargaining, Part I, *Columbia Law Review*, Vol. 76, No. 7. (Nov., 1976), pp. 1059-1154.
5. Baldwin J./McConville M., *Negotiated justice: pressures on defendants to plead guilty*, London : Martin Robertson, 1977.
6. Bucy, Pamela H., "Privatizing Law Enforcement", *The Annals of the American Academy of Political and Social Science (GANP)*, January 1996.
7. Buzarovska, G./Nanev, L./Misoski, B., Comparative research of the solutions for accelerating and simplifying the criminal procedure, *MRPLC*, No. 1/2008.
8. Buzarovska, G/Misoski, B, Plea bargaining and mediation, *MRPLC*, No. 2/2009.
9. Carp, Robert A./Stidham, Ronald, *Judicial Process in America*, 2nd edition, Washington DC, 1993.
10. D`Andrea, Alesandro, Shortened procedures, Collection of texts, Twinning Project Fight Against Organized Crime and Corruption Unit – Public Prosecutor's Office, Skopje, 2009.
11. Dervieux, Valerie, The French System, in *European Criminal Procedures*, Ed. by, Delmas-Marty, Mirreille and Spencer, J. R., Cambridge University Press, 2002.

12. Dubber, Markus Dirk, American Plea Bargains, German Lay Judges, and the Crisis of Criminal Procedure, *Stanford Law Review*, Vol. 49, No. 3. (Feb., 1997).
13. Easterbrook, Frank, Criminal Procedure as a Market System, *Journal of Legal Studies*, 1983.
14. Fisher, George, Plea bargaining's triumph: a history of plea bargaining in America, Stanford University Press, 2003.
15. Gail, Kellough/Wortley, Scot, Remand for Plea, Bail Decisions and Plea Bargaining as Commensurate Decisions, *British Journal of Criminology*, No. 42, 2002.
16. Garoupa, N., Stephen F. H., Law and Economics of Plea Bargaining, www.ssrn.com/
17. Gocevski Trajan, „Krizite vo nezavisna R.Makedonija, Kultura Skopje, 2010 god.
18. Gocevski Trajan, Patot do nezavisna R.Makedonija 1990-1993 godina, Kultura Skopje, 2015 godina.
19. Georgieva Lidija, Menadzranje na rizici, Filozofski fakultet pri UKIM Skopje 2006 godina.
20. Georgieva Lidija, Tvorenje na mirot, Filozofski fakultet pri UKIM Skopje, 2014 godina.
21. Harold Nicolson, Diplomacy, Oxford University Press, London, 1950
22. Herrmann, Joachim, The Rule of Compulsory Prosecution and the Scope of Prosecutorial Discretion in Germany, *The University of Chicago Law Review*, Vol. 41, No. 3. (Spring, 1974).
23. Heumann, Milton, Plea Bargaining: The Experiences of Prosecutors, Judges and Defence Attorneys, University of Chicago Press, 1978.

24. Hood Roger, "Conclusions and Recommendations", 20th Criminological Research Conference: "Psychosocial Interventions in the Criminal Justice System", 1993.
25. Inciardi, James A, "Criminal Justice", Harcourt Brace Jovanovich Inc., 1987.
26. Ivičević, Elizabeta, Plaidier coupable – New alternatives in the classical criminaprocedure in the French law.
27. Jones, David A., Crime without punishment, Lexington, Mass. (etc.), 1979.
28. Juy- Birman, Rodolphe, "The German system", European Criminal Procedures, (eds. M. Delmas-Marty / J.R. Spencer), Cambridge University Press, 2002.
29. Kamisar Y./LaFave W. R./Israel J. H./King N. J., Modern Criminal Procedure, Cases, Comments and Questions, 9-th edition, American Casebook Series, West Group, St. Paul, Minn. 1999.
30. Krapac, Davor, English criminal procedure, Faculty of Law, University of Zagreb, Zagreb, 1995.
31. "Kosovo's Elusive Peace," The Economist, 27 February, 1999; Weller, "The Rambouillet Conference on Kosovo,"
32. Ma, Yue, Prosecutorial Discretion and Plea Bargaining in the USA, Germany, France and Italy: A Comparative Perspective, International Criminal Justice Review, 2002.
33. Maffei, Stefano, Negotiations on evidence, Negotiations on sentence, (Adversarial experiments in Italian Criminal Procedure), Journal of International Criminal Justice, 2 (2004), p. 1050-1069, Oxford University Press, 2004.
34. Mather, Lynn M, Plea bargaining or trial? The Process of Criminal-Case Disposition, Lexington, Mass. (etc.), Teakfield Ltd, 1979.
35. McConville, Mike, Plea Bargaining: Ethics and Politics, pp. 562-587, Journal of Law and Society, Vol 25, No. 4, 1998.

36. Miceli, Thomas, *The Economic Approach to Law*, Stanford University Press, 2004.
37. Michael M. O'Hear, *Plea Bargaining and Procedural Justice*, Marquette University, April 2007, www.ssrn.com/
38. Neubauer, David W., *America's Courts and the Criminal Justice System*, Duxury Press, 1979.
39. Russell, Christopher, *The Prosecutors's Dilemma: Bargains and Punishment*, *Fordham Law Review*, 2003.
40. Резолуција 808 на СБОНОд 22. февруари 1993 и Резолуција 827 на СБОНОд 25. мај 1993
41. Sandefur, Timothy, *In Defence of Plea Bargaining, Regulation*, 2003, Vol. 26, No. 3, pp. 28-31.
42. Šavell, Steven, *Foundation of Economic Analysis of Law*, Harvard University Press, 2004.
43. Schulhofer, Stephen J., *Plea Bargaining as Disaster*, *Yale Law Journal*, 1992.
44. Sprack, John, *Criminal Procedure a Practical Approach*, 10-th Edition, Oxford University Press, 2005.
45. Stuart, Henry, "Justice on the Margin: can Alternative Justice be Different?", *The Howard Journal*, Vol. 28, 4/1989.
46. Tassi, Andrea, *Special Procedures in the Italian criminal procedure* (ed. B. Pavišić), Faculty of Law, University of Rijeka, 2002.
47. Tulkens, Françoise, *Negotiated Justice, European Criminal Procedures*, (ed. Delmans-Marty/Spencer), Cambridge University Press, 2002.
48. Tulkens/van de Kerchove, *La Justice Pénale, во European Criminal Procedures*, (ed. Delmans-Marty/Spencer), Cambridge University Press, 2002.
49. Vogel, Mary. "Plea Bargaining in the US and England: A Comparative-Historical Perspective" Paper presented at the annual meeting of the

- American Society of Criminology (ASC), Los Angeles, 31.10.2006, http://www.allacademic.com/meta/p161817_index.html
50. Weitekamp, Elmar, "From 'Instant' Justice Till Restorative Justice: In Search of New Avenues in Judicial Dealing with Crime", *Changes in Society, Crime and Criminal Justice in Europe*, Vol. I, Crime and insecurity in the city, Kluwer law international, The Hague, 1995.
51. Yale, Kamishar, Wayne LaFave, Jerod Israel, *Modern Criminal Procedure: Cases-Comments-Questions*, 2005, 11th edition, American Casebook Series.
53. Владо Камбовски, Меѓународно казнено право, Скопје 1998
54. Камбовски, В., *Кривично право*, Скопје 2002
55. Воислав Василески, Меѓународно хуманитарно право, Скопје 2002
56. Љ. Аќимович, *Хуманитарно право*, Београд 1997
57. В. Василевич, *Хуманитарно право*, Београд, 1997
58. М. Шаховиќ, *Хроника меѓународне изолације*, Београд 2000
59. Владо Камбовски, *Казнено право - Општ дел*, Скопје 2004
60. В. Василевич, *Меѓународен кривичен суд*, Београд 1968
61. Крапач, *Меѓународни суд за ратне злочине на подручју бивше Југославије*, Загреб 1995
62. Клаус - Дитер Борхард, *АБЕЦЕДА на законот на заедницата*, 2000, Брисел
63. Mackenzie, R., *THE MANUAL ON INTERNATIONAL COURTS AND TRIBUNALS / PRIRUČNIK OMEĐUNARODNIM SUDOVIMA I TRIBUNALIMA*, DRUGO IZDANJE, (Oxford University Press, 2010.)
64. Romano, P.R, Nollkaemper, P.A i Kleffner, K. (urednici), *INTERNATIONAL COURTS AN TRIBUNALS: SIERRA LEONE, EAST TIMOR, KOSOVO AND*

- CAMBODIA / MEĐUNARODNI SUDOVI I TRIBUNALI: SIJERA LEONE, ISTOČNI TIMOR, KOSOVO I KAMBODŽA (Oxford University Press, 2004.)
65. Schabas, W., THE INTERNATIONAL CRIMINAL TRIBUNALS: THE FORMER YUGOSLAVIA, RWANDA AND SIERRA LEONE / MEĐUNARODNI KRIVIČNI SUDOVI: ZA BIVŠU JUGOSLAVIJU, RUANDU I SIJERA LEONE (Cambridge University Press, 2006.)
66. Schabas, W., AN INTRODUCTION TO THE INTERNATIONAL CRIMINAL COURT / UVOD U MEĐUNARODNI KRIVIČNI SUD, TREDE IZDANJE. (Cambridge University Press, 2007.)
67. Schabas, W., THE INTERNATIONAL CRIMINAL COURT: A COMMENTARY ON THE ROME STATUTE / MEĐUNARODNI KRIVIČNI SUD: KOMENTAR RIMSKOG STATUTA (Oxford University Press, 2010.)
68. Steinberg, R. (urednik), ASSESSING THE LEGACY OF THE INTERNATIONAL CRIMINAL TRIBUNAL FOR THE FORMER YUGOSLAVIA / PROCJENA ZAOSTAVŠTINE MEĐUNARODNOG KRIVIČNOG SUDA ZA BIVŠU JUGOSLAVIJU (Martinus Nijhoff, 2011.).
69. Swart, B., Zahar, A., i Sluiter, G. (urednici), THE LEGACY OF THE INTERNATIONAL CRIMINAL TRIBUNAL FOR THE FORMER YUGOSLAVIA / ZAOSTAVŠTINA MEĐUNARODNOG KRIVIČNOG SUDA ZA BIVŠU JUGOSLAVIJU (Oxford University Press, 2011.).
70. Jalloh, C., Special Court for Sierra Leone: Achieving Justice? / Specijalni sud za Sjevernu Leone: Ostvarivanje pravde?, 32 MICHIGAN JOURNAL OF INTERNATIONAL LAW 3 (2011.).
71. Klip, A., ANNOTATED LEADING CASES OF INTERNATIONAL CRIMINAL TRIBUNALS VOL. XXXI: THE INTERNATIONAL CRIMINAL TRIBUNAL FOR RWANDA / VOĐEĆI PREDMETI MEĐUNARODNIH KRIVIČNIH TRIBUNALA VOL. XXXI: MEĐUNARODNI KRIVIČNI TRIBUNAL ZA RUANDU, 28.11.2007.-30.11.2008. GODINE (Cambridge, 2011.)

72. Pocar, F., The International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia / Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju, Belleli (urednik), INTERNATIONAL CRIMINAL JUSTICE: LAW AND PRACTICE FROM THE ROME STATUTE TO ITS REVIEW (Ashgate Publishing, 2010.)
73. Vodič kroz Haški tribunal - propisi i praksa, Misija OSCE u Srbiji.
74. HAŠKE NEDOUMICE: Poznato i nepoznato o Međunarodnom krivičnom tribunalu za bivšu Jugoslaviju. Beogradski centar za ljudska prava. Za izdavača dr Vesna Petrović
75. dr Vojin Dimitrijević, mr Vidan Hadži-Vidanović, mr Ivan Jovanović, Žarko Marković, dr Marko Milanović. Lektor i korektor mr Jelena Meseldžić, Korice Joannes Jansenius, Hag, gravira, XVII vek Dosije studio, Beograd
76. Стојановић Зоран, Кривично право-општи део, шесто измењено и допуњено издање, Службен гласник, 2001, Београд.
77. Крапас Давор, Kazнено процесно право, Narodne novine d.d., Zagreb, 2003
78. Bayer, V., Kazнено postupovno право, prva knjiga, Zagreb, 1943.
79. Beccaria, C., O zločinima i kaznama, Split, preveo i priredio A. Cvitanic, 1984.
80. Chrimes, S.B., Brown, A.L., Select Documents of English Constitutional History, 1307-1485, London, 1961
81. Cogswell, T. , Cust, R. , Lake, P., Politics, Religion and Popularity in Early Stuart
82. Lacey, H., The Royal Pardon: Access to Mercy in Fourteenth-Century England, York 2009.
83. Maturanić, V., Prinosi za hrvatski pravno-povjesni rječnik, pretisak, Informator, Zagreb, 1975.
84. Mommsen, T., Abriss des römischen Staatsrechts, Graz, 1955 (reprint I. izd. iz 1898)
85. Novoselec, P., Opci dio kaznenog prava, Zagreb, 2009.

86. Romashkin, P.Š., *Amnistiia i pomilovanie v SSSR*, Moskva, 1959.
87. Sebba, L., *Clemency in Perspective, Criminology in Perspective*, London, 1977.
88. Solomon, P., *Soviet Criminal Justice under Stalin*, Cambridge, 1996.
89. Stafford, S.P., *Clemency: Legal Authority, Procedure and Structure*, Virginia, 1977
90. Šilovic, J., *Kazneno pravo*, Zagreb, 1893.
91. Trifunovic, M., *Ustavno-pravni i politicki aspekti instituta pomilovanja*, Beograd, 1973.
92. Truman D., *Pardon and amnesty under Lincoln and Johnson*, North Carolina, 1953,
93. Jelic, M., *Amnestija u teoriji i praksi*, Mjesecnik hrvatskog pravnickog društva, 1926.
94. Ернест Петрич, тековен амбасадор на Словенија во IAEA, Интервју со авторот. 23 февруари 2006, „Наша цел [во нашите тајни контакти со Тачи] беше да се избегне понатамошно насилство, протерување и ескалација“
95. “Demaci quits the KLA as Kosovars gamble on peace,” *Muslimedia*, 16-31 март, 1999, достапно на www.muslimedia.com//archives/world99/koso-kla.htm
96. М. Шаховиќ, *Хроника меѓународне изолације*, Београд 2000
97. Special Court for Sierra Leone, „About“, *Sc-sl.org.*, 30 November 1996. Retrieved 30 April 2012
98. UN Charter, Chapter VII, Actions with respect to threats to the peace, breaches of the peace and acts of aggression, член 41 и 42
99. Christopher Joyner, *Strengthening Enforcement of Humanitarian Law: Reflections on the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia*, 6 *DUKE J. COMP. & INT'L L.* (1995)

100. Daryl A. Mundis, Improving the operation and Functioning of the International Criminal Tribunals (2000), како и Americal Jurnal of International Law
101. Gabrielle Kirk Mcdonald, The international Criminal Tribunals: Crime and Punishment in the International Arena (2001)
102. Amnesty International. Čija pravda? Žene Bosne i Hercegovine još čekaju. Amnesty International Publikacije 2009.
103. S. Rodin, T. Perisin, Judicial Application of International Law in Southeast Europe
104. C. Sorabji, Menaging Memories in Post-War Sarajevo: Individuals, Bad Memories and New Wars, 2006
105. G.J. Bass, Stay the Hand of Vengeance: The Politics of War Crimes Tribunals, 2000, 209
106. Cohen, L., Broken Bonds: Yugoslavia's Disintegration and Balkan Politics in Transition
107. Gallagher, T. (2003), The Balkans After the Cold War. From Tyranny to Tragedy, London.
108. E. Vulliamy, Seasons in Hell: Understanding Bosnia's War, 1994
109. Fatić A., Međunarodni krivični tribunal za bivšu Jugoslaviju u savremenoj diplomatiji, Međunarodni problemi, vol. 54, br. 1-2, Beograd 2002., str. 50
110. Pantić, D., Jugoslavija na kriznoj prekretnici (Beograd: Institut Drustvenih Nauka, 1999).
111. Petrović, R., Etnički mesani brakovi u Jugoslaviji (Beograd: Institut za sociolo_ka istraživanja Filozofskog fakulteta, 1985)
112. Bobo, L. D., "Whites opposition to busing: Symbolic racism or realistic group conflict?", Journal of Personality and Social Psychology, 45

113. Adorno, T. W., Frenkel-Brunswik, E., Levinson, D., Sanford, R. N., *The Authoritarian Personality* (New York: Harper and Brothers, 1950).
114. Levine, R. A. & Campbell, D. T., *Ethnocentrism: Theories of Conflict, Ethnic Attitudes and Behavior*, New York: Wiley, 1972
115. Tajfel, H., Turner, J., "An integrative theory of intergroup conflict", in W. Austin & S. Worchel, eds., *The social psychology of intergroup relations* (Monterey, CA: Brooks/Cole, 1979), pp. 33-48
116. Turner, J. C., Hogg, M. A., Oakes, P. J., Reicher, S. D., Wetherell, M. S., *Rediscovering the Social Group: A Self-Categorization Theory*, (Oxford: Blackwell, 1987).
117. Thomson, M., *Forging War: The Media in Serbia, Croatia, Bosnia & Herzegovina* (Luton: University of Luton Press, 1996).
118. Vojin Dimitrijevic, mr Vidan Hadži-Vidanovic, mr Ivan Jovanovic, Žarko Markovic, dr Marko Milanovic, *HAŠKE NEDOUMICE: Poznato i nepoznato o Međunarodnom krivičnom tribunalu za bivšu Jugoslaviju*. Beogradski centar za ljudska prava, Dosije studio, Beograd, 2013
119. Филип Шварм, Тамара Сроза и Биљана Васиќ - Југословенска народна армија 1989 - 1992, кратка историја на распадот: Партиска армија, објавен во Време број 562, 11. октомври 2001
120. Veljko kadijevic, *Moje viđenje raspada, Vojska bez drzave, Politika, izdavacka delatnost*, Beograd, 1993
121. S. Kaufman, 'Escaping the Symbolic Trap: Reconciliation Initiatives and Conflict Resolution in Ethnic Wars', *Journal of Peace Research*, 2006, 201.
122. M. Ross, 'Ritual and the Politics of Reconciliation', in *From Conflict Resolution to Reconciliation*, Bar-Siman-Tov, Yaacov, Oxford: OxfordUniversity Press, 2004: 202
123. United Nations Security Council, *The Rule of Law and Transitional Justice in Conflict and Post-Conflict Societies: Report of Secretary General*, S/2004/616, 23 August 2004, 4.

124. From Conflict Resolution to Reconciliation, Bar-Siman-Tov, Yaacov, Oxford: Oxford University Press, 2004: 23, 85.
125. Geoffrey Nice, 'Zločin i kazna: zašto je haška osuđenica za ratne zločine prerano oslobođena', DANI, 20 November 2009.
126. Hayner, *Unspeakable Truths: Confronting State Terror and Atrocity*, p 161.
127. Daniel Bar-Tal, speech held at the "Stockholm International Forum: Truth, Justice and Reconciliation", April 23–24, 2002.
128. John Paul Lederach, *Building Peace: Sustainable Reconciliation in Divided Societies* (Washington, D.C.: United States Institute of Peace Press, 1997), p 30.
129. Hugo van der Merwe, "The Truth and Reconciliation Commission and Community Reconciliation: An Analysis of Competing Strategies and Conceptualizations" (George Mason University, 1999).
130. David Bloomfield, "Reconciliation: An Introduction," in *Reconciliation after Violent Conflict: A Handbook*, ed. David Bloomfield (Stockholm: International IDEA, 2003), p 4.
131. Hizkias Assefa, "The Meaning of Reconciliation," in *PeopleBuilding Peace: 35 Inspiring Stories from around the World*, ed. Paul van Tongeren (Utrecht: European Centre for Conflict Prevention, 1999).
132. Robert I. Rotberg, "Truth Commissions and the Provision of Truth, Justice, and Reconciliation," in *Truth V Justice: The Morality of Truth Commissions*, ed. Robert I. Rotberg and Dennis Thompson (Princeton, N.J.: Princeton University Press, 2000)
133. Lone & Montgomery Jakobsen, Edith, "Treatment of Victims of Torture," in *An End to Torture*: Bloomfield, 2003, 97.
134. Weitekamp, Elmar, "From 'Instant' Justice Till Restorative Justice: In Search of New Avenues in Judicial Dealing with Crime", *Changes in Society, Crime and Criminal Justice in Europe*, Vol. I, Crime and insecurity in the city, Kluwer law international, The Hague, 1995.

135. The UN International Criminal Tribunals – The former Yugoslavia, Rwanda and Sierra Leone, William A. Schabas, Cambridge University Press, 2006.
136. S. Kutnjak-Ivkovic, J. Hagan: Reclaiming Justice The International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia and Local Courts
137. Donna Arzt, Views on the Ground: the Local Perceptions on International Criminal Tribunals in the Former Yugoslavia and Sierra Leone (2006)
138. UNDP, Justice and Truth in BiH: Public Perceptions – Early Warning System Special Edition (UNDP, 2005:26-27).
139. D. Corkalo, D. Ajdukovic, H. Weinstein, E. Stover, D. Djipa and M. Biro, 'Neighbours Again? Intercommunity Relations after Ethnic Cleansing'.
140. Види Ј. Кларк 'Bosnia's Success Story: Brcko District and the "View from Below"'
141. R. Fisher: Social-Psychological Processes in Interactive Conflict Analysis and Reconciliation
142. James Meernik and Kimi Lynn King The effectiveness of International Law and the ICTY: Preliminary Results of an Empirical Study (2001)
143. FM 100-23, Peace Operations, Headquarters Department of the Army, Washington DC, 30 December 1994
144. Perceptions on Transitional Justice, Kosovo 2012, UNDP
145. <https://www.hrw.org/reports/2005/sierraleone1105/>
146. <http://www.scsl.org/ABOUT/CourtOrganization/Chambers/AppealsChamber/tabid/87/Default.asp>
147. http://wcjp.unicri.it/proceedings/docs/ICTJ_BiH%20WCC_2008_eng.PDF,
F,
148. <https://www.hrw.org/world-report/2016/country-chapters/bosnia-and-herzegovina>

149. http://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/jud_supplement/supp37-e/misc.htm
150. http://www.icty.org/x/cases/boskoski_tarculovski/cis/en/cis_boskoski_tarculovski_en.pdf
151. <http://www.icty.org/fr/node/920>
152. <http://www.makdenes.org/archive/news/20110719/428/428.html?id=24270606>
153. <http://allthingscruise.com/understanding-yugoslavia-why-did-it-break-up-in-the-1990s/>
154. <http://www.gresham.ac.uk/lectures-and-events/war-crimes-courts-that-reconcile-oxymoron-or-possibility>
155. http://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CCPR/Shared%20Documents/MKD/INT_CCPR_CSS_MKD_20859_E.pdf
156. <http://www.balkaninsight.com/mk/article/how-ex-yugoslav-states-funded-war-crimes-defendants-1>
157. Chorzow Factory Case (Germany v. Poland), Permanent Court of International Justice, 13 September 1928, para 125.
158. <http://www.balkaninsight.com/en/article/macedonian-court-rejects-review-of-war-crimes-amnesty>
159. http://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CCPR/Shared%20Documents/MKD/INT_CCPR_CSS_MKD_20859_E.pdf
160. <http://www.balkaninsight.com/en/article/ethnic-divisions-set-in-stone>